

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT PSYCHOLOGIE EN PEDAGOGISCHE
WETENSCHAPPEN

ONDERZOEKSCENTRUM VOOR GEZINS- EN
ORTHOPEDAGOGIEK

GEVATTE INTERACTIE?

OVER HET ADEQUAAT METEN VAN DE INTERACTIE TUSSEN
BEGELEIDERS EN CLIËNTEN MET ERNSTIGE MEERVOUDIGE
BEPERKINGEN.

Masterproef aangeboden
tot het verkrijgen van de
graad Master in de
Pedagogische
Wetenschappen door
**Soetkin Heylen en
Filip Vos**

o.l.v. Prof. Dr. K. Petry
m.m.v.
Mw. Kristien Hermans
en Mw. Ine Hostyn

2009

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT PSYCHOLOGIE EN PEDAGOGISCHE
WETENSCHAPPEN

ONDERZOEKSCENTRUM VOOR GEZINS- EN
ORTHOPEDAGOGIEK

GEVATTE INTERACTIE?

OVER HET ADEQUAAT METEN VAN DE INTERACTIE TUSSEN
BEGELEIDERS EN CLIËNTEN MET ERNSTIGE MEERVOUDIGE
BEPERKINGEN.

Masterproef aangeboden
tot het verkrijgen van de
graad Master in de
Pedagogische
Wetenschappen door
**Soetkin Heylen en
Filip Vos**

o.l.v. Prof. Dr. K. Petry
m.m.v.
Mw. Kristien Hermans
en Mw. Ine Hostyn

2009

Soetkin, Heylen; Filip, Vos

Gevatte Interactie? Over het adequaat meten van de interactie tussen begeleiders en cliënten met ernstige meervoudige beperkingen.

Masterproef aangeboden tot het verkrijgen van de graad Master in de Pedagogische Wetenschappen

Examenperiode juni 2009

Leiding: Prof. Dr. K. Petry

Onderzoeksmedewerksters: Mevrouw Kristien Hermans en Mevrouw Ine Hostyn

Probleemstelling. Uit onderzoek blijkt dat kwaliteitsvolle interacties met zorgverleners belangrijk zijn voor de 'kwaliteit van leven' van personen met ernstige meervoudige beperkingen (EMB). Zij zijn immers in sterke mate afhankelijk van hun begeleiders. Desondanks zijn er weinig instrumenten voorhanden die deze interactie op een efficiënte manier meten. Uit literatuur blijkt dat de 'Maternal Behavior Rating Scale' (MBRS) (1992) en de 'Pivotal Behavior Rating Scale' (CBRS) (1998) van Gerald Mahoney reeds goede resultaten en een breed bereik toonden betreffende het meten van interacties tussen kinderen en hun ouder(s). *Onderzoeksdoelstellingen.* In dit onderzoek gaan wij enerzijds de toepasbaarheid van deze schalen op de interactie tussen personen met EMB en hun begeleiders na alsook enkele psychometrische eigenschappen. Anderzijds willen we een zicht krijgen op de aard van de interactie die plaatsvindt bij de desbetreffende doelgroep. *Methode.* De interactie tussen begeleiders en cliënten met EMB werden gedurende tien minuten gefilmd in vier condities waarbij gebruik werd gemaakt van nieuwe objecten, objecten waarvoor de cliënt de minste voorkeur toonde, objecten waarvoor de cliënt de meeste voorkeur toonde en geen objecten. Dit beeldmateriaal werd aan de hand van bovengenoemde schalen gecodeerd. *Resultaten en bespreking.* Uit de analyses blijkt dat de onderzochte psychometrische eigenschappen van zowel de MBRS als de CBRS voldoende zijn. Onze bevindingen aangaande de interactieve gedragingen van begeleiders en cliënten met EMB konden deels gestaafd worden aan de hand van resultaten uit vorige onderzoeken. Daarnaast suggereren de resultaten dat het interactieve gedrag van cliënten met EMB meer beïnvloed wordt door de conditie waarin de interactie plaatsvindt dan door de interactieve gedragingen van de begeleider. *Discussie.* We bespreken ons onderzoeksopzet kritisch en beschrijven beperkingen van het onderzoek. Tot slot presenteren wij twee nieuwe schalen, gebaseerd op de schalen van Mahoney, om de genoemde interactie adequater te meten.

Woord van dank

Deze masterproef is tot stand gekomen dankzij de inspanningen van heel wat personen. Hierbij wensen wij deze personen uitdrukkelijk te bedanken.

Wij wensen de cliënten en hun begeleiders van de betrokken voorzieningen uit vzw Stijn te bedanken. Zonder hun inzet kon dit onderzoek niet plaatsvinden. Daarenboven ontstond zo de gelegenheid om personen met ernstige meervoudige beperkingen en hun begeleiders op een unieke manier te leren kennen.

Ook zouden wij onze dank willen uiten aan onze promotor Prof. Dr. K. Petry voor haar didactische ondersteuning en aanmoediging. Daarnaast wensen wij eveneens Kristien Hermans en Ine Hostyn te bedanken voor hun medewerking aan deze masterproef.

Een bijzonder woord van dank willen wij richten aan onze familieleden en partners. Tevens wensen wij onze vrienden en in het bijzonder Stephanie Lem te bedanken. Zonder hun steun hadden wij deze opleiding nooit kunnen volbrengen.

Ten slotte wensen wij elkaar te bedanken voor de aangename en productieve samenwerking. Het resultaat hiervan oversteeg onze individuele inbreng. Wij zijn blij dat wij dankzij deze masterproef elkaar beter hebben leren kennen en als vrienden verder door het leven mogen gaan.

Inhoudstafel

INLEIDING	1
LIJST MET TABELLEN	3
HOOFDSTUK 1: LITERATUURSTUDIE	5
1.1. INLEIDING	5
1.2. BESCHRIJVING VAN DE DOELGROEP	5
1.3. HET BELANG VAN INTERACTIE	7
1.4. HOOFDELEMENTEN BINNEN DE INTERACTIE TUSSEN PERSONEN MET ERNSTIGE MEERVOUDIGE BEPERKINGEN EN ZORGVERLENERS	8
1.4.1. Basiselementen	9
1.4.1.1. <i>Sensitieve responsiviteit</i>	9
1.4.1.2. <i>Gedeelde aandacht</i>	10
1.4.1.3. <i>Co-regulatie</i>	10
1.4.1.4. <i>Emotioneel element</i>	11
1.4.2. Beïnvloedende factoren bij personen met ernstige meervoudige beperkingen	11
1.4.2.1. <i>Mogelijkheden en beperkingen</i>	11
1.4.2.2. <i>Communicatief en interactief gedrag</i>	12
1.4.2.3. <i>Persoonlijkheid en rol</i>	13
1.4.3. Beïnvloedende factoren bij zorgverleners	13
1.4.3.1. <i>Communicatieve en interactieve strategieën</i>	13
1.4.3.2. <i>Perceptie en rol</i>	14
1.4.3.3. <i>Kennis</i>	15
1.4.4. Beïnvloedende factoren aangaande de context	16
1.4.4.1. <i>Omgeving</i>	16
1.4.4.2. <i>Omstandigheden</i>	16
1.5. PROBLEMATISCH VERLOOP VAN INTERACTIE	17

1.5.1. Problematische interactie gerelateerd aan de persoon met ernstige meervoudige beperkingen	18
1.5.2. Problematische interactie gerelateerd aan de zorgverlening	19
1.5.2.1. <i>Communicatieve en interactieve strategieën van zorgverleners</i>	19
1.5.2.2. <i>Organisatorische context</i>	20
1.6. METEN VAN INTERACTIE TUSSEN PERSONEN MET ERNSTIGE MEERVOUDIGE BEPERKINGEN EN HUN ZORGVERLENERS	20
1.6.1. Aandachtspunten betreffende instrumenten die ouder-kind interacties meten	21
1.6.2. Onderzoeksmethoden om beeldmateriaal te coderen	22
1.6.2.1. <i>Beoordelingsschaal</i>	22
1.6.2.2. <i>Conversation analysis</i>	23
1.6.2.3. <i>Checklist</i>	23
1.6.2.4. <i>Etnografische en micro-etnografische techniek</i>	24
1.6.2.5. <i>Algemene nadelen</i>	24
1.6.2.6. <i>Triangulatie</i>	25
1.6.3. Onderzoeksmethoden die geen gebruik maken van beeldmateriaal	26
1.6.3.1. <i>Interview</i>	26
1.6.3.2. <i>Vragenlijst</i>	26
1.6.3.4. <i>Algemene nadelen</i>	27
1.6.3. Besluit	27
1.7. GLOBALE BEOORDELINGSSCHALEN VOOR HET METEN VAN OUDER-KIND INTERACTIES	28
1.7.1. Inleiding	28
1.7.2. Voor- en nadelen	29
1.7.3. Voorbeelden	29
1.7.4. <i>Keuze globale beoordelingsschaal</i>	31
1.8. BESLUIT	32

HOOFDSTUK 2: DE ONDERZOEKSOPZET	33
2.1. INLEIDING	33
2.2 ONDERZOEKSVRAGEN	34
2.2.1. De eerste centrale onderzoeksvraagstelling	34
2.2.2. De tweede centrale onderzoeksvraagstelling	34
2.2.3. De derde centrale onderzoeksvraagstelling	36
2.3. SITUERING VAN DEZE MASTERPROEF	37
2.4. INSTRUMENTEN	37
2.4.1. Steekkaart	37
2.4.2. De beoordelingsschalen	38
2.4.2.1. <i>De 'Maternal Behavior Rating Scale'</i>	38
2.4.2.2. <i>De 'Child Behavior Rating Scale'</i>	39
2.5. PROCEDURE VAN DE DATACOLLECTIE	40
2.5.1. De schriftelijke bevraging van de begeleiders	40
2.5.2. Onderzoeksgroep	40
2.5.3. Het algemene verloop van de collectie van het beeldmateriaal	43
2.5.4. Een interactie in vier condities	43
2.5.5. Onregelmatigheden in het algemene verloop van de datacollectie	44
2.6. DATAVERWERKING EN –ANALYSE	45
2.6.1. Dataverwerking	45
2.6.2. Data-analyse	45
2.6.2.1. <i>Training</i>	45
2.6.2.2. <i>De codering van het beeldmateriaal</i>	46
2.7. DE BETROUWBAARHEID VAN HET ONDERZOEK	46
2.7.1. Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid: de Cohen's Kappa coëfficiënt	47
2.8. DE VALIDITEIT VAN HET ONDERZOEK	51
2.9. THEORETISCHE UITEENZETTING VAN DE STATISTISCHE	
ANALYSES UIT HET RESULTATENHOOFDSTUK	52
2.9.1. Cronbach's alpha	53
2.9.2. Item-rest correlatie	54
2.9.3. Wat is een geschikte correlatiecoëfficiënt?	54
2.9.3.1. <i>De Kolmogorov-Smirnov toets</i>	54

2.9.3.2. <i>De Spearman's rho correlatiecoëfficiënt</i>	56
2.9.4. De Kruskall-Wallis toets	57
2.9.5. De Wilcoxon Signed-rankstoets	57
HOOFDSTUK 3: RESULTATEN VAN DE STATISTISCHE ANALYSES	59
3.1. INLEIDING	59
3.2. DE INTERNE CONSISTENTIE VAN DE MBRS EN CBRS	59
3.2.1. Cronbach's alpha en item-rest correlatie	59
3.2.1.1. <i>Op het niveau van de conditie minste voorkeur</i>	60
3.2.1.2. <i>Op het niveau van de conditie nieuwe objecten</i>	62
3.2.1.3. <i>Op het niveau van de conditie voorkeur</i>	65
3.2.1.4. <i>Op het niveau van de conditie zonder object</i>	68
3.2.2. Spearman's rho correlatiecoëfficiënt	70
3.2.2.1. <i>Op het niveau van de conditie minste voorkeur</i>	71
3.2.2.2. <i>Op het niveau van de conditie nieuwe objecten</i>	73
3.2.2.3. <i>Op het niveau van de conditie voorkeur</i>	75
3.2.2.4. <i>Op het niveau van de conditie zonder object</i>	76
3.2.3. Toepasbaarheid van de MBRS en CBRS in de verschillende condities	78
3.3. HET IN KAART BRENGEN VAN HET INTERACTIEVE GEDRAG VAN DE BEGELEIDERS EN DE CLIËNTEN	78
3.3.1. De Kruskall-Wallis toets	79
3.3.2. De Wilcoxon Signed-rankstoets en beschrijvende gegevens	80
3.3.3. Spearman's rho correlatiecoëfficiënt	87
3.3.3.1. <i>Op het niveau van de conditie minste voorkeur</i>	88
3.3.3.2. <i>Op het niveau van de conditie nieuwe objecten</i>	88
3.3.3.3. <i>Op het niveau van de conditie voorkeur</i>	89
3.3.3.4. <i>Op het niveau van de conditie zonder object</i>	89
HOOFDSTUK 4: BESPREKING VAN DE ONDERZOEKSRESULTATEN EN DISCUSSIE	91

4.1. INLEIDING	91
4.2. ALGEMENE CONCLUSIES UIT HET RESULTATENHOOFDSTUK	91
4.2.1. Psychometrische eigenschappen van de MBRS en CBRS	91
4.2.1.1. <i>Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid</i>	92
4.2.1.2. <i>Interne consistentie</i>	92
4.2.1.3. <i>Bevindingen aan de hand van Spearman's rho</i> <i>correlatiecoëfficiënt</i>	94
4.2.2. Het in kaart brengen van de interactieve gedragingen van de begeleiders en de cliënten	94
4.2.2.1. <i>'Hoe kan het interactieve gedrag van de begeleiders, zoals</i> <i>gemeten met de MBRS, gekarakteriseerd worden?'</i>	94
4.2.2.2. <i>'Hoe kan het interactieve gedrag van de cliënten, zoals</i> <i>gemeten met de CBRS, gekarakteriseerd worden?'</i>	96
4.2.2.3. <i>'In welke mate hangt het interactieve gedrag van</i> <i>de begeleiders, zoals gemeten met de MBRS, samen</i> <i>met het interactieve gedrag van de cliënten, zoals gemeten</i> <i>met de CBRS?'</i>	97
4.2.3. De mate van bruikbaarheid van de MBRS en CBRS bij de doelgroep	99
4.2.4. Wijzingen van bepaalde items van de MBRS	100
4.2.5. Praktische haalbaarheid van het coderen aan de hand van de MBRS en CBRS	101
4.3. BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK	102
4.3.1. Steekproef	102
4.3.2 Procedure van de datacollectie	102
4.3.3. Beperkingen aangaande het coderen	103
4.3.4. Analyses	105
4.4. SUGGESTIES VOOR TOEKOMSTIG ONDERZOEK	106
4.5. SAMENVATTING VAN DE BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN VAN DIT ONDERZOEK EN IMPLICATIES VOOR DE PRAKTIJK	107
REFERENTIELIJST	109
BIJLAGEN	119

Inleiding

Individueen kunnen niet als volledig autonoom gezien worden. Ondanks dat mensen regelmatig autonoom handelen, maken ze zich eveneens afhankelijk van anderen. Men kan personen bijgevolg best waarnemen in een positie van onderlinge afhankelijkheid (Tronto, 1993). Personen zijn namelijk steeds sociaal omgeven en hun identiteit wordt gevormd in een context van sociale relaties. Relaties zijn dan ook een kernaspect uit ieder zijn leven (Mackenzie en Stoljar, 2000).

Onderzoek heeft reeds aangetoond dat de kwaliteit van interacties met zorgverleners belangrijk zijn voor de kwaliteit van leven van personen met ernstige meervoudige beperkingen. Het cruciale belang van deze interacties is voornamelijk het gevolg van hun veelvuldige beperkingen en de bijhorende afhankelijkheid die personen met ernstige meervoudige beperkingen hierdoor ervaren in het alledaagse leven (Maes, Lambrechts, Hostyn & Petry, 2007 in Hostyn & Maes, 2009). De veelvuldige beperkingen van deze personen hebben echter als implicatie dat de interactie met zorgverleners niets steeds succesvol verloopt (Zijlstra, 2003). Hierdoor is het van belang om deze interacties in kaart te brengen. Desondanks zijn er weinig instrumenten voorhanden die deze interactie op een efficiënte manier meten.

Deze masterproef vormt een onderdeel van het project '*Onderzoek naar de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen en hun zorgverleners*' dat binnen het Centrum voor Gezins- en Orthopedagogiek van de Katholieke Universiteit Leuven vorm krijgt. De verantwoordelijken voor dit project zijn Prof. Dr. Petry, Prof. Dr. Maes en Mevr. Hermans. Met dit onderzoek wensen we een bijdrage te leveren aan het vinden van efficiënte methoden om interacties tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen in kaart te brengen en een zicht te geven op deze interactie. Het doel van dit onderzoek is bijgevolg tweeledig. Ten eerste worden er voor het eerst globale beoordelingsschalen toegepast voor het meten van de interactie tussen begeleiders en personen met EMB. Op basis hiervan worden enkele psychometrische eigenschappen van deze schalen besproken en wordt de toepasbaarheid van de schalen toegelicht. Ten tweede wordt er aan de hand van de gebruikte schalen inzicht verworven

betreffende de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen en hun begeleiders.

In een *eerste hoofdstuk* geven we een beknopte omschrijving van de groep personen met ernstige meervoudige beperkingen. Daarnaast wordt het belang van interactie voor deze personen beschreven. De hoofdelementen die hierbinnen van invloed zijn worden toegelicht, om vervolgens het problematische verloop binnen deze interacties te duiden. Dit brengt ons tot het belang van efficiënte instrumenten om deze interacties in kaart te brengen. Er wordt een kort overzicht geboden van verschillende instrumenten die hiervoor reeds toegepast zijn en we gaan verder in op de globale toepassing van beoordelingsschalen.

In het *tweede hoofdstuk* wordt de onderzoeksopzet besproken. Ten eerste geven we de onderzoeksvragen weer die binnen dit onderzoek behandeld zullen worden. Ten tweede wordt er een korte uitleg geboden betreffende de situering van het onderzoek, de gebruikte instrumenten, de procedure van de datacollectie en de dataverwerking en -analyses. We besluiten met een theoretische uiteenzetting van de statistische analyses die uitgevoerd zijn op de verzamelde onderzoeksdata in functie van het beantwoorden van de onderzoeksvragen. De resultaten van deze statische analyses worden besproken in *hoofdstuk 3*.

In het *vierde en laatste hoofdstuk* formuleren we algemene conclusies van de resultaten uit hoofdstuk 3. Deze conclusies worden vergeleken met resultaten uit voorgaande onderzoeken zoals beschreven in hoofdstuk 1. Hiernaast bespreken we een aantal kritische bedenkingen bij het uitgevoerde onderzoek en doen we suggesties aangaande verder onderzoek. We besluiten met een bondig overzicht van de resultaten uit dit onderzoek en suggereren implicaties voor de praktijk.

Lijst met tabellen

Deze masterproef beschikt over een apart tabellenboek. De lijst met tabellen kan u daar als inhoudsopgave terugvinden.

Hoofdstuk 1: Literatuurstudie

1.1. Inleiding

In dit literatuurhoofdstuk wordt een beeld geschetst van de doelgroep waarover deze masterproef handelt. Vervolgens wordt het belang van interactie met ouders en begeleiders (zorgverleners) voor deze doelgroep besproken. Daarnaast wordt een overzicht van de hoofdelementen binnen deze interactie geboden en wordt het problematische karakter van deze interactie aangekaart. Ten slotte worden verschillende methoden voor het verwezenlijken van onderzoek naar dergelijke interactie beschreven en wordt specifiek ingegaan op de globale toepassing van beoordelingsschalen (verder ook globale beoordelingsschalen genoemd).

1.2. Beschrijving van de doelgroep

De doelgroep, waarover deze masterproef handelt, is ‘personen met zeer ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen’ en hun begeleiders. Personen met zeer ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen worden ook aangeduid met termen als ‘ernstige meervoudige gehandicapten’ of ‘meervoudig complex gehandicapten’ (Vlaskamp, Poppes & Zijlstra, 2005a). In het Engels wordt vaak de term ‘profound (intellectual) (and) multiple disabilities’ gebruikt (Petry & Maes, 2005). Doordat in de literatuur deze groep van personen veelvuldig wordt aangeduid met de term ‘personen met ernstige meervoudige beperkingen’ (personen met EMB), zal deze term binnen deze masterproef gebruikt worden.

Personen met EMB zijn niet eenvoudig te omschrijven daar zij een breed spectrum van beperkingen hebben op vlak van lichamelijke conditie, motorische, communicatieve en zintuiglijke vaardigheden (Vlaskamp et al., 2005a). Deze beperkingen kunnen in verschillende combinaties en gradaties voorkomen. Personen met EMB worden derhalve als een zeer heterogene groep aangeduid (Poppes & Vlaskamp, 2001). Hierdoor zijn er binnen deze groep van personen vele verschillen op vlak van functionele mogelijkheden (Petry & Maes, 2005) en communicatie (Mar & Sall, 1999 in Olsson, 2005).

Ondanks de heterogeniteit tussen personen met EMB hebben deze personen eveneens algemene kenmerken. Volgens Poppes en Vlaskamp (2001) gaat het om personen die (zeer) ernstige verstandelijke, motorische en / of sensorische beperkingen hebben.

De (zeer) ernstige verstandelijke beperkingen houden in dat het intelligentiequotiënt van deze personen zich in het algemeen onder een waarde van 20 tot 25 bevindt. Er kan met andere woorden gesteld worden dat deze personen een ontwikkelingsleeftijd beneden 24 maanden hebben (Ware, 1994 in Petry & Maes, 2005). Gezien dit lage niveau is bijna geen enkele gestandaardiseerde test toepasbaar voor een valide schatting van hun intellectuele mogelijkheden (Zijlstra, 2003).

De motorische beperkingen van personen met EMB hebben vaak als gevolg dat het voor deze personen onmogelijk is om zelf te kunnen zitten of lopen. Velen onder hen kunnen bovendien hun handen en/of armen niet of slechts in beperkte mate gebruiken. Hierdoor kunnen personen met EMB niet vrij bewegen en worden hun activiteiten extreem gehinderd (Nakken & Vlaskamp, 2002 in Petry & Maes, 2005; Zijlstra, 2003).

Daarnaast hebben deze personen meestal ernstige sensorische beperkingen. Naar schatting heeft meer dan 80% van de personen met EMB ernstige, voornamelijk cerebrale, visusstoornissen en ongeveer 25% heeft auditieve beperkingen (Evenhuis & Nagtzaam, 1999; Evenhuis, Theunissen, Denkers, Verschuure & Kemme, 2001; Woodhouse, Griffiths & Gedling in Zijlstra, 2003). Ook andere zintuigen, met name smaak, reuk en tastzin zijn vaak aangetast. Deze beperkingen zijn van invloed op de wijze waarop deze personen aangeboden prikkels verwerken (Petry & Maes, 2005; Zijlstra, 2003).

De spraak- en taalontwikkeling van personen met EMB is daarenboven meestal nauwelijks of niet ontwikkeld, waardoor hun communicatieve vaardigheden gering zijn (Zijlstra, 2003). Personen met EMB hebben daardoor zeer beperkte mogelijkheden om enige vorm van taal te gebruiken. Hierdoor verloopt hun communicatie meestal via lichaamstaal, geluiden, fysiologische reacties en gelaatsuitdrukkingen (Vlaskamp, Poppes & Zijlstra, 2005b).

Al deze beperkingen kunnen veroorzaakt zijn door congenitale hersenbeschadigingen, degeneratieve aandoeningen, genetische afwijkingen, stoornissen in het metabolisme of problemen tijdens de zwangerschap en/of de geboorte (Petry & Maes, 2005; Vlaskamp et al., 2005a). Deze beperkingen kunnen echter ook onbekende oorzaken hebben (Vlaskamp et al., 2005a).

In de omgang met personen met EMB is het voornamelijk van belang dat hun meervoudige beperkingen elkaar onderling beïnvloeden. Een beperking op een bepaald gebied kan verstrekkende gevolgen hebben voor de mogelijkheid op een ander gebied van het functioneren (Zijlstra, 2003). De verschillende beperkingen van deze personen zorgen ervoor dat zij ondersteuning behoeven in bijna alle activiteiten van het dagelijkse leven, zoals zich aankleden, wassen, eten, naar het toilet gaan etc. Dit impliceert dat personen met EMB omwille van hun meervoudige beperkingen op alle terreinen van het dagelijkse leven volledig afhankelijk zijn van anderen (Zijlstra, 2003). Deze verschillende beperkingen maken het echter moeilijk voor de omgeving om in te spelen op de noden van de personen met EMB (Vlaskamp et al., 2005b).

1.3. Het belang van interactie

De mate van afhankelijkheid bij personen met EMB is één van de hoofdredenen waarom interacties met naasten voor hen van cruciaal belang zijn (Maes, Lambrechts, Hostyn & Petry, 2007 in Hostyn & Maes, 2009). De belangrijkste relatie die personen met EMB aangaan, is meestal deze met hun ouders. Zij kunnen gezien worden als de meest constante figuren in hun leven. Doordat personen met EMB echter in grote mate afhankelijk zijn van steun, delen ouders vaak de zorg met professionele hulpverleners, veelal begeleiders binnen de context van een (semi-) residentiële voorziening. Om een goede kwaliteit van zorg te kunnen bieden aan personen met EMB, is het van belang dat deze personen een vergelijkbare band kunnen aangaan met een begeleider binnen een voorziening (Petry, Maes & Vlaskamp, 2004). De kwaliteit en kwantiteit van dergelijke relaties beïnvloeden bovendien de motorische vaardigheden, het communicatieve gedrag en het oplettende vermogen van personen met EMB (Seys, Duker, Saleminck & Franken-Wijnhoven, 1998). De relatie tussen deze personen en hun zorgverleners is met

andere woorden een belangrijk instrument opdat adequate hulp kan geboden worden (Zijlstra, 2003). Om een goede relatie met personen met EMB te kunnen verwezenlijken, is het noodzakelijk dat de zorgverleners de signalen van deze personen herkennen en begrijpen (Hostyn & Maes, 2009; Zijlstra, 2003). Personen met EMB communiceren namelijk zelden met gesproken taal. In plaats daarvan gebruiken zij pre- of protosymbolische communicatie zoals gelaatsexpressies, bewegingen, geluiden, houdingen en spierspanningen (Vlaskamp & Oxener, 2002 in Petry & Maes, 2005; Vlaskamp et al., 2005b). Ze zenden niet gebruikelijke en meestal idiosyncratische en contextgebonden signalen uit, die vaak moeilijk te interpreteren zijn (Petry & Maes, 2005). De zorgverlener dient bijgevolg over een grondige kennis van de persoon met EMB en de context te beschikken om een adequate en consistente betekenis toe te kennen aan de signalen van deze persoon (Grove, Bunning, Porter & Olsson, 1999 in Petry & Maes, 2005). Zorgverleners die personen met EMB trachten te begrijpen, zijn dan ook onmisbaar (Hostyn & Maes, 2009).

1.4. Hoofdelementen binnen de interactie tussen personen met EMB en zorgverleners

Nu het belang van interacties voor personen met EMB aan bod is gekomen, is het belangrijk om een zicht te krijgen op de hoofdelementen binnen deze interacties.

De literatuurstudie van Hostyn en Maes (2009) resulteerden in twee soorten van factoren die van belang zijn in de interactie tussen personen met EMB en hun zorgverleners.

De eerste soort factoren verwijst naar de interactie zelf en worden basiselementen genoemd. Deze factoren houden interpersoonlijke en dyadische variabelen in. Deze komen enkel voor wanneer twee partners betrokken zijn in een gedeeld proces.

De tweede soort factoren heeft invloed op het interactieproces en deze factoren worden beïnvloedende factoren genoemd. Deze factoren worden verder onderverdeeld in de persoonlijke kenmerken van de persoon met EMB, kenmerken van de ondersteunende zorgverleners en contextuele factoren.

1.4.1. Basiselementen

Uit de literatuurstudie van Hostyn en Maes (2009) kwamen sensitieve responsiviteit, gedeelde aandacht, co-regulatie en emotionele elementen als basiselementen naar voor. Deze elementen zullen hieronder besproken worden.

1.4.1.1. Sensitieve responsiviteit

Sensitieve responsiviteit wordt begrepen als de manier waarop de begeleider en persoon met EMB elkaars signalen accuraat ontvangen en overeenkomstig beantwoorden (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978 in Hostyn & Maes, 2009). Personen met EMB hebben met andere woorden zorgverleners nodig die de subtiele manier waarop zij hun noden en wensen tot expressie brengen, waarnemen (Petry & Maes, 2005; Zijlstra, 2003) en de mogelijkheid en de bereidheid hebben om op deze noden en wensen te reageren (Petry & Maes, 2005). Het observeren, interpreteren en adequaat beantwoorden van het communicatieve gedrag van personen met EMB is dus belangrijk (Petry et al., 2004). Dit zijn namelijk waardevolle karakteristieken bij het tot stand komen van kwaliteit van leven bij personen met EMB (Petry, Maes & Vlaskamp, 2007b). Daarnaast hebben personen met EMB nood aan een stabiele omgeving met bekende personen waarbij ze zich veilig en begrepen voelen (Petry & Maes, 2005). Om dit tot stand te kunnen brengen, vinden begeleiders het belangrijk om hun gedrag aan te passen aan de noden van deze personen (Healy & Noonan Walsh, 2007; Forster & Ianco, 2008 in Hostyn & Maes, 2009) en indien nodig de interpretatie van hun reactie in vraag te stellen (Petry et al., 2004). Het is van belang dat ouders in hun interpretatie van de signalen van hun kind met EMB waakzaam zijn om hun eigen gevoelens en wensen niet te projecteren (Grove, Bunning, Porter & Olsson, 1999 in Wilder & Granlund, 2003; Hostyn & Maes, 2009). De basisveiligheid, die zorgverleners creëren door hun sensitieve responsiviteit en het vertrouwd en voorspelbaar maken van hun relatie, is noodzakelijk voor personen met EMB om optimaal te kunnen functioneren en zich open te stellen voor andere ervaringen. Basisveiligheid en een veilige hechting zijn bovendien belangrijke aspecten voor het sociaal welbevinden van de personen met EMB (Petry et al., 2004). Ondanks het belang van sensitiviteit werd aangegeven dat er soms

moeilijkheden zijn in het begrijpen van de communicatie van personen met EMB (Wilder, Axelsson & Granlund, 2004). Indien begeleiders gebruik maken van hulpmiddelen met betrekking tot de communicatie van personen met EMB, kan de responsiviteit van begeleiders en bijgevolg de interactie verbeteren (Schepis & Reid, 1995).

1.4.1.2. Gedeelde aandacht

Het tweede basiselement houdt gedeelde aandacht in. Dit wordt gedefinieerd als het delen van het onderwerp van de aandacht tussen de zorgverlener en de persoon met EMB (Hostyn & Maes, 2009). Het behouden van gedeelde aandacht en het delen van ervaringen vormen volgens ouders van personen met EMB een cruciaal onderdeel van een goed functionerende interactie (Wilder & Granlund, 2003). Aandacht en alertheid van personen met EMB zijn namelijk belangrijke focuspunten (Petry & Maes, 2005) en worden als essentiële basis voor leren en ontwikkeling gezien (Arthur, 2003, 2004; Foreman, Arthur-Kelly, Pascoe & King, 2004; Guess, Roberts & Rues, 2002 in Petry & Maes, 2005). Onderzoek van Olsson (2005) toonde aan dat gedeelde aandacht de meest communicatieve functie is die door kinderen met EMB wordt gebruikt. Wilder et al. (2004) daarentegen beschreven dat begeleiders moeilijkheden ondervonden bij het behouden van gedeelde aandacht.

1.4.1.3. Co-regulatie

Co-regulatie, het derde basiselement in het model, verwijst naar de relatie tussen de gedragingen van twee personen, met name de gelijktijdigheid van de interactie, de wederkerige samenwerking en de flexibele afstemming van communicatie op elkaar (Fogel, 1993 in Olsson, 2004). Wederkerigheid is een vormend element in de interactie tussen personen met EMB en hun zorgverleners (Wilder & Granlund, 2003). Succesvolle interacties met personen met EMB steunen op wederzijdse participatie en wederzijds begrip (Wilder et al., 2004). Wederzijdse uitwisselingen gedurende interacties geven personen met EMB een gevoel van onafhankelijkheid en verbondenheid (Clegg, Standen & Cromby, 1991b). Personen met EMB weten goed wat

ze wel en niet willen en hebben de vaardigheden om keuzes te maken (Petry et al., 2004). In interacties met personen met EMB is het dan ook zeer belangrijk om deze personen te zien als actieve partners in communicatie (Petry & Maes, 2005).

1.4.1.4. Emotioneel element

Het laatste basiselement, in de interactie tussen personen met EMB en hun zorgverleners, heeft betrekking op emoties. Emoties worden onderling gecreëerd gedurende deze interacties (Hostyn & Maes, 2009). Belangrijke emoties voor zorgverleners zijn wederzijdse gevoelens van tevredenheid, appreciatie, vreugde (Wilder & Granlund, 2003), plezier (Wilder et al., 2004), gevoelens van sympathie, warmte en nabijheid (Forster & Iancono, 2008 in Hostyn & Maes, 2009).

1.4.2. Beïnvloedende factoren bij personen met EMB

Onder kenmerken van de persoon met EMB, als beïnvloedende factoren op de interactie, worden de mogelijkheden en beperkingen, het communicatieve en interactieve gedrag en de persoonlijkheid en rol verstaan. Elk van deze elementen zal hieronder besproken worden.

1.4.2.1. Mogelijkheden en beperkingen

De mogelijkheden en beperkingen van personen met EMB werden binnen verschillende onderzoeken besproken (Hostyn & Maes, 2009). Ouders gaven aan dat zij de fysieke beperkingen van hun kinderen met EMB als één van de voornaamste en niet te beïnvloeden belemmeringen ervaarden in de interactie (Wilder & Granlund, 2003). Uit onderzoek van Wilder et al. (2004) bleek dat de emotionele en cognitieve beperkingen van kinderen met EMB een significant effect hadden op de interactie tussen ouders en kinderen met EMB en significant verschillend lijken van normaal ontwikkelende kinderen. Personen met EMB hebben namelijk niet de nodige vaardigheden om hun subjectieve ervaringen verbaal uit te drukken (Petry, Maes & Vlaskamp, 2007a) omwille van hun beperkte communicatieve mogelijkheden (Petry et al., 2004). Hierdoor

begrijpen begeleiders kinderen met EMB moeilijk (McCollum & Hemmeter, 1997 in Wilder et al., 2004; Granlund & Björk-Akkeson, 1998 in Wilder & Granlund, 2003). Wanneer kinderen met EMB echter een intens temperament tonen, begrijpen zorgverleners het gedrag van deze kinderen makkelijker (Wachs, 2000 in Wilder & Granlund, 2003). Op cognitief vlak ervaren personen met EMB onder andere moeilijkheden om hun aandacht bij gebeurtenissen in de omgeving te behouden (Vlaskamp, Geeter, Huijsmans & Smit, 2003). Olsson (2005) vermeldt eveneens dat cognitieve beperkingen van kinderen met EMB significant gerelateerd zijn aan het gebruik van communicatieve functies in de interactie. Daarnaast vond hij dat visuele beperkingen van deze personen evenzeer significant gerelateerd zijn aan het gebruik van deze functies in interactie; motorische vaardigheden echter niet. Hieruit kan geconcludeerd worden dat emotionele, cognitieve en visuele beperkingen van personen met EMB een effect hebben op hun interactie met zorgverleners.

1.4.2.2. Communicatief en interactief gedrag

Als tweede beïnvloedende factor, inzake kenmerken van de persoon met EMB, beschreven Hostyn en Maes (2009) communicatief en interactief gedrag. Deze term verwijst naar het specifieke interactieve gedrag van personen met EMB, namelijk de manier waarop deze personen initiatief nemen en reageren. Zowel de reactie als het nemen van initiatief van personen met EMB is afhankelijk van de situatie, de focus van de interactie en hun interesse in de interactie. Deze interactieve gedragingen worden eveneens beïnvloed door hun beperkingen en hun hypo-, hyper dominerende gedragsstijl (Wilder & Granlund, 2003). Uit onderzoek van Clegg, Standen en Cromby (1991b) bleek dat personen met EMB voornamelijk neutraal reageren. Ongeveer één derde van de tijd kon positief interactief gedrag bij deze personen worden waargenomen. Daarnaast werd eveneens een groot bereik aan stereotiep gedrag geobserveerd. In het algemeen was er niet veel negatief gedrag, maar voor sommige personen met EMB had dit wel de overhand. Wilder et al. (2004) rapporteerden dat ouders minder reactie en initiatiefname in de interactie bij hun kinderen met EMB waarnamen dan bij kinderen met gelijke chronologische en ontwikkelingsleeftijd. Zo beslisten kinderen met EMB minder over het onderwerp tijdens de interactie met hun

ouders. Er dient opgemerkt te worden dat kinderen met EMB meer reactie dan initiatiefname tonen gedurende interacties (Wilder & Granlund, 2003). De moeilijkheden die personen met EMB ervaren bij het initiëren van interacties zijn het gevolg van hun gebrek aan mogelijkheden tot spraak en hun ineffectieve communicatiesystemen. Deze moeilijkheden kunnen eveneens gerelateerd worden aan het doordringende gebrek aan interacties tussen deze personen en hun begeleiders (Repp, Felce & de Kock, 1987 in Schepis & Reid, 1995).

1.4.2.3. Persoonlijkheid en rol

Een laatste beïnvloedende factor betreft de persoonlijkheid van de persoon met EMB en de rol die deze persoon in de interactie opneemt. Ouders zien de gedragsstijl van hun kinderen met EMB als een uitdrukking van hun innerlijke verlangens. Deze innerlijke verlangens hebben een sterke invloed op hun manier van handelen en de rol van beide partners in de interactie (Wilder & Granlund, 2003). Met betrekking tot de gedragsstijl van kinderen verschilt de perceptie van ouders van kinderen met EMB niet van de perceptie van ouders met normaal ontwikkelende kinderen (Wilder et al., 2004).

1.4.3 Beïnvloedende factoren bij zorgverleners

De beïnvloedende factoren bij de zorgverleners zijn de communicatieve en interactieve strategieën die zij hanteren gedurende de interactie, hun perceptie en rol en hun kennis. Deze factoren worden hieronder uitgebreid besproken.

1.4.3.1. Communicatieve en interactieve strategieën

In vele studies werden de communicatieve en interactieve strategieën van begeleiders gezien als een beslissend kenmerk in de interactie (Hostyn & Maes, 2009). Begeleiders van personen met EMB vinden dat ze verantwoordelijkheid dragen ten aanzien van personen met EMB. Dit uit zich in het leiden van de interactie door middel van het gebruik van concrete strategieën zoals praten, tonen, bevestigen, bekrachtigen (Wilder & Granlund, 2003), aanpassen van het tempo aan de persoon met EMB (Petry & Maes,

2005; Petry et al., 2004), betekenis toeschrijven aan het gedrag van de persoon met EMB, over de betekenis van dit gedrag overleggen (Olsson, 2004) en het bieden van fysieke hulp bij het verkennen van objecten (Olsson, 2004). In verband met de laatst genoemde strategie heeft onderzoek uitgewezen dat ouders van kinderen met EMB meer directief zijn en een meer dominante rol opnemen in de interactie in vergelijking met ouders zonder kinderen met EMB (McCollum & Hemmeter, 1997 in Wilder et al., 2004). In andere onderzoeken werden nog andere strategieën aangegeven, namelijk vragen naar participatie, volgen van de interactie en aanraking. De interactieve strategie aanraking heeft betrekking op de mate waarin zorgverleners warmte en affectie kunnen uitdrukken. Dit is van belang voor het welbevinden van personen met EMB. Ondanks dit belang zijn zorgverleners soms afgeschrikt door de fysieke verschijning, misvormingen en medische kwetsbaarheid van deze personen (Petry et al., 2004). Al deze strategieën leiden tot verschillende gedragsstemmingen bij personen met EMB (Clegg, Standen & Cromby, 1991a). De strategieën 'praten en sociale routine' leken meer geassocieerd te zijn met positief gedrag bij de persoon met EMB en minder met neutraal gedrag. De strategieën 'geven van instructies en bieden van keuzes' leidden tot minder positief en meer negatief, neutraal gedrag. (Non) verbale strategieën bij de begeleider beïnvloeden naast de gedragstemming van de persoon met EMB eveneens hun identiteit en leefwereld (Finlay, Antaki, Walton & Stribling, 2008). Er is echter geen significant verschil bewezen tussen de invloed van het gebruik van verbale en non-verbale handelingen op de interactie met personen met EMB (Healy & Noonan Walsh, 2007).

1.4.3.2. Perceptie en rol

De tweede beïnvloedende factor betreft de perceptie en rol van de zorgverlener. Tucker en Kretschmer (1999) geven aan hoe de overtuiging van een begeleider betreffende communicatie in het algemeen en het kind met EMB in het bijzonder van invloed is op de interactie. Overtuigingen van begeleiders beïnvloeden hoe zij zich gedragen ten aanzien van personen met EMB en in hoeverre persoonlijke positieve doelen worden bereikt (Robinson & Thompson, 1999 in Healy & Noonan Walsh, 2007). Het is van belang dat zorgverleners geloven in de mogelijkheden van personen met EMB en niet

alleen focussen op het geheel van zware beperkingen (Petry & Maes, 2005; Petry et al., 2007b; Healy & Noonan Walsh, 2007). Zo vinden zorgverleners het belangrijk dat personen met EMB hun vaardigheden kunnen ontwikkelen, hun capaciteiten kunnen behouden en hun achteruitgang kunnen stoppen. Ontwikkeling van de mogelijkheden en bekwaamheden van personen met EMB verhoogt namelijk hun onafhankelijkheid en hun kwaliteit van leven (Petry et al., 2004). Deze personen zijn immers geen combinatie van mentale, motorische en andere beperkingen, maar zij zijn net als iedereen individuen met hun eigen karakter en temperament (Petry et al., 2004). Aansluitend hierop geven begeleiders in onderzoek van Healy en Noonan Walsh (2007) aan dat zij personen met EMB benaderen en met hen praten op dezelfde manier als zij met andere personen doen. Een respectvolle en positieve benadering heeft een gunstig effect op hun gevoel van zelfwaarde en hun kwaliteit van leven (Petry et al., 2004). De overtuiging van een begeleider bepaalt welke rol zij aannemen in de interactie met personen met EMB. Zo kunnen begeleiders rollen van 'provider', 'meaning maker', 'mutual role' en 'companion' op zich nemen (Clegg, Standen & Jones, 1996 in Hostyn & Maes, 2009).

1.4.3.3. Kennis

De laatste beïnvloedende factor bij zorgverleners houdt zowel kennis over de persoon met EMB als over de interactie en communicatie in het algemeen in. De kennis van zorgverleners is van belang bij het ontwikkelen van een positieve en kwaliteitsvolle interactie. De deelnemers van de onderzoeken van Foster en Iancono (2008 in Hostyn & Maes, 2009) en Healy en Noonan Walsh (2007) benadrukten het belang van permanente vorming en training om hun interactieve vaardigheden ten aanzien van personen met EMB te verbeteren. Aansluitend hierop meldt Zijlstra (2003) dat professionele zorgverleners over het algemeen te weinig kennis en vaardigheden hebben om betekenisvolle interacties tot stand te laten komen.

1.4.4. Beïnvloedende factoren aangaande de context

De contextuele factoren die invloed hebben op de interactie tussen begeleiders en personen met EMB zijn de omgeving en de omstandigheden (Hostyn & Maes, 2009). In vele gevallen bepaalt de context (de voorziening en mate waarin structuur wordt opgelegd) hoe gereageerd wordt op het gedrag van de persoon met EMB. De context bepaalt het effect van het gedrag en de communicatieve functie waarvoor het zal dienen tijdens de interactie (Calculator, Nadeau, Brown-Herman & Reinhardt, 1988 in Olsson, 2005). In wat volgt, zullen de factoren ‘omgeving’ en ‘omstandigheden’ verder besproken worden.

1.4.4.1. Omgeving

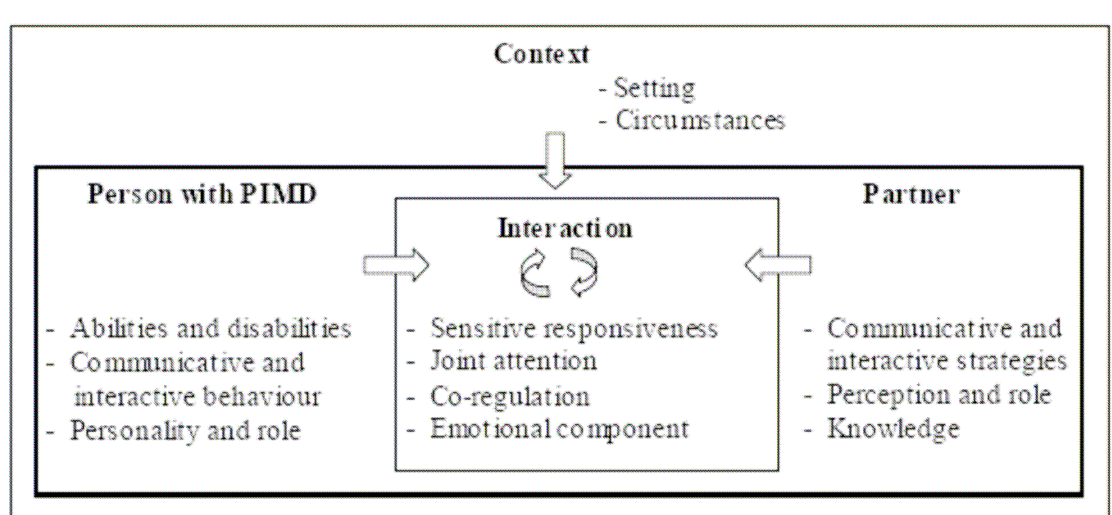
De omgeving betreft organisatorische variabelen die niet noodzakelijk verbonden zijn aan het individu, maar waar het individu wel door wordt omringd. Hierdoor kan deze factor een invloed hebben op de interactie (Hostyn & Maes, 2009).

1.4.4.2. Omstandigheden

De contextuele factor ‘omstandigheden’ verwijst naar factoren die rechtstreeks gerelateerd zijn aan de persoon met EMB of zijn zorgverlener. Deze factor houdt de beschikbare fysieke omstandigheden, die van invloed zijn op het proces van interactie voor de persoon met EMB, in (Hostyn & Maes, 2009). McEwen (1992 in Hostyn & Maes, 2009) toonde de invloed van ondersteunende lichaamshoudingen voor personen met EMB aan op de interactie met begeleiders (in een rolstoel zitten, op een mat of op de grond plaatsnemen). Gedurende ongestructureerde interacties was er meer communicatie aanwezig bij de personen met EMB wanneer deze personen zich in een rolstoel bevonden. Gedurende gestructureerde interacties waren de personen met EMB meer communicatief wanneer ze zonder ondersteunend materiaal op hun rug op een mat lagen. Onderzoek van Olsson (2005) wees uit dat in een beweeglijke conditie, waar het kind met EMB de beste houding kreeg om onafhankelijk te bewegen, meer sociale interactie aanwezig was dan in de manipulatieve conditie, waar het kind de beste

houding aannam om objecten te kunnen manipuleren. Daarnaast is de beschikbaarheid van hulpmiddelen voor personen met EMB bij het communiceren eveneens van belang voor het bevorderen van hun interactie. Schepis en Reid (1995) observeerden een stijging van interacties tussen begeleiders en vrouwen met EMB door gebruik te maken van hulpmiddelen die spraak of leesbare tekst creëerden. Alternatieve methoden van communicatie, zoals prentenboeken of communicatieve objecten, werden eveneens aangehaald door begeleiders als een belangrijk element in de interactie met personen met EMB (Healy & Noonan Walsh, 2007).

Ter illustratie kan u in figuur 1 de schematische weergave terugvinden van de bevindingen uit de literatuurstudie door Hostyn & Maes (2009).

Figuur 1: Model of interaction between persons with PIMD and their partners (Hostyn & Maes, 2009)

1.5. Problematisch verloop van interactie

Het belang en de hoofdelementen van interacties tussen personen met EMB en hun zorgverleners zijn reeds besproken. Empirisch onderzoek brengt een aantal aandachtspunten betreffende deze interactie naar voor. Indien deze aandachtspunten niet ter harte worden genomen, kan dit resulteren in interacties die problematisch verlopen en als niet optimaal en wederzijds lonend worden ervaren (Hostyn & Maes, 2009).

Zijlstra (2003) geeft weer dat de moeilijkheden die gezien worden bij het opbouwen van een relatie tussen personen met EMB en begeleiders gerelateerd zijn aan zowel het individu met EMB als aan de zorgverlening. Binnen zorgverlening wordt verder het onderscheid gemaakt tussen enerzijds de communicatieve en interactieve interactiestrategieën van begeleiders en anderzijds de organisatorische context waarbinnen deze relatie tot stand komt. In wat volgt zullen de moeilijkheden binnen deze verschillende gebieden worden besproken.

1.5.1. Problematische interactie gerelateerd aan de persoon met EMB

De vele beperkingen van personen met EMB zorgen ervoor dat zij slechts een gering vermogen hebben om hun omgeving te hanteren en manipuleren. Zij hebben hierdoor weinig kans om hun leefwereld uit te breiden en een ervaringskader op te bouwen, waardoor er weinig onderwerpen zijn waarover zij kunnen communiceren met hun omgeving. Dit bemoeilijkt het in interactie treden met de persoon met EMB voor zorgverleners. Daarnaast is persoonlijke beleving van ervaringen van personen met EMB, de wijze waarop deze wordt uitgedrukt en de mate van intentionaliteit hiervan afhankelijk van de reactie uit hun omgeving. Zo wordt bijvoorbeeld gedrag dat gebonden is aan een ervaring niet steeds herkend door de omgeving als alert of functioneel gedrag en bijgevolg niet bevestigd (Zijlstra, 2003). De beperkte mogelijkheden van personen met EMB om hetzelfde gedragsrepertoire te gebruiken als normaal ontwikkelende personen tast de mogelijkheid van een begeleider, om gedurende de interactie vanuit intuïtieve strategieën te handelen, aan (Dust & Wortman Lowe, 1986; Trad 1994 in Olsson 2004). Gedrag van personen met EMB wordt derhalve soms afgezwakt doordat er niet intentioneel over wordt gecommuniceerd. Dit kan bij personen met EMB het gevoel wekken dat alles hen overkomt en het niet mogelijk is invloed uit te oefenen op de situatie waarin zij zich bevinden. Dit kan een apathische houding als gevolg hebben. De afwezigheid van een reactie bij personen met EMB op het handelen van begeleiders heeft op zijn beurt dan weer het gevolg dat begeleiders moeilijk inzicht bekomen in de adequaatheid van hun handelen (Zijlstra, 2003).

1.5.2. Problematiek inzake interactie gerelateerd aan de zorgverlening

1.5.2.1. Communicatieve en interactieve interactiestrategieën van zorgverleners

Begrenzings binnen de interacties tussen zorgverleners en personen met EMB kunnen optreden doordat communicatieve en interactieve interactiestrategieën van de begeleiders de interactie belemmeren.

Door de wisselende reacties (of afwezigheid van reacties) bij personen met EMB kunnen geen duidelijke criteria worden vooropgesteld betreffende hun gedrag. Begeleiders ervaren hierdoor soms moeilijkheden bij het aanbieden van een consistente respons op het gedrag van deze personen (Reid, Phillips & Green, 1991). Daarnaast kennen begeleiders soms zelf betekenis toe aan het gedrag van personen met EMB (Grove, Bunning, Porter & Olsson, 1999 in Wilder & Granlund, 2003; Hostyn & Maes, 2009; Zijlstra, 2003). Dit kan de afstemming tussen personen met EMB en hun begeleiders belemmeren. Dit heeft als gevolg dat zowel de interactieve gedragingen van de persoon met EMB als van diens begeleider moeizaam verlopen. Op termijn kan contact tussen beiden negatief evolueren waardoor een situatie kan ontstaan waarin verzorging van de persoon met EMB alleen voldoende wordt geacht (Zijlstra, 2003). Daarnaast toonde onderzoek van Healy en Noonan Walsh (2007) aan dat begeleiders teveel verbale strategieën gebruikten en hun taal niet adequaat aanpasten gedurende hun interacties met personen met EMB. Zijlstra (2003) gaf aan dat begeleiders in het algemeen aan een te hoog tempo spreken, bewegen en handelen. Personen met EMB hebben niet de mogelijkheid om snel te bewegen of snel te anticiperen op een situatie. De initiatieven van personen met EMB komen bijgevolg enige tijd na de gestelde handelingen van de begeleider. Het hoge tempo van begeleiders maken dat zij de initiatieven van de persoon met EMB niet steeds herkennen. Het is dan ook gepast dat begeleiders in een interactie met personen met EMB wachten op hun reactie (Petry et al., 2004). Het geven van instructies en het uiten van neutrale affectie door de begeleider resulteert op zijn beurt in een gebrek aan verbondenheid en responsiviteit voor de capaciteiten, perspectieven en noden van de persoon met EMB (De Waele & Van Hove, 2005).

1.5.2.2. Organisatorische context

De context kan eveneens voor een problematisch verloop van de interactie tussen personen met EMB en hun zorgverleners zorgen.

In onderzoek van Wilder en Granlund (2003) gaven ouders van kinderen met EMB aan dat de omgeving hun kinderen kwetsbaarder maakt en bijgevolg vaak een belemmering in de interactie vormt. Betreffende de omgeving halen begeleiders kenmerken van de organisatie als belemmeringen aan. Begeleiders halen gebrek aan privacy en de beperkte mogelijkheden inzake keuzes voor personen met EMB aan. Deze kenmerken leveren negatieve bijdragen aan de interactie en communicatie met personen met EMB (Healy & Noonan Walsh, 2007). Daarnaast vormen veelvuldige veranderingen in de bezetting van het personeel, afwezigheid van goed functionerend personeel (Clegg, Standen & Jones, 1996 in Hostyn & Maes, 2009), ziekteverzuim en parttime contracten (Zijlstra, 2003) belemmeringen in de ontwikkeling van een positieve interactie tussen begeleiders en personen met EMB. Begeleiders gaven eveneens aan dat zij dilemma's ervaren ten gevolge van een verschil in mening en prioriteiten met het beleid van de voorziening aangaande de ondersteuning van personen met EMB (Clegg et al., 1996 in Hostyn & Maes, 2009).

1.6. Meten van interactie tussen personen met EMB en hun zorgverleners

Het belang van interacties voor personen met EMB en het problematische verloop hiervan maken het noodzakelijk om deze interacties in kaart te brengen. In wat volgt worden een aantal aandachtspunten besproken betreffende instrumenten die ouder-kind interacties meten. Vervolgens worden de onderzoeksmethoden van een aantal onderzoeken met betrekking tot de interactie tussen personen met EMB en hun zorgverleners aangehaald. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen methoden die gebruik maken van beeldmateriaal en methoden die hier geen gebruik van maken. De voor- en nadelen van deze desbetreffende methoden worden telkens kort aangehaald. Voor de keuze van deze onderzoeken hebben wij ons gebaseerd op de onderzoeken die Hostyn en Maes (2009) hebben geraadpleegd voor hun literatuurstudie. Om te eindigen wordt een kort besluit weergegeven.

1.6.1. Aandachtspunten betreffende instrumenten die ouder-kind interacties meten

Instrumenten zijn essentieel bij het identificeren van mogelijke problemen in interactiestijlen, het plannen van interventies of strategieën en het documenteren van veranderingen in interacties. Ondanks het feit dat reeds vele instrumenten ontwikkeld zijn voor het meten van ouder-kind interacties is geen van al deze instrumenten geaccepteerd als hét standaardinstrument (Towle, Farran & Comfort, 1988 in Munson & Odom, 1996). Onderzoekers ondervinden bijgevolg vaak moeilijkheden bij het selecteren van een adequaat instrument wanneer zij een interactie tussen ouder en kind wensen te beoordelen (Farran, Clark & Ray, 1990 in Munson & Odom, 1996). Doordat onderzoekers, die de interacties tussen personen met EMB en hun zorgverleners wensen te analyseren, beroep doen op dezelfde soort instrumenten worden zij met gelijkaardige problemen geconfronteerd.

Elk instrument heeft zijn eigen unieke eigenschappen, beperkingen en sterktes. De keuze van een instrument hangt af van de beschikbare informatie, de doelstellingen van het onderzoek en de contextuele factoren die gerelateerd zijn aan de betrokken personen en het programma (Munson & Odom, 1996). Mogelijke doelstellingen van onderzoek zijn het identificeren van dyades, het opvolgen van vooruitgang of het vervolledigen van een evaluatieprogramma (Neisworth, 1993 in Munson & Odom, 1996). Contextuele factoren die de selectie van dergelijke instrumenten mogelijk beïnvloeden, zijn: de vaardigheden van begeleiders en andere professionelen, achterliggende opvattingen, de onderzoeksagenda, de toewijzing van middelen, de duur van de training inzake de hantering van het instrument en de beschikbaarheid van personeel. Deze opsomming is echter niet exhaustief (Comfort, 1988 in Munson & Odom, 1996). Bij het meten van een ouder-kindinteractie worden er doorgaans vier verschillende onderzoeksmethoden gebruikt. Zo wordt er veelal gebruik gemaakt van ouderlijke rapporteringen, checklists, beoordelingsschalen en observationele codeersystemen (Munson & Odom, 1996). Sommige onderzoekers combineren verschillende onderzoeksmethoden om interacties te beoordelen (O'Connor, Sigman & Kasari in Munson & Odom, 1996). Dergelijke combinaties van methodes kunnen informatie over interacties bekomen die meer beschrijvend is dan informatie bekomen bij het gebruik van slechts één methode

(Munson & Odom, 1996). Zo kan relatief 'subjectieve' informatie aan de hand van een beoordelingsschaal (zoals de kwaliteit van de interactie) en relatief 'objectieve' informatie via directe observatie (zoals de frequentie van specifiek gedrag) bekomen worden.

Er dient opgemerkt te worden dat bij het gebruiken van deze onderzoeksmethoden geen waardeoordeel mag gegeven worden over de desbetreffende interactie. Beoordelingen van interacties moeten eerder de krachten van een dyade identificeren zodat de reeds aanwezige positieve interactieve gedragingen kunnen worden bekrachtigd (Comfort, 1988 in Munson & Odom, 1996).

1.6.2. Onderzoeksmethoden om beeldmateriaal te coderen

1.6.2.1. Beoordelingsschaal

Een eerste onderzoeksmethode voor het meten van de interactie tussen personen met EMB en hun zorgverleners betreft een beoordelingsschaal.

Clegg, Standen en Cromby (1991a) hebben een proefstudie ondernomen om een geschikt instrument te ontwikkelen om de interactie tussen personen met EMB en hun begeleiders te onderzoeken. Dit leverde een beoordelingsschaal op die aspecten van het interactieve gedrag van de begeleider meet. Zo worden de strategieën praten, keuze, instructie, consistente reactie en sociale routine gecodeerd op basis van beeldmateriaal. Deze beoordelingsschaal is met andere woorden enkel gericht op het interactieve gedrag van begeleiders en meet geen interactief gedrag van de personen met EMB. De onderzoekers beschrijven deze schaal als een ongeraffineerde beoordelingsschaal doordat het slechts één aspect van de interactie meet.

Een tweede beoordelingsschaal is in het onderzoek van Healy en Noonan Walsh (2007) gebruikt. Deze beoordelingsschaal onderzoekt acht verbale en zeven niet verbale communicatieve handelingen van begeleiders. Inzake verbale handelingen worden praten, vragen, instructies, verbeteringen, meningen en suggesties gescoord. Inzake non-verbale handelingen worden kijken, aanraken, wijzen, houding, gebaren en knikken met het hoofd gescoord (McConkey, Morris & Purcell, 1999). De onderzoekers halen zelf geen beperkingen aan betreffende de toepassing van de beoordelingsschaal.

Een derde beoordelingsschaal wordt in het onderzoek van Olsson (2004) toegepast. Dit instrument wordt gebruikt om gedragsaspecten van de begeleider en de persoon met EMB te coderen. Om de gedragsaspecten van de begeleiders na te gaan, werd er gebruik gemaakt van algemene conventies inzake taal en interpersoonlijke communicatie. Om de gedragsaspecten van het kind met EMB in kaart te brengen, werden alle gedragingen gecodeerd. De onderzoekers deden dit doordat het niet mogelijk was alvorens het analyseren te oordelen welk gedrag van het kind met EMB informatief zou zijn. Er werden geen specifieke categorieën aangaande de codering binnen het onderzoek vermeld.

1.6.2.2. Conversation analysis

Een tweede onderzoeksmethode om de interactie tussen personen met EMB en hun begeleiders te meten, is 'Conversation Analysis' (CA). CA is een benadering die gesprekken gedurende interacties onderzoekt. Zo onderzoekt CA geluidsopnames om te achterhalen hoe deelnemers hun opvattingen, over wat ze zeggen en doen, tonen. Volgens CA kan dit teruggevonden worden in wat de deelnemers zeggen, in hun blik, in hun lichaamshouding en in hun communicatieve en interactieve strategieën (Goodwin, 1981 in Finlay et al. Antaki, Walton & Stribling, 2008). Dit instrument richt zich op beide partners binnen een interactie. Deze methode werd door Finlay et al. (2008) voor het eerst toegepast op beeldmateriaal aangaande de interactie tussen personen met EMB en hun begeleiders en werd ondersteund door etnografische aantekeningen. Finlay et al. (2008) gaven problemen aan bij de interpretatie van de aard van de communicatieve en interactieve strategieën van de begeleiders.

1.6.2.3. Checklist

Een derde onderzoeksmethode is een checklist. De 'Early Social Communication Scales' (ESCS) werd in onderzoek van Olsson (2005) aangepast in functie van het meten van de communicatieve gedragingen van het kind met EMB. Deze methode richt zich uitsluitend op het kind. Zo onderzoekt deze checklist de communicatieve functies aangaande sociale interactie, gedeelde aandacht en gedragsregulatie.

1.6.2.4. Etnografische en micro-etnografische techniek

Een vierde onderzoeksmethode werd door Tucker en Kretschmer (1999) gebruikt. Zij gebruikten micro-etnografie om de interacties tussen personen met EMB en hun begeleiders te beschrijven en etnografische strategieën om de context, waarden en de overtuigingen van de begeleider in de interacties beter te begrijpen. Triangulatie werd bereikt door deze onderzoeksmethode te ondersteunen aan de hand van interviews met de deelnemers en 'fieldnotes'. De domeinanalyses van Spradley en McCurdy (1992 in Tucker & Kretschmer, 1999) werden gebruikt om de 'fieldnotes', de transcripties van het beeldmateriaal en de interviewgegevens te coderen.

1.6.2.5. Algemene nadelen

Nadelen met betrekking tot de onderzoeksgroep

De verscheidenheid in beperkingen tussen kinderen met EMB hebben tot op zekere hoogte een invloed op de resultaten uit onderzoek. Daarnaast kan het bieden van informatie aan de begeleiders inzake de onderzoeksopzet de resultaten kleuren. Dit kan er namelijk voor zorgen dat begeleiders zich anders dan gewoonlijk gedragen (Olsson, 2005).

Nadelen met betrekking tot de steekproefomvang

Verscheidene onderzoeken geven aan dat de geringe grootte van de steekproefomvang een beperking voor het onderzoek inhield. Dit heeft als gevolg dat de resultaten met enige voorzichtigheid dienen benaderd te worden (Olsson, 2004; Olsson, 2005).

Nadelen met betrekking tot de betrouwbaarheid van het instrument

De betrouwbaarheid van het coderen van een heterogene populatie (de unieke persoonsgebonden problemen van de personen met EMB) kan een probleem vormen. Bij het interpreteren van het gedrag van personen met EMB kunnen zich namelijk moeilijkheden voordoen doordat dit gedrag op verschillende manieren kan worden opgevat. Dit probleem beïnvloedt bijgevolg de psychometrische eigenschappen van de instrumenten die binnen onderzoek naar de interactie tussen personen met EMB en hun

zorgverleners gebruikt worden. De onderzoekers van bovenstaande onderzoeken haalden verscheidene malen aan dat de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de gebruikte instrumenten laag was (Clegg et al., 1991a, 1991b; Olsson, 2004; Tucker & Kretschmer, 1999). Een verhoging van de trainingsomvang van personen die coderen, lijkt volgens Clegg et al. (1991b) niet aan dit probleem tegemoet te komen. Een mogelijke oplossing voor dit probleem ligt volgens deze onderzoekers in het bieden van training inzake de interpretatie van de unieke persoonsgebonden gedragingen van personen met EMB aan de personen die coderen.

1.6.2.6. Triangulatie

In het algemeen wordt de betrouwbaarheid van coderingen in de voorgaande onderzoeksmethoden als een beperking beschouwd. Een mogelijke manier om aan dit probleem tegemoet te komen, is het hanteren van verschillende vormen van triangulatie (Tucker & Kretschmer, 1999). De betrouwbaarheid van de verzamelde data kan verhoogd worden via triangulatie van informanten, condities en methoden. Dit betekent dat een bepaald fenomeen met meerdere onderzoeksmethoden vanuit verschillende perspectieven wordt onderzocht om de zwaktes of beperkingen van de ene techniek of het ene perspectief te compenseren door de andere (Kelchtermans, 1999).

Triangulatie van informanten

Veel onderzoekers verzamelden zowel gegevens van de persoon met EMB als van de begeleiders of ouders (e.g. Finlay et al., 2008). Zo verzamelden Tucker en Kretschmer (1999) voor hun onderzoek bijvoorbeeld zowel gegevens van de ouder van een kind met EMB als van de fysieke therapeut van het desbetreffende kind.

Triangulatie van condities

Aangezien interacties situationeel bepaald zijn, is het belangrijk om deze interacties in verschillende condities te analyseren. De omstandigheden waarin een interactie tussen personen met EMB en hun zorgverleners plaatsvinden, hebben namelijk een invloed op deze interactie (McEwen, 1992 in Hostyn & Maes, 2009; Schepis & Reid, 1995; Olsson; 2005).

Triangulatie van methoden

Bij triangulatie van methode worden verscheidene onderzoeksmethoden gecombineerd. Zo kunnen videofragmenten ondersteund worden met informatie uit interviews en vragenlijsten (Tucker & Kretschmer, 1999; Finlay et al., 2008).

1.6.3. Onderzoeksmethoden die geen gebruik maken van beeldmateriaal

1.6.3.1. Interview

Een vijfde onderzoeksmethode maakt geen gebruik van beeldmateriaal. In onderzoek van Wilder & Granlund (2003) werden uitsluitend open interviews afgenomen. Zo werden de begeleiders geïnterviewd over hun interactie met kinderen met EMB. Het analyseren van de interviews toonde dat hun verhalen tot een aantal thema's konden worden herleid. Zo bestonden hun verhalen voornamelijk uit de thema's: het delen van ervaring, succesvol interageren, rol van het kind, rol van de begeleider, interactiemethoden, belemmeringen en katalysatoren en ten slotte doelen en ambities. Een voordeel van deze onderzoeksmethode is dat de afgenomen interviews enerzijds een beeld kunnen geven over wat in de praktijk gebeurt gedurende de interactie. Anderzijds worden begeleiders op deze manier attent gemaakt op hun interactieve vaardigheden en strategieën.

1.6.3.2. Vragenlijst

Een zesde onderzoeksmethode betreft het afnemen van vragenlijsten. Wilder et al. (2004) maakten gebruik van een telefonisch interview en drie vragenlijsten om de begeleider betreffende interactie, gedragsstijl en emoties te bevragen. Dit waren respectievelijk de 'Early Social Communication Scale' (ESCS), de 'Child and Caregiver Interaction' (CCI), de 'Carolina Record of Individual Behavior' (CRIB) en een vragenlijst aangaande emoties. De ESCS werd gehanteerd als een gestructureerd telefonisch interview om de vroege sociale communicatie te meten. De inhoud is een samengestelde constructie van kinderen hun communicatieve vaardigheden, verdeeld in drie domein (mogelijkheid om sociaal contact te behouden, te beantwoorden en te

initiëren). De CCI meet de ouder-kind interactie overeenkomstig met de ouders hun opvatting van interactie en hun wensen omtrent een ideale interactie. De vragen betreffen om beurten handelen, focus, tijd en interesse in de interactie. De CRIB bestaat uit zeven items die de gedragsstijl van kinderen meet inzake de niveaus van activiteit, reactiviteit, doelgerichtheid, frustratie, aandachtspanne, ontvankelijkheid naar de ouder en algemene toonus van het lichaam. De vragenlijst aangaande emoties bevroeg het voorkomen van veertien verschillende emoties bij kinderen (nieuwsgierigheid, vreugde, verwachting, woede, angst, irritatie, interesse, bedroefdheid, afschuw, benadering, vermijding, ongerustheid, sereniteit en opgewondenheid). Dit onderzoek gaf geen beperkingen weer betreffende de onderzoeksmethoden.

1.6.3.3 Algemene nadelen

Wanneer een klein aantal begeleiders geïnterviewd wordt, levert dit een beperking op voor het onderzoek. Zoals reeds vermeld zijn de resultaten van een onderzoek met een kleine steekproef minder krachtig en dienen zij met voorzichtigheid te worden benaderd (Wilder & Granlund, 2003).

1.6.3. Besluit

Deze uiteenzetting van onderzoeken weerspiegelt duidelijk de diversiteit aan instrumenten voor het meten van interacties tussen personen met EMB en hun zorgverleners. Ondanks de verschillen in opnameduur binnen de verschillende onderzoeken, gebeurden de coderingen van de gegevens in alle onderzoeken op een continue manier of op intervalniveau. Gedurende het coderen ondervonden veel onderzoekers beperkingen betreffende de betrouwbaarheid en in het bijzonder de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid. Deze onderzoeken verschaften eveneens weinig informatie over de validiteit van het instrument. Hierdoor dienen de resultaten uit deze onderzoeken kritisch te worden benaderd. Daarnaast werd in veel van deze onderzoeken de opvatting van de zorgverleners aangaande belangrijke factoren in de interactie met personen met EMB bevestigd. Hierdoor kunnen de meningen van de zorgverleners over de verschillende variabelen doorslaggevend zijn. Een laatste, zeer opvallende, tendens

was de kleine steekproefomvang van deze onderzoeken. Dit heeft een geringe hoeveelheid aan gegevens als gevolg. Hierdoor zijn de resultaten van dergelijk onderzoek minder krachtig. Een mogelijke verklaring voor deze tendens is het feit dat de onderzoeksmethoden, zoals reeds vermeld, voornamelijk continue coderingen of coderingen op intervalniveau omvatten. Dit is echter een zeer tijdsintensieve opdracht. Een globaal codeersysteem kan gedeeltelijk aan dit probleem tegemoet komen, doordat deze methode minder tijdsintensief is.

1.7. Globale beoordelingsschalen voor het meten van ouder-kind interacties

Aan de hand van voorgaande uiteenzetting, aangaande verschillende onderzoeksmethoden voor het meten van de interactie tussen zorgverleners en personen met EMB, wordt er verder ingegaan op de globale toepassing van beoordelingsschalen. Daarnaast worden de voor- en nadelen van dergelijke schalen in het algemeen weergegeven. Ten slotte worden een aantal globale beoordelingsschalen besproken en wordt kort de keuze van de globale beoordelingsschalen, in functie van dit onderzoek, toegelicht.

1.7.1. Inleiding

Zoals reeds hierboven aangehaald, is het meten van de interactie tussen zowel begeleiders en personen met EMB als tussen ouder en kind vaak een zeer tijdsintensieve opdracht. Doordat de globale toepassing van een beoordelingsschaal minder tijdsintensief is dan bijvoorbeeld continue coderingen of coderingen op intervalniveau, is deze methode te prefereren voor onderzoekers die dergelijke interactie wensen te meten. Een problematische interactie kent namelijk nefaste gevolgen indien niet snel kan worden geïntervenieerd. Tijd is bijgevolg een belangrijk aandachtspunt (McCloskey, 1990 in Munson & Odom, 1996). Daarnaast kan een beperking in tijdsomvang van een onderzoek naar de interactie tussen twee partners mogelijk meer bereidwilligheid bij de deelnemers tot stand brengen.

Globale beoordelingsschalen kunnen gedefinieerd worden als een methodologie welke van de observator eist dat hij of zij gebeurtenissen, omvang, of kwaliteiten van een geobserveerd gedrag of interactie binnen specifieke items beoordeelt. De toekenning van een numerieke kwalificatie aan het gedrag gebeurt nadat het beeldfragment in zijn geheel bekeken is (Likert, 1932 in Munson & Odom, 1996).

1.7.2. Voor- en nadelen

Globale beoordelingsschalen hebben in het algemeen een aantal voordelen. Ze zijn eenvoudig en snel toe te passen en comfortabel om te scoren (Guilford, 1954; Irwing & Bushnell, 1980 in Munson & Odom, 1996). Bepaalde onderzoekers geven aan dat globale beoordelingsschalen een hogere voorspellende waarde hebben voor toekomstig gedrag dan gedragscoderingssystemen (Jay & Farran, 1981; Schaefer, 1989 in Munson & Odom, 1996). Desalniettemin hebben globale beoordelingsschalen ook een aantal nadelen. De resultaten van deze schalen worden als meer subjectief beschouwd dan de resultaten van gedragscoderingssystemen doordat de observator meer dient te oordelen (Cairns & Green, 1979 in Munson & Odom, 1996). Daarnaast werden door Guilford (1954 in Munson & Odom, 1996) zes mogelijke problemen gedefinieerd die bij globale beoordelingsschalen kunnen voorkomen. Deze problemen betreffen het gevaar van toegeving, het gevaar van centrale tendens, het halo effect, logische fouten in kwalificatie, de fout van contrast en de nabijheidsfout. Mogelijke problemen bij de toepassing van globale beoordelingsschalen kunnen geminimaliseerd worden door observatoren zorgvuldig te trainen in het gebruik van de schaal. Deze training houdt gestructureerde praktijk, discussie van overeenkomst en onenigheid en bepaling van beoordelaarsbetrouwbaarheid in (Guilford 1954 in Munson & Odom, 1996). Het maken van fouten kan afnemen door het zorgvuldig en compleet beschrijven van gedragingen van beide partners in de interactie (Munson & Odom, 1996).

1.7.3. Voorbeelden

Het doorzoeken van literatuur naar een globale toepassing van beoordelingsschalen betreffende de interactie tussen personen met EMB en hun zorgverleners leverde

nagenoeg niets op. Vervolgens werd de literatuur onderzocht op globale beoordelingsschalen die reeds op andere doelgroepen dan personen met EMB en hun zorgverleners zijn toegepast. Deze globale beoordelingsschalen dienden zowel gedragsaspecten van de zorgverlener als van het kind in de interactie te meten.

In de literatuur werden een aantal voorbeelden van globale beoordelingsschalen teruggevonden die voldeden aan bovenstaand criterium. Deze zijn: de 'Emotional Availability Scale' (EAS; Biringen, Robinson & Emde, 2000), de 'Rating Scales for Structured Tasks' of 'Erickson Scales' (Erickson, Sroufe & Egeland, 1985 in Hostyn, Petry & Maes, 2009) en de 'Maternal Behaviour Rating Scale' (MBRS; 1992) en ten slotte de 'Pivotal Behaviour Rating Scale', ook de Child Behaviour Rating Scale' (CBRS; 1998) genoemd, van Mahoney.

De EAS wordt gebruikt om de kwaliteit van ouder-kind interacties te onderzoeken. Deze beoordelingsschaal is reeds toegepast op personen met beperkingen (Biringen, Fidler, Barrett & Kubicek, 2005 in Hostyn et al., 2009). De toepassing van deze schaal op personen met EMB is echter nog pril. De EAS is ontworpen rond het concept emotionele beschikbaarheid. Aan de hand van deze schaal wordt de kwaliteit van overeenstemming in dyadische interacties geëvalueerd (Biringen, Robinson & Emde, 1998 in Hostyn et al., 2009). De aspecten van het interactieve gedrag van het kind worden gemeten door middel van twee items; met name de responsiviteit en betrokkenheid van de ouder. De aspecten van het ouderlijk interactieve gedrag omvatten vier items; namelijk sensitiviteit, het bieden van structuur, het stellen van gedragingen die niet opdringerig zijn en het stellen van gedragingen die niet vijandig zijn (Biringen et al., 2000).

De 'Rating Scales for Structured Tasks' is ontwikkeld vanuit de oorsprong van gehechtheid. Deze beoordelingsschaal evalueert het interactieve gedrag van moeder en kind in een situatie waarin een taak wordt uitgevoerd (Erickson, Sroufe & Egeland, 1985 in Hostyn et al., 2009). Deze schaal heeft zijn potentieel tot het meten van ouder-kind reacties aangetoond in het STEEP project (Egeland & Erickson, 2004 in Hostyn et al., 2009), maar eveneens in tal van andere onderzoekscontexten aangaande de kwaliteit van relaties tussen volwassenen en (jonge) kinderen. De toepassing van deze schaal op personen met EMB staat echter nog in zijn kinderschoenen. De aspecten van het interactieve gedrag van het kind worden gemeten aan de hand van zes items; met name

afhankelijkheid, enthousiasme en volhardendheid, weigering, negatief affect, belevenis van de sessie en affectie naar de volwassene toe. De aspecten van het interactieve gedrag van de volwassene worden onderzocht aan de hand van zes items, namelijk aanmoedigende aanwezigheid, vijandigheid, duidelijkheid van instructies, sensitiviteit en timing van instructies, vertrouwen en opdringerigheid (Egeland, Erickson, Moon, Hiester & Korfmacher, 1990 in Hostyn et al., 2009).

De MBRS van Mahoney is een globale moederlijke gedragsbeoordelingsschaal die uit 12 items bestaat, welke onderverdeeld zijn in vier subschalen. Deze schaal bepaalt de ouderlijke stijl van in interactie treden (Mahoney & Perales, 2005). De CBRS van Mahoney bestaat uit zeven items, welke onderverdeeld zijn in twee subschalen. In onderzoek van Mahoney & Perales (2005) werd de schaal gebruikt om de observaties te coderen om zo het gedrag van kinderen vast te stellen. Meer informatie aangaande deze schalen kan teruggevonden worden in *hoofdstuk 2: 2.4.2. De observatieschalen*.

1.7.3.1. Keuze globale beoordelingsschaal

Wanneer we de breedte van bovengenoemde globale beoordelingsschalen vergelijken, kunnen we vaststellen dat de MBRS en CBRS van Mahoney het meeste aantal aspecten van zowel het moederlijk interactieve gedrag als het interactieve gedrag van het kind meet. Het gaat respectievelijk om twaalf en zeven items. Ondanks dat de schalen MBRS en CBRS van Mahoney nog niet op de doelgroep zijn toegepast, bevatten zij het merendeel van bovengenoemde hoofdelementen binnen de interactie tussen personen met EMB en hun begeleider. Zo komen sensitieve responsiviteit, gedeelde aandacht, co-regulatie, emotioneel element, communicatief en interactief gedrag bij personen met EMB en communicatieve en interactieve strategieën van de begeleider binnen deze schalen aan bod. Omwille van deze redenen werd, in functie van dit onderzoek, gekozen voor de schalen van Mahoney.

1.8. Besluit

In de literatuur vestigen heel wat auteurs aandacht op het wezenlijke aspect van de interactie tussen personen met EMB en hun zorgverleners voor het welbevinden en betrokkenheid van personen met EMB. Toch kunnen er heel wat aanwijzingen gevonden worden dat deze interactie vaak problematisch verloopt. Het is dan ook belangrijk om dit in kaart te brengen. Ondanks het feit dat er voor het meten van de interactie tussen personen met EMB en hun begeleiders geen standaardinstrument beschikbaar is, zijn er veel verschillende methoden in omloop. De toepassingen van deze methoden verlopen echter niet steeds feilloos. De globale toepassing van een beoordelingsschaal kan tegemoet komen aan een aantal beperkingen van de bovengenoemde onderzoeksmethoden. In de literatuur konden echter nagenoeg geen toepassingen worden teruggevonden betreffende globale beoordelingsschalen die de interactie tussen personen met EMB en hun zorgverleners meten. Naar aanleiding hiervan is het doel van dit onderzoek tweeledig. Ten eerste worden er voor het eerst globale beoordelingsschalen toegepast voor het meten van de interactie tussen begeleiders en personen met EMB. Dit gebeurde aan de hand van de MBRS en CBRS van Mahoney. Ten tweede wordt er op deze manier inzicht verworven betreffende deze interactie. Aangezien interacties situationeel bepaald zijn, worden binnen dit onderzoek de interacties tussen personen met EMB en hun begeleiders in verschillende condities geanalyseerd.

Hoofdstuk 2: De onderzoekopzet

2.1. Inleiding

Zoals aangehaald in het literatuurhoofdstuk vestigen heel wat auteurs de aandacht op het feit dat de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen (EMB) en hun begeleiders van wezenlijk belang is voor het welbevinden en de betrokkenheid van personen met EMB. Er worden in de literatuur echter ook verscheidene aanwijzingen gegeven dat deze interactie vaak problematisch verloopt. In de literatuur werd een verscheidenheid aan onderzoeksmethoden betreffende de interactie tussen personen met EMB en hun opvoeders teruggevonden. Ondanks deze verscheidenheid is er niets geweten over de toepassing van globale beoordelingsschalen op de doelgroep. Het doel van dit onderzoek is bijgevolg tweeledig.

Ten eerste worden er voor het eerst globale beoordelingsschalen toegepast voor het meten van de interactie tussen begeleiders en personen met EMB. We doen dit omdat globale beoordelingsschalen het voordeel in zich dragen om minder tijdsintensief te zijn dan onderzoeksmethoden die gebruik maken van continue beoordeling. Zo wordt de interactie tussen de begeleider en de persoon met EMB, ook cliënt genoemd, nader onderzocht aan de hand van de 'Maternal Behavior Rating Scale' (MBRS; Mahoney, 1992) en de 'Child Behavior Rating Scale' (CBRS; Mahoney, 1998). De doelgroep en onderzoeksgroep van dit onderzoek verschilt van de doelgroep waarop de schalen CBRS en MBRS eerder werden toegepast. Zo bestaat de onderzoeksgroep van dit onderzoek uit personen met zeer uiteenlopende leeftijd, allen met ernstige meervoudige beperkingen en al dan niet bijkomende gedragsproblemen. Tevens wordt, in dit onderzoek, met de MBRS en CBRS niet de interactie tussen ouder en kind nagegaan, maar de interactie tussen begeleider en cliënt. De geschiktheid van deze schalen dient bijgevolg bij de doelgroep te worden onderzocht.

Ten tweede wordt er op deze manier inzicht verworven in de interactie tussen personen met EMB en hun begeleiders. Aangezien interacties situationeel bepaald zijn, is het belangrijk deze interacties in verschillende condities te analyseren.

2.2. Onderzoeksvragen

2.2.1. De eerste centrale onderzoeksdoelstelling

De eerste centrale onderzoeksdoelstelling in dit onderzoek richt zich op het onderzoeken van enkele psychometrische eigenschappen van de MBRS en de CBRS. Zo worden de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid en de interne consistentie onderzocht. Om hierover een uitspraak te doen, stellen wij volgende onderzoeksvragen:

- 'Zijn de metingen met de MBRS betrouwbaar?'
- 'Zijn de metingen met de CBRS betrouwbaar?'
- 'Zijn de metingen met de MBRS in verschillende condities betrouwbaar?'
- 'Zijn de metingen met de CBRS in verschillende condities betrouwbaar?'

2.2.2. De tweede centrale onderzoeksdoelstelling

De tweede centrale onderzoeksdoelstelling wenst het interactieve gedrag van de begeleider en de cliënt in kaart te brengen aan de hand van respectievelijk de MBRS en de CBRS. Om hierover een uitspraak te doen, stellen wij volgende onderzoeksvragen:

- 'Is er tussen de condities een verschil in de interactieve gedragsaspecten van de begeleiders zoals gemeten met de MBRS?'
- 'Is er tussen de condities een verschil in de interactieve gedragsaspecten van de cliënten zoals gemeten met de CBRS?'
- 'Hoe kan het interactieve gedrag van de begeleiders, zoals gemeten met de MBRS, gekarakteriseerd worden?'
 - o Betreffende *sensitiviteit* stelt zich de vraag: 'Hoe groot is het vermogen van de begeleiders om zich bewust te zijn van de activiteiten of de interesses van de betreffende cliënt?'

- Betreffende *responsiviteit* stelt zich de vraag: ‘Hoe gepast zijn de antwoorden van de begeleiders op de activiteiten of interesses van de betreffende cliënt?’
- Betreffende *effectiviteit* stelt zich de vraag: ‘Hoe groot is de mogelijkheid van de begeleiders om de aandacht, coöperatie en participatie van de betreffende cliënt te winnen en te behouden in een wederkerige uitwisseling van beurten tijdens de interactie?’
- Betreffende *aanvaarding* stelt zich de vraag: ‘In welke mate aanvaarden de begeleiders de betreffende cliënt en het gedrag van de cliënt?’
- Betreffende *plezier* stelt zich de vraag: ‘In welke mate is vermaak van de begeleiders aanwezig in interactie met de betreffende cliënt?’
- Betreffende *expressiviteit* stelt zich de vraag: ‘In welke mate drukken de begeleiders hun emoties expressief uit naar de betreffende cliënt?’
- Betreffende *inventiviteit* stellen zich de vraag: ‘Hoe groot is de variëteit van de activiteiten van de begeleiders naar de betreffende cliënt toe?’
- Betreffende *warmte* stelt zich de vraag: ‘In welke mate uiten de begeleiders positieve attitudes naar de betreffende cliënt toe?’
- Betreffende *prestatie* stelt zich de vraag: ‘In welke mate stimuleren de begeleiders de betreffende cliënt tot presteren?’
- Betreffende *verbaal loven* stelt zich de vraag: ‘In welke mate wordt er door de begeleiders verbaal lof geuit naar de betreffende cliënt toe?’
- Betreffende *directiviteit* stelt zich de vraag: ‘In welke mate geven de begeleiders verzoeken, bevelen en aanwijzingen naar de betreffende cliënt toe?’
- Betreffende *tempo* stelt zich de vraag: ‘Hoe hoog is het tempo van het gedrag van de begeleiders in interactie met de betreffende cliënt?’

- ‘Hoe kan het interactieve gedrag van de cliënten, zoals gemeten met de CBRS, gekarakteriseerd worden?’
 - o Betreffende *aandacht voor het gebeuren* stelt zich de vraag: ‘In welke mate kunnen de cliënten bij het gebeuren blijven?’
 - o Betreffende *volharding* stelt zich de vraag: ‘In welke mate volharden de cliënten in de deelname aan een activiteit?’
 - o Betreffende *betrokkenheid* stelt zich de vraag: ‘Wat is de intensiteit waarmee de cliënten gedurende de interactie in de activiteit betrokken zijn?’
 - o Betreffende *volgzaamheid* stelt zich de vraag: ‘In welke mate proberen de cliënten te gehoorzamen aan de verzoeken of suggesties van de betreffende begeleider?’
 - o Betreffende *initiatie activiteiten* stelt zich de vraag: ‘In welke mate proberen de cliënten uit zichzelf een nieuwe activiteit te initiëren?’
 - o Betreffende *initiatie begeleider* stelt zich de vraag: ‘In welke mate treden de cliënten in contact met de betreffende begeleider?’
 - o Betreffende *affect* stelt zich de vraag: ‘Wat is de algemene emotionele toestand van de cliënten gedurende de interactie?’

- ‘In welke mate hangt het interactieve gedrag van de begeleiders, zoals gemeten met de MBRS, samen met het interactieve gedrag van de cliënten, zoals gemeten met de CBRS?’

2.2.3. De derde centrale onderzoeksdoelstelling

De derde centrale onderzoeksdoelstelling wenst na te gaan of de gebruikte beoordelingsschalen bruikbaar zijn bij de doelgroep. Om hierover een uitspraak te doen, stellen wij volgende onderzoeksvragen:

- ‘In welke mate worden de interactieve gedragingen van de begeleiders gedekt door de scores op de items?’
- ‘In welke mate worden de interactieve gedragingen van de cliënten gedekt door de scores op de items?’

2.3. Situering van deze masterproef

Deze masterproef vormt een onderdeel van het project '*Onderzoek naar de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen en hun zorgverleners*' dat binnen het Centrum voor Gezins- en Orthopedagogiek van de Katholieke Universiteit Leuven vorm krijgt. De verantwoordelijken voor dit project zijn Prof. Dr. Petry, Prof. Dr. Maes en Mevr. Hermans. Zoals de titel vermeldt is de hoofddoelstelling van dit project inzicht krijgen in de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen en hun zorgverleners.

Deze situering binnen een groter onderzoeksproject had als gevolg dat bij aanvang van de masterproef de praktische afspraken met de voorzieningen waren vastgelegd, de selectie van de deelnemers was gebeurd en een vooronderzoek reeds had plaatsgevonden.

2.4. Instrumenten

Voordat de procedure van de datacollectie beschreven wordt, wordt het gebruik van twee vormen van instrumenten toegelicht. In eerste instantie wordt informatie betreffende de opbouw van de geconstrueerde steekkaarten gepresenteerd. Ten tweede worden de twee gebruikte beoordelingsschalen, respectievelijk de MBRS en CBRS, toegelicht.

2.4.1. Steekkaart

Om de onderzoeksgroep in kaart te brengen en om het correcter coderen van de interacties tussen cliënt en begeleider te bevorderen, werd een steekkaart van elke cliënt geconstrueerd.

De steekkaart van elke cliënt bevat informatie uit de 'Inventarisatielijst Kindkenmerken' van A.C. Tadema, uit de 'Lijst voor Gedragsproblemen' (vertaling van 'The Behavior Problems Inventory' van Rojahn, Matson, Lott, Esbensen en Smalls, 2001) en uit twee vragenlijsten die aan het Centrum voor Gezins- en Orthopedagogiek van de Katholieke Universiteit Leuven werden ontwikkeld. Deze laatste twee vragenlijsten brengen het

welbevinden en de betrokkenheid van de cliënt in kaart en kan u respectievelijk terugvinden in bijlage 1 en 2.

De steekkaart is bijgevolg een document waarin cliëntkenmerken, informatie betreffende zelfverwondend, stereotiep en agressief gedrag, een affectief/communicatief- en een betrokkenheidsprofiel van de cliënt wordt weergegeven. Naast algemene informatie krijgt de persoon die codeert hierdoor inzicht in de aard van de gedragingen van de cliënt die door de betreffende begeleiders als uitingen van (on)betrokkenheid en (een gebrek aan) welbevinden worden geïnterpreteerd.

2.4.2. De beoordelingsschalen

2.4.2.1. De 'Maternal Behavior Rating Scale'

De MBRS is een globale moederlijke gedragsbeoordelingsschaal die uit twaalf items bestaat, onderverdeeld in vier subschalen. Hierdoor kan de ouderlijke stijl van in interactie gaan bepaald worden (Mahoney & Perales, 2005). Uit de literatuur blijkt dat deze schaal doorgaans gebruikt wordt om de impact van interventieprocedures op ouder-kind interactie te peilen. Deze 12 items zijn onderverdeeld in vier subschalen. Subschaal 1 (responsiviteit) omvat: sensitiviteit, responsiviteit en effectiviteit (wederkerigheid). Subschaal 2 (emotie) omvat: aanvaarding, plezier, expressiviteit, inventiviteit en warmte. Subschaal 3 (prestatiegerichtheid) omvat: prestatie en verbaal loven. Subschaal 4 (directiviteit) omvat: directiviteit en tempo. Elk item werd beoordeeld op basis van een 5-punts Likert schaal met lage beoordelingen zoals 1 tot en met hoge beoordelingen, bijvoorbeeld 5 (Mahoney & Powell, 1988).

Onderzoek heeft aangetoond dat de items van deze schaal een middelmatig tot hoog niveau van correlatie hebben met de items van andere ouderbeoordelingsschalen (Boyce et al., 1995 in Mahoney, Boyce, Fewell, Spiker & Wheeden, 1998) en dat de schaal sensitief is ten opzichte van ouderschapskarakteristieken die statistisch gerelateerd zijn aan de ontwikkeling van kinderen (Mahoney et al., 1985 in Mahoney, Boyce et al., 1998). Daarnaast is aangetoond dat de MBRS ouderlijke karakteristieken vaststelt die kinderen hun ontwikkeling en groei voorspelt en sensitief is voor de veranderingen in interactie bevorderd door interventies van de ouders (Kim & Mahoney, 2005). Dit werd

ook gevonden in het onderzoek van Mahoney & Perales (2005).

2.4.2.2. De 'Child Behavior Rating Scale'

De CBRS is een globale gedragsbeoordelingsschaal, welke reeds geoperationaliseerd is voor kleuters en peuters met een handicap. Ook in het onderzoek van Mahoney & Perales (2005) werd de schaal gebruikt om de observaties te coderen om zo de kinderen hun interactief gedrag te bepalen. Deze schaal bestaat uit zeven items, welke onderverdeeld zijn in twee subschalen. Subschaal 1 (aandacht) omvat: aandacht voor de activiteit (onstandvastig/erbij kunnen blijven), volharding (oefening/probleem oplossen), betrokkenheid (onvermogen tot concentratie: afleiding, rondkijken) en volgzaamheid/samenwerking. Subschaal 2 (initiatie) omvat: initiatie activiteiten, initiatie begeleider en affect. Elk item werd beoordeeld op basis van een 5-punts Likert schaal met lage beoordelingen zoals 1 tot en met hoge beoordelingen, bijvoorbeeld 5. Volgens Kim & Mahoney (2005) omvat de CBRS zeven globale items die aangepast zijn aan schalen die eerder door Meisels, Plunkett, Roloff, Pasich en Stiefel (1986) en Egeland en Sroufe (1981) gerapporteerd zijn.

Doordat er geen Nederlandse versie van de schalen beschikbaar was, werden ze door de auteurs van deze masterproef individueel vertaald. Om een optimale overeenkomst te bekomen, werden deze vertalingen vergeleken, gecombineerd en waar nodig aangepast. Dit gebeurde met het oog op het verhogen van de betrouwbaarheid van de vertaling.

Aangezien de doelgroep waarop de MBRS en CBRS eerder werden toegepast, verschilt van de doelgroep en onderzoeksgroep van dit onderzoek, werden de bekomen Nederlandse schalen gering aangepast. Deze aanpassing kan u in de vertaalde schalen in het cursief nalezen. De vertaalde en gering aangepaste MBRS kan u terugvinden in bijlage 3. De vertaalde en gering aangepaste CBRS kan u terugvinden in bijlage 4.

2.5. Procedure van de datacollectie

Aangezien dit onderzoek de interactie tussen begeleiders en personen met EMB aan de hand van globale beoordelingsschalen in kaart wenst te brengen, is dit een exploratief onderzoek. Meer specifiek werd bij de collectie van de data elke voorziening bezocht om vervolgens een meervoudige gevalstudie af te nemen. Aangezien dit onderzoek minder belang hecht aan informatie over een particulier geval, maar door vergelijking het gemeenschappelijke in een groep van fenomenen naar voren tracht te halen, is een meervoudige gevalstudie een geschikte methode (Ghesquière & Staessens, 1999). Er werden met andere woorden interacties tussen een begeleider en een persoon met EMB in kaart gebracht en dit werd over verschillende begeleiders en personen met EMB herhaald.

In eerste instantie werden de begeleiders schriftelijk bevraagd. Op basis van deze informatie werden de reeds vermelde steekkaarten opgebouwd en kon de onderzoeksgroep verder in kaart gebracht worden. In tweede instantie werden de interacties tussen begeleider en cliënt met EMB in vier verschillende condities gefilmd. Beide procedures worden achtereenvolgens gepresenteerd. Ten slotte worden onregelmatigheden in het algemene verloop van de datacollectie besproken.

2.5.1. De schriftelijke bevraging van de begeleiders

Voordat de interacties gefilmd werden, werd er een schriftelijke bevraging gedaan. Het doel van deze bevraging was het opstellen van een steekkaart van elke cliënt. Hierbij werd gebruik gemaakt van het perspectief van de twee begeleiders die betrokken zijn op de cliënt. Daarnaast werden de steekkaarten gecombineerd met het betreffende beeldmateriaal. Deze triangulatie van onderzoeksmethoden en informanten komt de betrouwbaarheid (en validiteit) van het coderen ten goede.

2.5.2. Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep van dit onderzoek bestaat uit personen met EMB en hun begeleiders. Om deze te selecteren hebben de onderzoekers zich uit praktische

overwegingen gericht tot voorzieningen behorende tot vzw Stijn. De algemeen directeur en stafmedewerkers van vzw Stijn werden gevraagd om vijf voorzieningen binnen hun organisatie aan te duiden die aan het onderzoek wilden meewerken.

De orthopedagogen of psychologen van deze vijf voorzieningen selecteerden telkens twee leefgroepen binnen hun eigen voorziening. Vervolgens selecteerden deze orthopedagogen of psychologen in samenspraak met de begeleiders van deze leefgroepen telkens twee begeleiders en twee personen met EMB binnen elke leefgroep.

Om zo volledig mogelijk aan te sluiten bij de reeds gehanteerde doelgroep van de MBRS werd met betrekking tot de begeleiders als criterium vooropgesteld dat deze voldoende ervaring diende te hebben met de doelgroep en minimum zes maanden de begeleiding van de betreffende cliënt op zich diende te hebben genomen ('familiar faces') (Petry et al., 2004). Met betrekking tot de cliënt werd vooropgesteld dat deze een diep verstandelijke handicap (IQ beneden 20/25 of een ontwikkelingsleeftijd beneden de 24 maanden) moest hebben in combinatie met ernstige sensorische en/of motorische beperkingen. De ouders of voogden van de cliënten dienden daarenboven toestemming te geven voor deelname aan het onderzoek. Uiteindelijk werden zo 19 cliënt-begeleider dyades geselecteerd.

Wat betreft de cliënten, bestaat de onderzoeksgroep uit zes mannelijke en 13 vrouwelijke cliënten. Het merendeel van de begeleiders rapporteerden dat de betreffende cliënten een diep verstandelijke handicap hebben. Wanneer deze informatie in de schriftelijke bevraging ontbrak werden de voorzieningen gecontacteerd. Uiteindelijk werd er zo bevestiging verkregen dat alle cliënten een diep verstandelijke handicap hebben.

De gemiddelde leeftijd van de cliënten bedraagt 23.5 jaar (SD 16.3). De jongste cliënt is drie jaar, de oudste is 59 jaar oud. De cliënten hebben een divers spectrum van beperkingen.

Elf cliënten hebben een visuele beperking. Twee cliënten hebben een beperking in hun gehoorvermogen. Acht cliënten hebben een motorische beperking zoals centraal motorische stoornis, di-, tri- of quadriplegie. Vijftien cliënten lijden aan epilepsie. Twee cliënten hebben een autismespectrum stoornis (ASS) en bij twee cliënten is er een

vermoeden van ASS. Elf cliënten vertonen zelfverwondend gedrag. De begeleiders omschreven dit gedrag als lucht happen, tanden knarsen, zichzelf bijten, zichzelf tegen het hoofd en/of lichaam slaan, braken/rumineren en vingers in lichaamsopeningen brengen. Ten slotte vertonen zeven cliënten agressief/destructief gedrag. Zo werden het stukgooien van voorwerpen, anderen slaan, knijpen, grijpen, bijten, duwen en aan anderen trekken genoemd. De cliënten met EMB die deelnamen aan dit onderzoek maken gebruik van vijf voorzieningen in de provincies Antwerpen en Limburg. Ongeveer de helft van de cliënten verblijft in een semi-internaat. De andere cliënten wonen voltijds in de voorziening.

De groep van begeleiders bestaat uit drie mannelijke en 16 vrouwelijke begeleiders. De gemiddelde leeftijd van de begeleiders bedraagt 38.6 jaar (SD 9.6). De jongste begeleider is 22 jaar, de oudste is 55 jaar oud.

De begeleiders hebben gemiddeld 14.3 jaar (SD 8.2), minimum 3.5 jaar en maximum 28 jaar ervaring met personen met EMB. Daarnaast hebben de begeleiders gemiddeld 4.5 jaar (SD 3.8) ervaring, minimum 6 maanden en maximum 15.5 jaar ervaring met de cliënt uit de desbetreffende dyade.

De opleidingen van de betrokken begeleiders zijn vrij divers. De volgende opleidingen werden door telkens één begeleid(st)er met succes afgemaakt: ergotherapie, regentaat, kleuteronderwijs, VLOD (B2), marketing (A1) en een VDAB bijscholing naar opvoeder, opvoeder (B2), sporthumaniora en de voormalige 'd-cursus' en tot slot bijzondere jeugdzorg. Daarnaast hebben twee begeleidsters de opleiding verpleegkunde beëindigd, hebben drie begeleidsters het diploma opvoeder (A2) en hebben zes begeleid(st)ers een diploma orthopedagogie (A1).

De begeleiders nemen binnen de voorziening verschillende functies op. Eén begeleidster benoemt haar functie als diensthoofd, één begeleidster als hoofdopvoedster en verpleegster, vier begeleiders als hoofdopvoed(st)er, één begeleidster werkt als ergotherapeut en twaalf begeleiders hebben de functie opvoed(st)er.

2.5.3. Het algemene verloop van de collectie van het beeldmateriaal

Bij het individuele bezoek aan de voorzieningen werd de onderzoeker een vaste ruimte toegewezen waar de interacties tussen de begeleider en de persoon met EMB aan de hand van twee camera's ongestoord kon worden vastgelegd.

Eén camera filmde het globale beeld van de interactie tussen begeleider en cliënt. De tweede camera filmde een gedetailleerd beeld van de persoon met EMB. Deze opnames duurden 10 minuten. Dit is bij benadering het gemiddelde van de duur die reeds gepubliceerde onderzoeken hebben gehanteerd. Zo hanteerden Clegg et al. (1991a) een duur van drie minuten, Olsson (2005) vijf en 14 minuten, Schepis en Reid (1995) 10 minuten en Vlaskamp, de Geeter, Huijsmans en Smit (2003) ongeveer 30 minuten.

Om de authenticiteit van de interactie zo weinig mogelijk te schaden, kregen zowel de begeleider als de cliënt de vrijheid om te bepalen waar ze in de ruimte plaatsnamen. Nadat de deelnemers hadden plaatsgenomen, gaven we een bondige uitleg over het opzet van het project en deze masterproef. Zo werd verteld wat er van hen verwacht werd. In deze uitleg lag de nadruk eerder op het observeren van de persoon met EMB, zodanig dat de begeleider zich authentiek zou gedragen in zijn of haar handelen.

De interacties werden enkel onderbroken wanneer de persoon met EMB geagiteerd werd of een aanval kreeg en hernomen nadat deze weer hersteld was. In zulke gevallen primeerde steeds het besluit van de begeleiders.

Na elke opname was er voldoende tijd voor de begeleider om zijn of haar bevindingen mee te delen en werden zowel de persoon met EMB als de begeleider bedankt.

2.5.4. Een interactie in vier condities

Voor het nader onderzoeken van de interacties tussen begeleider en cliënt werd er gebruik gemaakt van vier condities. Bij elke conditie werd er gevraagd aan de begeleider om met de cliënt in interactie te treden zoals ze dat normaal zouden doen. In *de conditie minste voorkeur* bood de begeleider de twee objecten met de minste voorkeur van de betreffende persoon met EMB aan. In *de conditie meeste voorkeur* werd er aan de begeleider gevraagd de twee voorkeursobjecten van de betreffende persoon met EMB aan te bieden. Welke objecten gehanteerd werden ten tijde van deze

twee condities was afhankelijk van de kennis uit een vooronderzoek van het grootschalige onderzoeksproject en bijgevolg specifiek voor elke deelnemende persoon met EMB. Voor de selectie van deze objecten werd een keuze aangeboden uit de volgende acht voorwerpen: een handpop met een geluidje, een regenpijp, een zeepbellenblazer, een knisperboekje van Bumba, een muziekmobieltje van Bumba, een roze bal met stekeltjes, een zaklamp met lintje en tot slot een spiegel. Bij de selectie van de objecten werd rekening gehouden met de doelgroep. De begeleiders en cliënten mochten in de condities minste voorkeur en voorkeur de objecten naar believen hanteren. De objecten hoefden dan ook niet continu gebruikt te worden. In *de conditie nieuwe objecten* werden door de begeleider vier nieuwe objecten aangeboden aan de persoon met EMB. Alvorens de interactie tot stand werd gebracht, werd er samen met de begeleider kort de vier nieuwe objecten overlopen en hoe deze gehanteerd dienden te worden. De taken die uitgevoerd moesten worden zijn: doe de ringen over de staaf of stapel de potjes op elkaar, steek de blokjes door het juiste vormpje in de doos, haal de eendjes of sponsjes uit het water en leg ze er terug in en open het pakje. De begeleider voerde samen met de cliënt aan de hand van de nieuwe objecten aldus bepaalde taken uit. Hoe hij/zij hierbij in interactie trad met de cliënt werd echter vrijgelaten. Het aanbieden van deze taken daagde de interactie tussen begeleider en cliënt iets meer uit in vergelijking met de andere condities, doordat de cliënt de taken enkel succesvol kon beëindigen in samenwerking met de begeleider. Tot slot werd in *de conditie zonder object* opnieuw gevraagd aan de begeleider om in interactie te treden met de cliënt, maar hier werden geen objecten ter beschikking gesteld.

2.5.5. Onregelmatigheden in het algemene verloop van de datacollectie

De formulieren die dienst deden om de steekkaarten op te bouwen werden door één begeleidster niet ingevuld. De betreffende steekkaart werd bijgevolg aangemaakt op basis van de informatie van haar collega. Daarnaast was er door omstandigheden één begeleider die slechts drie van de vier condities met haar cliënt heeft uitgevoerd. De interactie in de conditie voorkeur heeft niet plaatsgevonden. Hierdoor bevat het databestand 18 interacties uit de conditie voorkeur. De overige condities bevatten 19 interacties. Uiteindelijk werden er aldus 75 interacties gefilmd. Ten slotte werd het

filmen eenmalig onderbroken doordat een begeleider besloot de interactie even te pauzeren.

2.6. Dataverwerking en -analyse

2.6.1. Dataverwerking

De twee beelden, gefilmd bij elke interactie, werden gesynchroniseerd en gecomprimeerd met de programma's Avisynth en VirtualDub. Vervolgens zijn deze interacties gecodeerd op basis van een door ons vertaalde versie van de MBRS (Mahoney, 1992) om het interactieve gedrag van de begeleider te peilen en de CBRS (Mahoney, 1998) om informatie te bekomen over het interactieve gedrag van de persoon met EMB.

2.6.2. Data-analyse

2.6.2.1. Training

Voordat de feitelijke codering van alle interacties plaatsvond, werd er voorafgaand een korte, individuele oefenperiode ingelast van minimum vijf interacties. Deze vijf interacties verschilden van observator tot observator. Zo heeft onderzoeker A minimum vijf interacties van de uiteindelijk te coderen fragmenten van onderzoeker B ingeoeffend. Onderzoeker B deed dit met de uiteindelijk te coderen interacties van Onderzoeker A. Hierdoor werd er vertrouwdheid bereikt met beide schalen zonder kennis op te doen van de door de auteurs uiteindelijk te coderen fragmenten. Hierdoor werd tevens de interpretatie van de schaal niet beïnvloed door de andere observator. Hierop volgde een training in de vertaalde MBRS en CBRS van ongeveer 20 uur. Zeven uur hiervan was een gemeenschappelijke training aan de Katholieke Universiteit Leuven. Wanneer we de gehele duur van onze training vergelijken met de trainingsduur zoals die door Kim & Mahoney, (2004), Mahoney & Perales (2003) en (2005) gerapporteerd wordt, stellen we vast dat onze training minimum 10 uur minder lang duurde.

2.6.2.2. De codering van het beeldmateriaal

Om onderzoekers te helpen bij het bepalen van de meest geschikte onderzoeksmethode om hun observatiedata te coderen, beschrijven wij de omvang van het codeerwerk.

De gesynchroniseerde beelden van de interacties werden op willekeurige en evenwaardige manier verdeeld. In het kader van het groter onderzoeksproject codeerden de onderzoekers van deze masterproef aan de hand van de MBRS en CBRS telkens 10 minuten van 150 gefilmde interacties. Uit praktische overwegingen werden 75 gecodeerde interacties gebruikt om in dit onderzoek te analyseren. Het coderen van een interactie van 10 minuten, duurde gemiddeld drie uur. De duur van de totale codeeropdracht hield bijgevolg een equivalent in van iets meer dan 56 werkdagen van acht voltijdse uren. Omwille van het concentratievermogen dat het coderen vereist, achten wij echter een spreiding over minimum 75 dagen meer optimaal.

2.7. De betrouwbaarheid van het onderzoek

Belangrijk voor elk empirisch onderzoek is de betrouwbaarheid ervan. De betrouwbaarheid van dit onderzoek betreft de consistentie en de repliceerbaarheid van de methoden, de omstandigheden en de resultaten van het onderzoek. De repliceerbaarheid en consistentie zijn twee aspecten van betrouwbaarheid die ook wel respectievelijk externe en interne betrouwbaarheid worden genoemd (Wiersma, 1995 in Liesbet Villé, 2006).

Om de externe betrouwbaarheid te garanderen, werd in deze masterproef de selectie van de onderzoeksgroep reeds nauwkeurig beschreven en wordt zo veel mogelijk methodisch-technische informatie geboden. Hierdoor hopen wij de lezer voldoende informatie te bieden om het onderzoek te repliceren.

Interne betrouwbaarheid verwijst naar de mate waarin de gegevensverzameling, de data-analyse en de conclusies binnen onderzoek zelf consistent zijn. Om de betrouwbaarheid van de gegevensverzameling te garanderen, werden in dit onderzoek verschillende vormen van triangulatie gehanteerd. De aard van de data werd 'getrianguleerd' aan de hand van videofragmenten en informatie uit vragenlijsten en inventarisatielijsten. Een triangulatie van informanten werd doorgevoerd door verschillende begeleiders te bevragen. Ten slotte werd een triangulatie van condities doorgevoerd. Aangezien

interacties situationeel bepaald zijn, is het belangrijk om deze interacties in verschillende condities te analyseren. Binnen dit onderzoek worden de verzamelde gegevens door beide onderzoekers gecodeerd aan de hand van de vertaalde MBRS en CBRS. Wanneer beide onderzoekers identieke meetuitkomsten voor dezelfde onderzoekseenheden bekomen, is er een perfecte interbeoordelaarsbetrouwbaarheid. Deze onderzoekerbetrouwbaarheid wordt ook intersubjectieve overeenstemming genoemd (Liesbet Villé, 2006). Bij afwezigheid van interbeoordelaarsbetrouwbaarheid zijn de bekomen gegevens functie van de persoon die ze verzamelt en dus subjectief. Tot slot werd het onderzoeksverloop van dit onderzoek continu geëvalueerd door externe begeleiders. Volgens Ghesquière en Staessens (1999) draagt dit bij tot intra-individuele consistentie, een aspect van interne betrouwbaarheid.

2.7.1. Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid: de Cohen's Kappa coëfficiënt

Subjectiviteit of het gebrek aan betrouwbaarheid, is het aspect van vaststellingen, dat het meest onderzocht wordt om iets over de kwaliteit van die vaststellingen te zeggen. Er bestaan verschillende manieren om subjectiviteit van vaststellingen in een getal uit te drukken. Eén daarvan is het percentage overeenkomsten tussen twee of meer personen. Een andere manier is een correlatie tussen twee of meer personen. Deze eenvoudige werkwijzen hebben echter ernstige nadelen. Zo heeft de correlatiecoëfficiënt het nadeel dat met het niveau geen rekening wordt gehouden. Het volgende voorbeeld kan dit verduidelijken. Als twee onderzoekers een zelfde reeks van interacties scoren en als de scores van de eerste onderzoeker systematisch 1 punt lager ligt dan de scores van de tweede onderzoeker en ze verder niet van elkaar verschillen, is de correlatie wel perfect ondanks subjectiviteit in hun oordeel. Het percentage overeenkomsten heeft het nadeel dat het geen rekening houdt met het op basis van het toeval verwachte percentage overeenkomsten (De Boeck, 2003).

De Cohen's Kappa coëfficiënt komt aan deze twee problemen tegemoet. Deze coëfficiënt drukt uit welk deel van het verschil tussen statistische onafhankelijkheid en perfecte overeenkomst er overbrugd is en wordt berekend aan de hand van volgende formule (De Boeck, 2007, p. 3):

“Kappa = (feitelijke aantal overeenkomsten – verwachte aantal overeenkomsten) / (maximale aantal overeenkomsten – verwachte aantal overeenkomsten)”.

We berekenen de Kappa coëfficiënt om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid, als maat van interne betrouwbaarheid, te meten. Deze coëfficiënt kan een waarde aannemen van -1.00 tot +1.00. De waarde 0 geeft een overeenkomst aan dat louter op toeval gebaseerd is. Fleiss (1981) geeft aan dat een Kappa coëfficiënt boven .75 een sterke overeenkomst en een Kappa coëfficiënt vanaf .61 een substantiële overeenkomst indiceert. Landis en Koch (1977) zien Kappa coëfficiënten tussen de .61 en de .80 als aanzienlijk. Ten slotte doet Gardner (1995) de aanbeveling om te streven naar een Kappa coëfficiënt boven .70 vooraleer data-analyses uit te voeren.

Op het einde van de trainingsperiode werd de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid berekend en geëvalueerd aan de hand van Cohen's Kappa. We deden dit om de nulhypothese (H_0): *'er is niet meer overeenkomst dan er bij willekeurige gissingen door toeval zou optreden'*, trachten te weerleggen en de alternatieve hypothese (H_a): *'er is meer overeenkomst dan er bij willekeurige gissingen door toeval zou optreden'*, trachten aan te nemen. Volgens Uebersax (2008) is het berekenen van de Kappa coëfficiënt hierbij geschikt. Over de items heen behaalden wij een Cohen's Kappa coëfficiënt van .76. We kunnen de H_0 dan ook verwerpen en de H_a aannemen.

Samenvattend mag gesteld worden dat wij volgens de genoemde auteurs met een Kappa coëfficiënt van .76 over voldoende overeenkomst beschikten om met de eigenlijke data-analyses van start te gaan.

Nadat alle interacties gecodeerd waren, werd aan de hand van het statistische programma SPSS 16.0 de Kappa coëfficiënt van Cohen over 20 procent van alle interacties berekend. In Tabel 1 wordt de bekomen kruistabel gepresenteerd. Deze tabel kan u, net als elke andere tabel, in het tabellenboek terugvinden. We bereikten een Kappa coëfficiënt van .614 ($p < .000$). Over beide schalen heen kan de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid bijgevolg als aanzienlijk beschouwd worden.

Ondanks dat de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid aanzienlijk is, ligt de Kappa niet

boven .70. Om te onderzoeken hoe dit komt, berekenen we de buiten-kappa en de binnen-kappa. De buiten-kappa wordt berekend om na te gaan wat de bijdrage van het verschil in gemiddelden (ook wel niveauverschil genoemd) is tot de Kappa coëfficiënt. Een lage buiten-kappa zou er op duiden dat wij als onderzoekers verschillen in strengheid. Om de buiten-kappa te bekomen, moet het feitelijke aantal overeenkomsten in de formule van de gewone kappa, vervangen worden door het aantal dat maximaal mogelijk is voor de gegeven randtotalen (van Tabel 1) (De Boeck, 2007, pp. 2-4). Wanneer we deze formule toepassen, bekomen we een buiten-kappa van .97. Dit resultaat toont dat wij als onderzoekers nagenoeg niet verschillen in strengheid.

De binnen-kappa wordt berekend om na te gaan wat de relatieve overeenkomst, de correlatie tussen de oordelen van twee onderzoekers is. Een lage binnen-kappa kan er op duiden dat wat beoordeeld wordt, moet hergedefinieerd worden. Om de binnen-kappa te bekomen, moet het maximale aantal overeenkomsten in de formule van de gewone kappa, vervangen worden door het aantal dat maximaal mogelijk is voor de gegeven randtotalen (van Tabel 1) (De Boeck, 2007). Zo bekomen we een binnen-kappa van .64. Een meer genuanceerde definiëring van de items is bijgevolg wenselijk, als toekomstige onderzoekers een hogere interbeoordelaarsbetrouwbaarheid wensen te bereiken.

Concluderend kan gesteld worden dat de definiëring van het interactieve gedrag dat wij bijvoorbeeld als aandachtig bestempelen, onderling kan verschillen. Het is echter zo dat wij interactief gedrag, dat wij bijvoorbeeld als aandachtig bestempelen, even streng scoren. Bijgevolg dient de definiëring van de items uitgebreid en concreter gemaakt te worden.

De Kappa coëfficiënt kan de mate van overeenkomst tussen onderzoekers onderschatten. Sommige auteurs (Mahoney & Perales, 2003; Mahoney & Perales, 2005; Mahoney, Perales & Wheeden, 2004; Mahoney & Powell, 1988) vermelden een maat voor betrouwbaarheid, waarbij een afwijking van perfecte overeenkomst met één eenheid toegelaten is. Om deze reden berekenen wij een Kappa waarbij de scores die één eenheid verschillen van de perfecte overeenkomst, ook meegenomen worden als daadwerkelijke overeenkomsten. Aangezien SPSS 16.0 dit niet kan berekenen, gebeurt de berekening manueel.

Bij het bekijken, van de door SPSS 16.0 verkregen, Tabel 1 blijkt dat het scoren door beide onderzoekers nooit meer dan één eenheid van elkaar afwijkt. Dit betekent dat de gebruikte beoordelingsschalen in dit onderzoek over een perfecte interbeoordelaarsbetrouwbaarheid beschikt, wanneer een afwijking van één eenheid wordt toegestaan.

De hier gepresenteerde mate van interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is consistent met, en vaak beter dan, de graad van betrouwbaarheid uit vroegere studies waarin de schalen gebruikt werden (Kim & Mahoney, 2004; Mahoney & Bella, 1998; Mahoney & Perales, 2003; Mahoney & Perales, 2005; Mahoney et al., 2004; Mahoney & Powell, 1988).

Wanneer de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid per schaal berekend wordt, bereiken we bij de MBRS een Kappa coëfficiënt van .60 ($p < .000$). Bij de MBRS wordt met andere woorden de cut-off score van .61 net niet behaald. Het antwoord op onderzoeksvraag ‘*Zijn de metingen met de MBRS betrouwbaar?*’ is bijgevolg minder gunstig. De buiten-kappa heeft een waarde van .98. De binnen-kappa heeft een waarde van .61. Een meer genuanceerde definiëring van de items van de MBRS is bijgevolg wenselijk.

Bij de CBRS wordt een Kappa coëfficiënt van .62 ($p < .000$) behaald. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid bij de CBRS mag bijgevolg als aanzienlijk benoemd worden. Dit is een gunstig resultaat bij de onderzoeksvraag: ‘*Zijn de metingen met de CBRS betrouwbaar?*’. De buiten-kappa heeft een waarde van .94. De binnen-kappa heeft een waarde van .67. Een meer genuanceerde definiëring van de items is bijgevolg wenselijk.

2.8. De validiteit van het onderzoek

De overdraagbaarheid of transferwaarde van onderzoeksresultaten bepaalt de externe validiteit van dit onderzoek. Binnen dit onderzoek is aan deze overdraagbaarheid tegemoet gekomen doordat wij de specificiteit van de context waarin de onderzoeksresultaten tot stand zijn gekomen, hebben geëxpliciteerd zodanig dat de herkenbaarheid van de situatie wordt verhoogd. De contextuele kenmerken van de onderzochte situaties zijn beschreven. Daarnaast werden in dit onderzoek interacties tussen cliënten en begeleiders binnen vier verschillende condities gepresenteerd. De specifieke condities werden gekozen om de variatiebreedte van de gegevens met betrekking tot essentiële kenmerken te maximaliseren. Hierdoor kunnen de resultaten van dit onderzoek ook overgedragen kunnen worden op situaties met gelijkaardige contextuele kenmerken (Guba, 1981 in Ghesquière & Staessens, 1999).

De interne validiteit werd in dit onderzoek bewaakt door mogelijke oorzaken van observator bias te vermijden. Bij het observeren en coderen van interactieve gedragsaspecten, kunnen er zich veel vormen van bias voordoen. Met de voorbeelden die wij hier kort schetsen hebben wij tijdens het coderen rekening gehouden. Indien we dit niet gedaan hadden, werd de realiteit niet weergegeven.

In eerste instantie hebben wij rekening gehouden met de zogenaamde *centrale neiging* (Guilford, 1954 in Munson & Odom, 1996). Deze vorm van bias houdt in dat de observator de neiging heeft om voornamelijk centrale scores te geven. Gedurende het coderen hebben wij deze vorm van partijdigheid trachten te vermijden door het uitschrijven van onze argumenten. Hierdoor was het mogelijk om bij elke score drie de argumenten te verifiëren. Munson en Odom (1996) geven aan dat deze methode het maken van meerdere fouten kan voorkomen. Daarnaast lieten wij ons niet leiden door onze indrukken tijdens het filmen van de interacties. Doordat er enige tijdsduur aanwezig was tussen het filmen en het coderen van de interacties, hadden deze twee handelingen geen invloed op elkaar. Het *halo effect* is een derde vorm van bias waarbij de persoon die codeert zich laat leiden door zijn of haar algemene indruk (Guilford, 1954 in Munson & Odom, 1996). Wanneer we ons hierdoor laten leiden, worden extremen binnen interactieve gedragsaspecten niet of minder goed in rekening gebracht. Door het uitschrijven en nagaan van onze argumenten werd ook deze vorm van

partijdigheid tegengegaan. De uiteindelijke score op een item was weliswaar een weergave van het globale beeld doorheen de interactie, maar werd beïnvloed door de waargenomen extremen. Ten slotte kunnen ook *aandachtsproblemen* de weergave van de realiteit verstoren. Aangezien het coderen aan de hand van de MBRS en CBRS een groot concentratievermogen vraagt, dienen personen die coderen hun codeerwerk bedachtzaam te plannen. Dat is de reden waarom de coderingen voor dit onderzoek over ongeveer acht maanden gespreid werden. In het discussiehoofdstuk gaan we hier verder op in.

2.9. Theoretische uiteenzetting van de statistische analyses uit het resultatenhoofdstuk

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden worden verschillende statistische analyses op de verzamelde onderzoeksdata toegepast.

De statistische analyses dienen met zorgvuldigheid gekozen te worden. De aard van deze onderzoeksvragen en van de onderzoeksdata bepalen namelijk de geschiktheid van de beschikbare statistische analyses. Met dat opzet voor ogen, wordt hier de theoretische uiteenzetting van de gekozen statistische analyses gepresenteerd.

Bij het verder onderzoeken van de eerste centrale onderzoeksdoelstelling worden respectievelijk Cronbach's alpha, item-rest correlatie en de Spearman's rho correlatiecoëfficiënt gepresenteerd. Om de geschiktheid van deze correlatiecoëfficiënt aan te tonen, wordt de doorlopen procedure stap voor stap beschreven. Dit gebeurt enerzijds aan de hand van de vraag betreffende de normaliteit met de Kolmogorov-Smirnov toets en anderzijds via de bepaling van het meetniveau. Bij het beantwoorden van de onderzoeksvraag *'In welke mate hangt het interactieve gedrag van de begeleiders, zoals gemeten met de MBRS, samen met het interactieve gedrag van de cliënten, zoals gemeten met de CBRS?'* die op het einde van het resultatenhoofdstuk beantwoord wordt, wordt van de Spearman's rho correlatiecoëfficiënt ook gebruik gemaakt.

Om de onderzoeksvragen *'Is er tussen de condities een verschil in de interactieve gedragsaspecten van de begeleiders zoals gemeten met de MBRS?'* en *'Is er tussen de condities een verschil in de interactieve gedragsaspecten van de cliënten zoals gemeten*

met de CBRs?’ te kunnen beantwoorden, wordt de theoretische uiteenzetting van de Kruskal-Wallis toets gepresenteerd.

2.9.1. Cronbach's alpha

Cronbach's alpha (α) kan omschreven worden als de coëfficiënt van de homogeniteit. De homogeniteit of interne consistentie omvat de mate waarin de geselecteerde items hetzelfde meten. Deze betrouwbaarheidsmaat is de meest gebruikte maat in de klassieke testtheorie. Alpha kan een waarde aannemen die van 0.00 tot en met + 1.00 loopt (Baarda, de Goede & van Dijkum, 2007d). Daarnaast kan er opgemerkt worden dat α een functie is van de heterogeniteit van de onderzoeksgroep (de steekproef), de gemiddelde inter-correlatie tussen de items en het aantal items (Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding, 2009).

In de literatuur worden waarden van α tussen .70 en .80 geïnterpreteerd als acceptabele waarden; kleinere waarden geven aan dat de schaal onbetrouwbaar is (Field, 2005). Cortina (1993) merkt echter op dat deze richtlijnen met enige voorzichtigheid gehanteerd moeten worden aangezien de waarde van α afhankelijk is van het aantal items van de schaal.

In ons onderzoek hanteren we de cut-off score .70 als grens om te kunnen spreken van een goed testmeetsysteem. Dit betekent dat de items over de gehele test of binnen een bepaalde subschaal hetzelfde concept meten. Schalen met een α waarde tussen .60 en .70 meten hetzelfde concept matig. Hierbij wordt eveneens gesproken over een zogenaamde ‘zwakke schaal’. Deze verlaging van de α waarde naar een cut-off score van .60 kan verantwoord worden wanneer alle items inhoudelijk onmisbaar zijn voor het adequaat meten naar het concept dat de schaal of de subschaal vooropstelt. Een verwijdering van één van de items zou dan het concept teveel versmallen. Als een subschaal een hoge α waarde heeft, dan wil dat niet zeggen dat binnen de subschaal niet meerdere betrouwbare clusters aanwezig kunnen zijn. Het hangt dan af van het conceptuele model dat wij als onderzoekers hanteren of het zinvol is zulke items te onderscheiden (Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding, 2009).

2.9.2. Item-rest correlatie

Een item-rest correlatie is een relatieve correlatiemaat tussen een bepaald item en alle overige items in het testmeetsysteem. Hoe hoger de item-rest correlatie, des te beter dit item duidelijk positief correleert met alle andere items van het totale testmeetsysteem. Bijgevolg past dit item goed in het totale testmeetsysteem. Een item-rest correlatie groter dan of gelijk aan .35 wordt aanbevolen als een indicatie voor een goed item. Een item met een item-rest correlatie die kleiner is dan .35 wordt soms gehandhaafd als het item inhoudelijk niet kan worden verwijderd. In dergelijk gevallen kan men als minimum een item-rest correlatie van .20 nemen. Een item waarbij de item-rest correlatie waarde onder .20 gelegen is, is een item die niet voldoende met de rest van de betreffende schalen samenhangt en bijgevolg niet goed in de schaal of de subschaal past (Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding, 2009). Een item-rest correlatie wordt in SPSS 16.0 weergegeven als 'corrected item-total correlation'. In het tabellenboek zal een item-rest correlatie bijgevolg beschreven staan onder de noemer 'corrected item-total correlation'.

2.9.3. Wat is een geschikte correlatiecoëfficiënt?

Voordat we een correlatiecoëfficiënt kunnen berekenen, moeten we nagaan welke correlatiecoëfficiënt gepast is om onze onderzoeksdata te analyseren. We starten bij de vraag of onze data, de scores op de (items van de) MBRS en de CBRs, normaal verdeeld zijn.

2.9.3.1. De Kolmogorov-Smirnov toets

Om na te gaan of onze data normaal verdeeld zijn, berekenen we per conditie de Kolmogorov-Smirnov toets. Deze toets wordt gebruikt om na te gaan of de waargenomen verdeling overeenkomt met een bepaalde theoretische verdeling, hier de normale verdeling (Huizingh, 2008). In dit onderzoek gebruiken we deze toets om met andere woorden na te gaan of de waargenomen verdelingen van de items normaal verdeeld zijn.

De nulhypothese (H_0) luidt: *'er is sprake van een normale verdeling'*. De alternatieve hypothese (H_a) luidt: *'de waargenomen verdeling wijkt af van de normale verdeling'*. Wanneer de toets een overschrijdingskans toont die kleiner is dan .05, kan de H_0 verworpen en de H_a aangenomen worden. De waargenomen verdeling is dan niet normaal verdeeld. Wanneer de overschrijdingskans groter is dan .05 kan de H_0 niet verworpen worden (Huizingh, 2008).

In de conditie minste voorkeur tonen de analyses aan de hand van de Kolmogorov-Smirnov toets dat de items responsiviteit, effectiviteit, expressiviteit, warmte, verbaal loven, directiviteit, aandacht voor het gebeuren, volhardendheid, betrokkenheid, volgzzaamheid en initiatie begeleider normaal verdeeld zijn. De overschrijdingskansen bij deze items zijn namelijk groter dan .05. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 2.

De items sensitiviteit, responsiviteit, aanvaarding, expressiviteit, inventiviteit, warmte, prestatie, verbaal loven, tempo, aandacht voor het gebeuren, volhardendheid, volgzzaamheid, initiatie activiteiten en affect zijn in de conditie nieuwe objecten normaal verdeeld. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 3.

In de conditie voorkeur zijn de items sensitiviteit, responsiviteit, effectiviteit, plezier, expressiviteit, warmte, prestatie, directiviteit, tempo, aandacht voor het gebeuren, volhardendheid, betrokkenheid, volgzzaamheid, initiatie activiteiten en affect normaal verdeeld. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 4.

Ten slotte zijn de items responsiviteit, plezier, inventiviteit, prestatie, directiviteit, tempo, aandacht voor het gebeuren, volhardendheid, betrokkenheid, volgzzaamheid, initiatie activiteiten en initiatie begeleider, in de conditie zonder object, normaal verdeeld. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 5.

Er kan geconcludeerd worden dat enkel de items responsiviteit, aandacht voor het gebeuren, volhardendheid en volgzzaamheid in elk van deze vier condities normaal verdeeld zijn.

2.9.3.2. De Spearman's rho correlatiecoëfficiënt

Om een beter beeld te krijgen van de mate waarop de verschillende items met elkaar samenhangen, gaan we de correlatie (r) tussen alle items onderling na.

De correlatie meet de richting en de sterkte van de lineaire samenhang tussen twee kwantitatieve variabelen. Een correlatiecoëfficiënt voldoet steeds aan de waarde $-1 \leq r \leq +1$. Hoe dichter de absolute waarde van r bij -1 of $+1$ ligt, hoe sterker het lineaire verband. (McCabe & Moore, 2005).

De Pearson correlatiecoëfficiënt is de meest gebruikte correlatie-index in de psychologische statistiek (Huizingh, 2008). Deze correlatiecoëfficiënt is een statistische grootheid die aangeeft in welke mate er een lineair verband bestaat tussen twee variabelen die op interval- of rationiveau zijn gemeten (Baarda, de Goede & van Dijkum, 2007b). Doordat de verschillende items zich op ordinaal meetniveau bevinden, maken we geen gebruik van de Pearson correlatiecoëfficiënt, maar kiezen we voor een afgeleide hiervan; de Spearman's rho correlatiecoëfficiënt (Baarda et al., 2007b). De Spearman's rho is tevens geschikt om variabelen die niet voldoen aan de normaliteit te analyseren (Huizingh, 2008). Hierdoor kunnen alle items in alle condities aan de hand van deze coëfficiënt geanalyseerd worden.

De Spearman's rangcorrelatiecoëfficiënt is een eenvoudige afleiding van de product-momentcorrelatiecoëfficiënt van Karl Pearson, maar dan berekend voor de rangnummers van de data en niet op de data zelf. Hierdoor is het een verdelingsvrije maat voor het berekenen van correlaties (Cramer & Howitt, 2007).

Volgens Cohen (1988) toont een correlatiecoëfficiënt die groter is dan $.80$ een zeer sterk positief verband tussen beide variabelen. Een correlatiecoëfficiënt tussen $.50$ en $.80$ toont een sterk positief verband. Wanneer de correlatiecoëfficiënt zich tussen $.50$ en $.30$ bevindt spreken we van een matig positief verband. Een correlatiecoëfficiënt tussen $.30$ en $.10$ geeft een zwak positief verband weer en alle correlatiecoëfficiënten die kleiner zijn dan $.10$ zijn onbelangrijk. De term 'onbelangrijk' dient hier geïnterpreteerd te worden als kleiner dan zwak en niet zozeer als 'te zwak om te vermelden'. We

vermelden deze zeer zwakke correlatiecoëfficiënten omdat ook deze correlatiecoëfficiënten informatief zijn. Deze waardering van de grootte van de correlatiecoëfficiënten geldt ook bij negatieve waarden. Een correlatiecoëfficiënt die een waarde tussen -0.80 en -1 heeft, toont bijvoorbeeld een zeer sterk negatief verband tussen beide variabelen.

2.9.4. De Kruskal-Wallis toets

Om meer dan twee groepen uit onze onderzoeksdata met elkaar te vergelijken, wordt in dit onderzoek de Kruskal-Wallis toets gebruikt. Met deze toets wordt namelijk nagegaan of de verschillende onderzoeksgroepen afkomstig zijn uit dezelfde populatie. Volgens Huizingh (2008) is deze toets een niet-parametrische toets die doorgaans gebruikt wordt als de onderzoeksdata niet aan de voorwaarden van de variantieanalyse voldoen. Zo mag een variantieanalyse bijvoorbeeld niet uitgevoerd worden als de onderzoeksdata niet interval- of ratiogeschaald zijn.

Naast de Kruskal-Wallis toets kan ook de mediaantoets gebruikt worden om twee of meer groepen met elkaar te vergelijken wanneer zij minimum ordinaal geschaald zijn. Deze laatste toets is over het algemeen echter een minder krachtige toets dan de Kruskal-Wallis toets. De mediaantoets dient gebruikt te worden als de exacte waarden van een aantal extreme waarnemingen niet bekend zijn (Huizingh, 2008). Bij onze onderzoeksdata is dit echter niet het geval.

Aangezien de onderzoeksdata aan de beschreven voorwaarden voldoen, is het gebruik van de Kruskal-Wallis toets gerechtvaardigd wanneer de vier condities met elkaar vergeleken worden.

2.9.5. De Wilcoxon Signed-rankstoets

Om na te gaan welke groepen statistisch significant van elkaar verschillen, wordt zoals gesuggereerd door Moore (2009) in dit onderzoek de Wilcoxon Signed-rankstoets gebruikt. Met deze toets wordt namelijk nagegaan of twee steekproeven dezelfde mediaan en verdeling hebben. Volgens Huizingh (2008) is deze toets een niet-parametrische toets die doorgaans gebruikt wordt als de onderzoeksdata niet aan de

voorwaarden van de gepaarde t-toets voldoen. Zo mag de gepaarde t-toets bijvoorbeeld niet uitgevoerd worden als de onderzoeksdata van ordinaal meetniveau zijn.

Naast de Wilcoxon Signed-rankstoets kan ook de tekentoets gebruikt worden om na te gaan welk van beide elementen in een paar hoger scoort. Deze laatste toets is echter een minder krachtige toets dan de Wilcoxon Signed-rankstoets. De tekentoets dient gebruikt te worden wanneer er geen informatie over de omvang van het verschil binnen een paar aanwezig is (Huizingh, 2008). Bij onze onderzoeksdata is dit echter niet het geval.

Aangezien de onderzoeksdata aan de beschreven voorwaarden voldoen, is het gebruik van de Wilcoxon Signed-rankstoets toets gerechtvaardigd wanneer de twee condities met elkaar vergeleken worden.

Hoofdstuk 3: Resultaten van de statistische analyses

3.1. Inleiding

Om achtereenvolgens een indicatie van de interne consistentie van de schalen te bekomen (de eerste centrale onderzoeksdoelstelling), om het interactieve gedrag van de begeleiders en dat van de cliënten in kaart te brengen (de tweede centrale onderzoeksdoelstelling) en om na te gaan of de gebruikte observatieschalen bruikbaar zijn bij de doelgroep (de derde centrale onderzoeksdoelstelling), worden in dit hoofdstuk de resultaten van verschillende statistische analyses gepresenteerd. De theoretische uiteenzetting van de gekozen statistische analyses kan u herlezen onder 2.9. *Theoretische uiteenzetting van de statistische analyses uit het resultatenhoofdstuk.*

3.2. De interne consistentie van de MBRS en CBRS

Het is belangrijk om na te gaan of de interne consistentie of homogeniteit, als onderdeel van de betrouwbaarheid, voldoende hoog is voor elk van beide schalen. Hierbij steunen we op de inzichten uit de klassieke testtheorie (Drenth & Sijtsma, 2006). Dit wordt aan de hand van de Cronbach's alpha, item-rest correlaties en de correlaties tussen de items geanalyseerd. Deze statistische analyses zijn met behulp van het programma SPSS 16.0 uitgevoerd en worden in het onderstaande gepresenteerd.

3.2.1. Cronbach's alpha en item-rest correlatie

De resultaten van de analyses aan de hand van Cronbach's alpha en item-rest correlatie worden samen per conditie gepresenteerd. In eerste instantie wordt de interne consistentie van respectievelijk de MBRS en de CBRS besproken. Vervolgens wordt de interne consistentie van de verschillende subschalen besproken.

3.2.1.1. Op het niveau van de conditie minste voorkeur

Maternal Behavior Rating Scale

De α van *de MBRS* in de conditie minste voorkeur bedraagt .59. Dit betekent dat de mate waarin de items van de MBRS, in de conditie minste voorkeur, hetzelfde meten onvoldoende is. De items aanvaarding, prestatie, verbaal loven en directiviteit hebben een negatieve invloed op de α in deze conditie. Zo zou de α boven .60 stijgen wanneer één van deze items zou worden weggelaten, maar blijven de waarden onder .70. De item-rest correlaties tonen dat de items effectiviteit, aanvaarding, warmte, prestatie, verbaal loven en directiviteit niet goed bij de overige items van de schaal passen. Dit is ook zo wanneer we de waarde .20 als cut-off score voor item-rest correlatie hanteren. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 6. Wanneer de items aanvaarding, prestatie, verbaal loven en directiviteit uit de MBRS verwijderd worden, stijgt α tot .75.

Child Behavior Rating Scale

De α van *de CBRS* in de conditie minste voorkeur bedraagt .87. Dit betekent dat de mate waarin de items van de CBRS, in de conditie minste voorkeur, hetzelfde meten voldoende is. De item-rest correlaties tonen dat alle items goed bij elkaar passen; hun waarden zijn groter dan .35. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 7.

De subschalen van de Maternal Behavior Rating Scale

De α van *de subschaal responsiviteit* bedraagt in de conditie minste voorkeur .64. Deze α situeert zich tussen .60 en .70 zodat we kunnen spreken van een ‘zwakke subschaal’. Dit betekent dat er slechts matige onderlinge samenhang bestaat tussen de verschillende items van de subschaal. Het verwijderen van het item effectiviteit, zou de α van deze subschaal op .70 brengen. Ook de item-rest correlatie van effectiviteit is kleiner dan .35, wat er op duidt dat het item minder goed past bij de overige items van de subschaal. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 8.

De α van *de subschaal emotie* bedraagt in de conditie minste voorkeur .55. Dit betekent

dat de mate waarin de items van de subschaal, in de conditie minste voorkeur, hetzelfde meten onvoldoende is. Wanneer het item inventiviteit uit de subschaal verwijderd zou worden, stijgt de α van de subschaal, maar blijft de waarde kleiner dan .60. De item-rest correlatie toont dat aanvaarding en inventiviteit niet goed bij de overige items van de subschaal passen. Deze waarde bevindt zich beneden .35. Wanneer we de cut-off score verlagen tot .20, blijft de item-rest correlatie van het item inventiviteit aangeven dat dit item niet goed samenhangt met de overige items van de subschaal. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 9.

De α van *de subschaal prestatiegerichtheid* bedraagt in de conditie minste voorkeur -.55. Dit betekent dat de mate waarin de items van de subschaal, in de conditie minste voorkeur, hetzelfde meten onvoldoende is. De item-rest correlaties van beide items zijn kleiner dan .20, wat er op duidt dat de items in deze conditie niet goed bij elkaar passen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 10.

De α van *de subschaal directiviteit* bedraagt in de conditie minste voorkeur -.96. Dit betekent dat de mate waarin de items van de subschaal, in de conditie minste voorkeur, hetzelfde meten onvoldoende is. De item-rest correlaties van beide items zijn kleiner dan .20, wat er op duidt dat de items in deze conditie niet goed bij elkaar passen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 11.

De subschalen van de Child Behavior Rating Scale

De α van *de subschaal aandacht* bedraagt in de conditie minste voorkeur .86. Dit betekent dat de mate waarin de items van de subschaal, in de conditie minste voorkeur, hetzelfde meten voldoende is. Alle item-rest correlaties zijn groter dan .35. Dit toont dat alle items van deze subschaal goed bij elkaar passen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 12.

De α van *de subschaal initiatie* bedraagt in de conditie minste voorkeur .39. Dit betekent dat de mate waarin de items van de subschaal, in de conditie minste voorkeur, hetzelfde meten onvoldoende is. Aangezien α niet tussen .60 en .70 ligt, kan er ook niet gesproken worden over een zogenaamde 'zwakke subschaal'. Wanneer het item initiatie begeleider uit de subschaal verwijderd zou worden, stijgt de α van de subschaal, maar blijft de waarde kleiner dan .60. De item-rest correlaties tonen dat initiatie begeleider en

in mindere mate affect niet goed bij het overige item van de subschaal passen. Beide zijn namelijk kleiner dan .35. Wanneer we de cut-off score verlagen tot .20, blijft de item-rest correlatie van het item initiatie begeleider aangeven dat dit item niet goed samenhangt met de overige items van de subschaal. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 13.

Conclusie

Op het niveau van de schalen tonen deze analyses dat, in de conditie minste voorkeur, enkel de psychometrische kwaliteiten van de CBRS zeer goed zijn. De α van de MBRS is .59. Dit is net niet voldoende om deze schaal een zwakke schaal te noemen. Ook de item-rest correlaties tonen minder goede resultaten. *Op het niveau van de subschalen* tonen deze analyses dat, in de conditie minste voorkeur, enkel de psychometrische kwaliteiten van de subschaal aandacht zeer goed zijn.

3.2.1.2. Op het niveau van de conditie nieuwe objecten

Maternal Behavior Rating Scale

De α van *de MBRS* in de conditie nieuwe objecten bedraagt .85. Dit betekent dat de mate waarin de items van de MBRS, in de conditie nieuwe objecten, hetzelfde meten voldoende is. De item-rest correlaties tonen dat de items prestatie, directiviteit en tempo niet goed bij de overige items van de schaal passen. Wanneer we de waarde .20 als cut-off score voor item-rest correlatie hanteren, geldt dit nog steeds voor de items directiviteit en tempo. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 14.

Child Behavior Rating Scale

De α van *de CBRS* in de conditie nieuwe objecten bedraagt .87. Dit betekent dat de mate waarin de items van de CBRS, in de conditie nieuwe objecten, hetzelfde meten voldoende is. De item-rest correlaties tonen dat het item initiatie begeleider niet goed bij de overige items van de schaal past. Wanneer we de waarde .20 als cut-off score voor

item-rest correlatie hanteren, geldt dit nog steeds. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 15.

De subschalen van de Maternal Behavior Rating Scale

De α van *de subschaal responsiviteit* bedraagt in de conditie nieuwe objecten .86. Dit betekent dat de mate waarin de items van de subschaal, in de conditie nieuwe objecten, hetzelfde meten voldoende is. De item-rest correlaties tonen dat de schalen in deze conditie onderling goed samenhangen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 16.

De α van *de subschaal emotie* in de conditie nieuwe objecten bedraagt .82. Dit betekent dat de mate waarin de items van de subschaal, in de conditie nieuwe objecten, hetzelfde meten voldoende is. De item-rest correlaties tonen dat de items onderling goed samenhangen. De item-rest correlatie van het item plezier is minder groot dan bij de overige items van de subschaal. Desondanks past het item plezier goed binnen de subschaal. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 17.

De α van *de subschaal prestatiegerichtheid* bedraagt in de conditie nieuwe objecten .46. Dit betekent dat de mate waarin de items van de subschaal, in de conditie nieuwe objecten, hetzelfde meten onvoldoende is. De item-rest correlaties van beide items zijn kleiner dan .35. Indien we een cut-off score hanteren van .20 passen de items bij elkaar. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 18.

De α van *de subschaal directiviteit* bedraagt in de conditie nieuwe objecten -.34. Dit betekent dat de mate waarin de items van de subschaal, in de conditie nieuwe objecten, hetzelfde meten onvoldoende is. De item-rest correlaties van beide items zijn kleiner dan .20 wat er op duidt dat de items in deze conditie niet goed bij elkaar passen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 19.

De subschalen van de Child Behavior Rating Scale

De α van *de subschaal aandacht* bedraagt in de conditie nieuwe objecten .90. Dit betekent dat de mate waarin de items van de subschaal, in de conditie nieuwe objecten, hetzelfde meten voldoende is. De item-rest correlaties tonen dat de items in deze conditie onderling goed samenhangen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 20.

De α van *de subschaal initiatie* bedraagt in de conditie nieuwe objecten .35. Dit betekent dat de mate waarin de items van de subschaal, in de conditie nieuwe objecten, hetzelfde meten onvoldoende is. Aangezien α niet tussen .60 en .70 ligt, kan er ook niet gesproken worden over een zogenaamde 'zwakke subschaal'. Wanneer het item initiatie begeleider uit de subschaal verwijderd zou worden, stijgt de α van de subschaal, maar blijft de waarde kleiner dan .60. De item-rest correlaties tonen dat initiatie begeleider en in mindere mate initiatie activiteiten niet goed bij het item affect passen. Wanneer we de cut-off score verlagen tot .20, blijft de item-rest correlatie van het item initiatie begeleider aangeven dat deze schaal niet goed samenhangt met de overige items van de subschaal. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 21.

Conclusie

Op het niveau van de schalen tonen deze analyses dat, in de conditie nieuwe objecten, zowel de psychometrische kwaliteiten van de CBRS als die van de MBRS voldoende tot goed zijn. De α -waarden tonen namelijk zeer goede resultaten, maar de item-rest correlaties tonen iets minder goede resultaten. *Op het niveau van de subschalen* tonen deze analyses dat, in de conditie nieuwe objecten, de psychometrische kwaliteiten van de subschalen responsiviteit, emotie en aandacht voor het gebeuren zeer goed zijn.

3.2.1.3. Op het niveau van de conditie voorkeur

Maternal Behavior Rating Scale

De α waarde van *de MBRS* in de conditie voorkeur bedraagt .80. Dit betekent dat de mate waarin de items van de MBRS, in de conditie voorkeur, hetzelfde meten voldoende is. De item-rest correlatie toont dat de items aanvaarding, plezier, expressiviteit en warmte een waarde hebben onder de cut-off score .35. Indien we een cut-off score hanteren van .20 passen alle items, met uitzondering van het item warmte, goed binnen de schaal. Het item warmte heeft een waarde die zich ver onder de cut-off score .20 bevindt (.01). Dit betekent dat dit item niet goed samenhangt met de overige items en in deze conditie niet goed binnen deze schaal past. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 22.

Child Behavior Rating Scale

De α van *de CBRS* voor de conditie voorkeur bedraagt .92. Dit betekent dat de mate waarin de items van de CBRS, in de conditie voorkeur, hetzelfde meten voldoende is. De waarden van de item-rest correlaties zijn bij alle items groter dan .35. Dit betekent dat alle items onderling goed samenhangen. De analyses maken echter duidelijk dat de items aandacht voor het gebeuren, volhardendheid, betrokkenheid en volgzzaamheid onderling beter samenhangen dan de overige items binnen de CBRS. Deze bevinding heeft echter geen consequenties doordat de item-rest correlaties van alle items voldoende hoog zijn. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 23.

De subschalen van de Maternal Behavior Rating Scale

De α van *de subschaal responsiviteit* bedraagt binnen de condities voorkeur .85. Dit betekent dat de mate waarin de items van deze subschaal, in de conditie voorkeur, hetzelfde meten voldoende is. Het uit de subschaal verwijderen van het item effectiviteit zou binnen de conditie voorkeur een lichte stijging van de α inhouden (.88).

De waarden van de item-rest correlaties van alle items bevinden zich ruim boven de cut-off score .35. Dit betekent dat alle items onderling goed samenhangen. De waarde van het item effectiviteit is bij deze analyse eveneens het minst goed. Het is duidelijk dat de items sensitiviteit en responsiviteit onderling beter samenhangen dan met het item effectiviteit. Dit heeft echter geen verdere consequenties doordat alle items zich betreffende item-rest correlaties ruim boven de cut-off score bevinden. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 24.

De α voor *de subschaal emotie* bedraagt binnen de conditie voorkeur .31. Dit betekent dat de mate waarin de items van deze subschaal, in de conditie voorkeur, hetzelfde meten onvoldoende is. Indien een item verwijderd wordt uit de subschaal, zou de waarde van α voor deze subschaal binnen de conditie voorkeur nog steeds ver onder de cut-off score (.70) bevinden. De item-rest correlaties tonen dat enkel de waarde van het item plezier voldoende hoog is indien we de cut-off score verlagen tot .20. De overige items hebben een item-rest correlatie beneden de cut-off score .20. Dit betekent dat de items onderling niet goed samenhangen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 25.

De α van *de subschaal prestatiegerichtheid* bedraagt in de conditie voorkeur .63. Indien we de cut-off score verlagen naar .60 heeft deze subschaal een α waarde die net voldoende hoog is. De items meten slechts gering hetzelfde concept en worden met andere woorden een 'zwakke subschaal' genoemd. De item-rest correlaties van beide items tonen een waarde van .48. De items hangen bijgevolg goed samen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 26.

De α van *de subschaal directiviteit* bedraagt in de conditie voorkeur .21 . Dit betekent dat de mate waarin de items van deze subschaal, in de conditie voorkeur, hetzelfde meten onvoldoende is. De item-rest correlaties van beide items zijn kleiner dan .20, wat er op duidt dat de items in deze conditie niet goed bij elkaar passen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 27.

De subschalen van de Child Behavior Rating Scale

De α van *de subschaal aandacht* heeft in de conditie voorkeur een waarde van .93. Dit betekent dat de mate waarin de items van deze subschaal, in de conditie voorkeur, hetzelfde meten voldoende is. De item-rest correlaties tonen dat alle items onderling goed samenhangen. Het item volhardendheid hangt het minst goed samen met de overige items van de subschaal (.76). Dit houdt echter geen verdere consequenties in doordat alle items een item-rest correlatie hebben die ruim boven de cut-off score (.35) liggen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 28.

De α van *de subschaal initiatie* bedraagt binnen de conditie voorkeur .70. Deze waarde ligt op de cut-off score. Dit betekent dat de mate waarin de items van deze subschaal, in de conditie voorkeur, hetzelfde meten voldoende is. Het verwijderen van het item initiatie van de begeleider zou de α voor deze subschaal aanzienlijk doen stijgen (.79). De item-rest correlaties van de verschillende items tonen dat de items initiatie activiteiten en affect zich boven de cut-off score (.35) bevinden en dus onderling goed samenhangen. De item-rest correlatie voor het item initiatie begeleider bevindt zich onder de cut-off score .35. Indien we deze cut-off score verlagen naar de waarde .20, hangt ook dit item voldoende, maar niet even sterk, samen met de overige items van de subschaal. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 29.

Conclusie

Op het niveau van de schalen tonen deze analyses dat, in de conditie voorkeur, zowel de psychometrische kwaliteiten van de CBRS als die van de MBRS voldoende tot goed zijn. De α -waarden tonen namelijk zeer goede resultaten, maar de item-rest correlaties van de MBRS tonen iets minder goede resultaten. *Op het niveau van de subschalen* tonen deze analyses dat, in de conditie voorkeur, de psychometrische kwaliteiten van de subschalen responsiviteit, aandacht en initiatie goed tot zeer goed zijn. De psychometrische kwaliteiten van de subschaal prestatiegerichtheid is in deze conditie matig. Zo heeft het een α -waarde van .63 en de item-rest correlaties tonen goede resultaten.

3.2.1.4. Op het niveau van de conditie zonder object

Maternal Behavior Rating Scale

De α van *de MBRS* bedraagt in de conditie zonder object .65. Dit betekent dat de mate waarin de items van de MBRS, in de conditie zonder object, hetzelfde meten onvoldoende is. De MBRS is in deze conditie met andere woorden een zogenaamde 'zwakke schaal'. De item-rest correlaties van de items effectiviteit, expressiviteit, inventiviteit, warmte, loven en directiviteit bevinden zich onder de cut-off score (.35). Wanneer we de cut-off score verlagen naar de score .20 is de item-rest correlatie van de items effectiviteit, expressiviteit en inventiviteit voldoende hoog om te spreken over voldoende onderlinge samenhang met de overige items. Ondanks de verlaging van de cut-off score van de item-rest correlatie behalen de items warmte, loven en directiviteit deze grens niet. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 30. Wanneer de items warmte, verbaal loven en directiviteit uit de MBRS zouden verwijderd worden stijgt α tot .70.

Child Behavior Rating Scale

De α van *de CBRS* bedraagt in de conditie zonder object .90. Dit betekent dat de mate waarin de items van de CBRS, in de conditie zonder object, hetzelfde meten voldoende is. De item-rest correlaties van de verschillende items hebben telkens een waarde boven .35. Dit betekent dat de items onderling goed samenhangen. Het is echter zo dat het item initiatie begeleider het minst goed samenhangt met de rest van de items, maar nog steeds een voldoende hoge item-rest correlatie toont. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 31.

De subschalen van de Maternal Behavior Rating Scale

De α van *de subschaal responsiviteit* bedraagt in de conditie zonder object .60. Dit betekent dat de mate waarin de items van deze subschaal, in de conditie zonder object, hetzelfde meten onvoldoende is. Indien we de cut-off score verlagen naar een waarde van .60 kunnen we stellen dat de items hetzelfde concept matig meten en dat er

bijgevolg sprake is van een ‘zwakke subschaal’. Het verwijderen van het item effectiviteit zou een duidelijke verhoging van de waarde van α betekenen (.75). De item-rest correlatie van de items sensitiviteit en responsiviteit zijn voldoende hoog (> .35). Dit betekent dat deze items onderling goed samenhangen. De item-rest correlatie voor het item effectiviteit is onvoldoende hoog. Indien we de cut-off score voor deze item-rest correlatie verlagen naar de waarde .20, behaalt dit item een voldoende hoge item-rest correlatie. Het is echter zo dat het item effectiviteit duidelijk minder goed samenhangt met de andere items en bijgevolg minder goed bij de subschaal past. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 32.

De α van *de subschaal emotie* bedraagt in de conditie zonder object .50. Dit betekent dat de mate waarin de items van deze subschaal, in de conditie zonder object, hetzelfde meten onvoldoende is. Het verwijderen van het item inventiviteit zou een verhoging van de α naar .59 betekenen. Dit is echter nog steeds onvoldoende om te spreken van items die matig naar hetzelfde concept meten. De item-rest correlatie van de items aanvaarding en warmte zijn voldoende hoog om te kunnen stellen dat deze twee items onderling goed samenhangen en goed binnen de desbetreffende subschaal passen. Het item expressiviteit hangt voldoende samen met de overige items indien de cut-off score verlaagd wordt tot een waarde van .20. De items plezier en inventiviteit behalen de verlaagde cut-off score .20 niet. Dit betekent dat ze niet goed samenhangen met overige items van de subschaal en niet goed binnen de subschaal passen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 33.

De α van *de subschaal prestatiegerichtheid* voor de conditie zonder object heeft een waarde van .65. Dit betekent dat de items hetzelfde matig meten en dat de subschaal bijgevolg een zogenaamd ‘zwakke subschaal’ is. De item-rest correlaties van beide items zijn groter dan .35. Dit houdt in dat beide items goed samenhangen en bijgevolg goed bij de subschaal passen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 34.

De α van *de subschaal directiviteit* bedraagt in de conditie zonder object -.63. Dit betekent dat de mate waarin de items van deze subschaal, in de conditie zonder object, hetzelfde meten onvoldoende is. De item-rest correlaties van beide items zijn kleiner dan .20, wat er op duidt dat de items in deze conditie niet goed bij elkaar passen. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 35.

De subschalen van de Child Behavior Rating Scale

De α van *de subschaal aandacht* bedraagt in de conditie zonder object .89. Dit betekent dat de mate waarin de items van deze subschaal, in de conditie zonder object, hetzelfde meten voldoende is. Alle items hebben een item-rest correlatie die groter is dan .35 zodat ze onderling goed samenhangen en goed bij de subschaal passen. Het is echter zo dat het item volhardendheid minder goed samenhangt met de overige items van de subschaal, maar nog steeds een goede item-rest correlatie heeft. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 36.

De α van *de subschaal initiatie* voor de conditie zonder object bedraagt .62. De items van deze subschaal meten hetzelfde bijgevolg matig. Hierdoor is er sprake van een zogenaamde 'zwakke subschaal. De item-rest correlatie voor de items initiatie activiteiten en affect zijn voldoende hoog om te stellen dat ze voldoende samenhangen en bijgevolg bij de subschaal passen. Het item initiatie begeleider heeft een voldoende hoge item-rest correlatie indien we de cut-off score verlagen tot een waarde van .20. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 37.

Conclusie

Op het niveau van de schalen tonen deze analyses dat, in de conditie zonder object, enkel de psychometrische kwaliteiten van de CBRS zeer goed zijn. De α -waarde van de MBRS toont een acceptabel resultaat, maar de item-rest correlaties van deze schaal tonen minder goede resultaten. *Op het niveau van de subschalen* tonen deze analyses dat, in de conditie zonder object, enkel de psychometrische kwaliteiten van de subschaal aandacht zeer goed zijn. De psychometrische kwaliteiten van de subschalen responsiviteit, prestatiegerichtheid en initiatie zijn in deze conditie acceptabel.

3.2.2. Spearman's rho correlatiecoëfficiënt

Een derde statistische procedure om na te gaan of de interne consistentie bij de MBRS en CBRS voldoende hoog is, is elke schaal afzonderlijk analyseren aan de hand van een correlatiecoëfficiënt. Zoals u reeds onder 2.9. *Theoretische uiteenzetting van de*

statistische analyses uit het resultatenhoofdstuk kon lezen, wordt in dit onderzoek de Spearman's rho correlatiecoëfficiënt gehanteerd.

De nulhypothese (H_0) die bij deze statistische analyse gehanteerd wordt, houdt in dat de correlatie tussen twee items gelijk is aan 0. De H_0 wordt aangenomen indien de correlatie gelijk is aan 0 en $p < .05$. Wanneer dit zich voordoet, kunnen we stellen dat er geen statistisch significante lineaire samenhang aanwezig is. Als alternatieve hypothese (H_a) stellen we voorop dat er tussen twee items een correlatie verschillend van 0, aanwezig is. De H_a wordt aangenomen indien deze hypothese zich voordoet en $p < .05$ is. Indien dit het geval is, kunnen we stellen dat er een statistisch significante lineaire samenhang tussen beide items aanwezig is. De H_0 kan niet verworpen worden indien de correlatie niet gelijk is aan nul, maar $p > .05$.

Aangezien wij niet steeds een vermoeden hebben over de richting van de mogelijke verbanden, toetsen wij deze nulhypothese tweezijdig (Baarda et al., 2007b). De resultaten van de analyses aan de hand van de Spearman's rho correlatiecoëfficiënt kan u nu per conditie nalezen.

3.2.2.1. Op het niveau van de conditie minste voorkeur

Maternal Behavior Rating Scale

De positieve en statistisch significante correlaties, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, behoren toe tot items die door Mahoney (1992) binnen een subschaal opgenomen. De negatieve en statistisch significante correlatie behoort tot items die niet tot dezelfde subschaal behoren. Zo tonen de resultaten dat het item responsiviteit sterk positief correleert met het item sensitiviteit ($r_s = .503$, $p < .028$), dat het item plezier sterk positief correleert met het item expressiviteit ($r_s = .612$, $p < .005$) en dat het item warmte sterk positief correleert met het item aanvaarding ($r_s = .640$, $p < .003$) en sterk negatief met het item directiviteit ($r_s = -.614$, $p < .005$).

De positieve en statistisch significante correlaties tussen items, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, overstijgen de subschalen die door Mahoney (1992) zijn vastgelegd. De correlerende items behoren met andere woorden niet tot dezelfde subschaal. Zo blijkt dat het item responsiviteit sterk positief correleert met het item expressiviteit ($r_s = .504, p < .028$) en matig positief correleert met de items plezier ($r_s = .474, p < .041$) en inventiviteit ($r_s = .484, p < .036$). Daarnaast correleert het item prestatie sterk positief met het item expressiviteit ($r_s = .508, p < .027$) en correleert het item tempo sterk positief met de items inventiviteit ($r_s = .620, p < .005$) en verbaal loven ($r_s = .536, p < .018$).

De overige correlaties zijn niet significant op niveau α . Hun overschrijdingskans is namelijk groter dan .05. De net gepresenteerde resultaten kan u nalezen in Tabel 38.

Child Behavior Rating Scale

De positieve en statistisch significante correlaties, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, behoren toe tot items die door Mahoney (1992) binnen een subschaal opgenomen zijn. Zo tonen de resultaten dat het item aandacht voor het gebeuren sterk positief correleert met de items volhardendheid ($r_s = .690, p < .001$), betrokkenheid ($r_s = .786, p < .000$) en volgzzaamheid ($r_s = .580, p < .009$). Daarnaast correleert het item betrokkenheid sterk positief met de items volhardendheid ($r_s = .716, p < .001$) en volgzzaamheid ($r_s = .553, p < .014$).

De positieve en statistisch significante correlaties tussen items, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, overstijgen de subschalen die door Mahoney (1992) zijn vastgelegd. De correlerende items behoren met andere woorden niet tot dezelfde subschaal. Zo blijkt dat het item initiatie activiteiten sterk positief correleert met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .682, p < .001$), volhardendheid ($r_s = .563, p < .012$), betrokkenheid ($r_s = .528, p < .020$) en volgzzaamheid ($r_s = .615, p < .005$). Daarnaast correleert het item initiatie begeleider sterk positief met het item aandacht voor het gebeuren ($r_s = .593, p < .007$) en matig positief met het item volhardendheid

($r_s = .495, p < .031$). Ten slotte correleert het item affect sterk positief met de items betrokkenheid ($r_s = .617, p < .005$) en volgzzaamheid ($r_s = .572, p < .010$).

De overige correlaties zijn niet significant op niveau α . Hun overschrijdingskans is namelijk groter dan .05. De net gepresenteerde resultaten kan u nalezen in Tabel 39.

3.2.2.2. Op het niveau van de conditie nieuwe objecten

Maternal Behavior Rating Scale

De positieve en statistisch significante correlaties, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, behoren toe tot items die door Mahoney (1992) binnen een subschaal opgenomen zijn. Zo tonen de resultaten dat het item responsiviteit sterk positief correleert met de items sensitiviteit ($r_s = .689, p < .001$) en effectiviteit ($r_s = .659, p < .002$), dat het item effectiviteit sterk positief correleert met het item sensitiviteit ($r_s = .713, p < .001$) en dat het item inventiviteit sterk positief correleert met het item aanvaarding ($r_s = .507, p < .027$) en matig positief met het item expressiviteit ($r_s = .467, p < .044$). Daarnaast correleert het item aanvaarding sterk positief met de items plezier ($r_s = .534, p < .018$) en expressiviteit ($r_s = .535, p < .018$) en correleert het item warmte sterk positief met de items aanvaarding ($r_s = .581, p < .009$), expressiviteit ($r_s = .639, p < .003$) en inventiviteit ($r_s = .673, p < .002$).

De positieve en statistisch significante correlaties tussen items, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, overstijgen de subschalen die door Mahoney (1992) zijn vastgelegd. De correlerende items behoren met andere woorden niet tot dezelfde subschaal. Zo blijkt dat het item plezier matig positief correleert met de items sensitiviteit ($r_s = .493, p < .032$), responsiviteit ($r_s = .456, p < .049$) en effectiviteit ($r_s = .498, p < .030$) en dat het item expressiviteit sterk positief correleert met de items sensitiviteit ($r_s = .609, p < .006$), effectiviteit ($r_s = .547, p < .015$) en matig positief met het item responsiviteit ($r_s = .484, p < .036$). Daarnaast correleert het item verbaal loven sterk positief met de items sensitiviteit ($r_s = .643, p < .003$), effectiviteit ($r_s = .522, p <$

.022), aanvaarding ($r_s = .647, p < .003$), expressiviteit ($r_s = .505, p < .028$) en warmte ($r_s = .644, p < .003$) en matig positief met het item responsiviteit ($r_s = .481, p < .037$).

De overige correlaties zijn niet significant op niveau α . Hun overschrijdingskans is namelijk groter dan .05. De net gepresenteerde resultaten kan u nalezen in Tabel 40.

Child Behavior Rating Scale

De positieve en statistisch significante correlaties, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, behoren toe tot items die door Mahoney (1992) binnen een subschaal opgenomen zijn. Zo tonen de resultaten dat het item aandacht voor het gebeuren sterk positief correleert met de items volhardendheid ($r_s = .716, p < .001$), betrokkenheid ($r_s = .778, p < .000$) en volgzzaamheid ($r_s = .742, p < .000$). Daarnaast correleert het item betrokkenheid sterk positief met de items volhardendheid ($r_s = .744, p < .000$) en volgzzaamheid ($r_s = .628, p < .004$) en correleert het item volgzzaamheid sterk positief met het item volhardendheid ($r_s = .626, p < .004$).

De positieve en statistisch significante correlaties tussen items, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, overstijgen de subschalen die door Mahoney (1992) zijn vastgelegd. De correlerende items behoren met andere woorden niet tot dezelfde subschaal. Zo blijkt dat het item initiatie activiteiten sterk positief correleert met de items aandacht het gebeuren ($r_s = .639, p < .003$), volhardendheid ($r_s = .560, p < .013$) en betrokkenheid ($r_s = .682, p < .001$). Daarnaast correleert het item affect zeer sterk positief met het item betrokkenheid ($r_s = .852, p < .000$) en sterk positief met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .721, p < .000$), volhardendheid ($r_s = .612, p < .005$) en volgzzaamheid ($r_s = .614, p < .005$).

De overige correlaties zijn niet significant op niveau α . Hun overschrijdingskans is namelijk groter dan .05. De net gepresenteerde resultaten kan u nalezen in Tabel 41.

3.2.2.3. Op het niveau van de conditie voorkeur

Maternal Behavior Rating Scale

De positieve en statistisch significante correlaties, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, behoren toe tot items die door Mahoney (1992) binnen een subschaal opgenomen zijn. Zo tonen de resultaten dat het item responsiviteit sterk positief correleert met het item sensitiviteit ($r_s = .788, p < .000$) en dat het item effectiviteit sterk positief correleert met het item responsiviteit ($r_s = .543, p < .020$).

De positieve en statistisch significante correlaties tussen items, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, overstijgen de subschalen die door Mahoney in 1992 zijn vastgelegd. De correlerende items behoren met andere woorden niet tot dezelfde subschaal. Zo blijkt dat het item prestatie sterk positief correleert met de items inventiviteit ($r_s = .542, p < .020$) en directiviteit ($r_s = .731, p < .001$) en dat het item verbaal loven sterk positief correleert met het item inventiviteit ($r_s = .590, p < .010$). Daarnaast correleert het item tempo sterk positief met de items sensitiviteit ($r_s = .514, p < .029$), aanvaarding ($r_s = .562, p < .015$), inventiviteit ($r_s = .598, p < .009$) en verbaal loven ($r_s = .532, p < .023$) en matig positief met het item responsiviteit ($r_s = .486, p < .041$).

De overige correlaties zijn niet significant op niveau α . Hun overschrijdingskans is namelijk groter dan .05. De net gepresenteerde resultaten kan u nalezen in Tabel 42.

Child Behavior Rating Scale

De positieve en statistisch significante correlaties, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, behoren toe tot items die door Mahoney (1992) binnen een subschaal opgenomen zijn. Zo tonen de resultaten dat het item volhardendheid zeer sterk positief correleert met het item aandacht voor het gebeuren ($r_s = .803, p < .000$) en dat het item betrokkenheid zeer sterk positief correleert met het item aandacht voor het gebeuren ($r_s = .922, p < .000$) en sterk positief met het item volhardendheid ($r_s = .763, p < .000$).

Daarnaast correleert het item volgzzaamheid zeer sterk positief met het item aandacht voor het gebeuren ($r_s = .856, p < .000$) en sterk positief met de items volhardendheid ($r_s = .648, p < .004$) en betrokkenheid ($r_s = .787, p < .000$) en correleert het item affect sterk positief met het item initiatie activiteiten ($r_s = .657, p < .003$).

De positieve en statistisch significante correlaties tussen items, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, overstijgen de subschalen die door Mahoney in 1992 zijn vastgelegd. De correlerende items behoren met andere woorden niet tot dezelfde subschaal. Zo blijkt dat het item initiatie activiteiten sterk positief correleert met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .614, p < .007$), betrokkenheid ($r_s = .668, p < .002$) en volgzzaamheid ($r_s = .660, p < .003$) en matig positief met het item volhardendheid ($r_s = .489, p < .039$). Daarnaast correleert het item initiatie begeleider sterk positief met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .586, p < .011$), volhardendheid ($r_s = .618, p < .006$), betrokkenheid ($r_s = .533, p < .023$) en volgzzaamheid ($r_s = .523, p < .026$). Ten slotte correleert het item affect sterk positief met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .617, p < .006$), betrokkenheid ($r_s = .709, p < .001$) en volgzzaamheid ($r_s = .718, p < .001$).

De overige correlaties zijn niet significant op niveau α . Hun overschrijdingskans is namelijk groter dan .05. De net gepresenteerde resultaten kan u nalezen in Tabel 43.

3.2.2.4. Op het niveau van de conditie zonder object

Maternal Behavior Rating Scale

De positieve en statistisch significante correlaties, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, behoren toe tot items die door Mahoney (1992) binnen een subschaal opgenomen zijn. De statistisch significante en negatieve correlatie behoort tot items die niet tot dezelfde subschaal behoren. Zo tonen de resultaten dat het item responsiviteit sterk positief correleert met het item sensitiviteit ($r_s = .624, p < .004$), dat het item warmte sterk positief correleert met het item aanvaarding ($r_s = .592, p < .008$) en dat het item prestatie matig negatief correleert met het item warmte ($r_s = -.463, p < .046$).

De positieve en statistisch significante correlaties tussen items, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, overstijgen de subschalen die door Mahoney (1992) zijn vastgelegd. De correlerende items behoren met andere woorden niet tot dezelfde subschaal. Zo blijkt dat het item plezier sterk positief correleert met het item sensitiviteit ($r_s = .566, p < .012$) en dat het item inventiviteit matig positief correleert met de items responsiviteit ($r_s = .476, p < .040$) en tempo ($r_s = .479, p < .038$). Daarnaast correleert het item prestatie sterk positief met het item directiviteit ($r_s = .586, p < .008$) en matig positief met het item plezier ($r_s = .473, p < .041$).

De overige correlaties zijn niet significant op niveau α . Hun overschrijdingskans is namelijk groter dan .05. De net gepresenteerde resultaten kan u nalezen in Tabel 44.

Child Behavior Rating Scale

De positieve en statistisch significante correlaties, die in deze paragraaf gepresenteerd worden, behoren toe tot items die door Mahoney (1992) binnen een subschaal opgenomen zijn. Zo tonen de resultaten dat het item volhardendheid sterk positief correleert met het item aandacht voor het gebeuren ($r_s = .597, p < .007$) en dat het item betrokkenheid zeer sterk positief correleert met het item aandacht voor het gebeuren ($r_s = .860, p < .000$) en sterk positief met het item volhardendheid ($r_s = .619, p < .005$). Daarnaast correleert het item volgzzaamheid sterk positief met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .748, p < .000$) en betrokkenheid ($r_s = .710, p < .001$) en matig positief met het item volhardendheid ($r_s = .461, p < .047$). Ten slotte correleert het item affect sterk positief met het item initiatie activiteiten ($r_s = .632, p < .004$) en matig positief met het item initiatie begeleider ($r_s = .464, p < .045$).

De positieve en statistisch significante correlaties, tussen items die in deze paragraaf gepresenteerd worden, overstijgen de subschalen die door Mahoney (1992) zijn vastgelegd. De correlerende items behoren met andere woorden niet tot dezelfde subschaal. Zo blijkt dat het item initiatie activiteiten sterk positief correleert met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .544, p < .016$), volhardendheid ($r_s = .500, p < .029$), betrokkenheid ($r_s = .683, p < .001$) en volgzzaamheid ($r_s = .740, p < .000$).

Daarnaast correleert het item initiatie begeleider sterk positief met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .583, p < .009$) en betrokkenheid ($r_s = .625, p < .004$). Ten slotte correleert het item affect sterk positief met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .657, p < .002$), volhardendheid ($r_s = .542, p < .017$), betrokkenheid ($r_s = .780, p < .000$) en volgzzaamheid ($r_s = .671, p < .002$).

De overige correlaties zijn niet significant op niveau α . Hun overschrijdingskans is namelijk groter dan .05. De net gepresenteerde resultaten kan u nalezen in Tabel 45.

3.2.3. Toepasbaarheid van de MBRS en CBRS in de verschillende condities

De resultaten van de analyses aan de hand van Cronbach's Alpha, item-rest correlaties en Spearman's rho correlatiecoëfficiënt tonen dat de interne consistentie, van de subschaal initiatie van de CBRS en in het bijzonder de subschalen van de MBRS niet steeds optimaal is. Hierdoor worden de subschalen niet verder onderzocht. Daarnaast is de interne consistentie van de MBRS en CBRS afhankelijk van de conditie waarin ze gehanteerd worden. Daardoor worden er over alle condities heen geen verdere analyses uitgevoerd.

3.3. Het in kaart brengen van het interactieve gedrag van de begeleiders en de cliënten

Om de onderzoeksvragen *'Is er tussen de condities een verschil in de interactieve gedragsaspecten van de begeleiders zoals gemeten met de MBRS?'* en *'Is er tussen de condities een verschil in de interactieve gedragsaspecten van de cliënten zoals gemeten met de CBRS?'* te beantwoorden, wordt per item nagegaan of de vier condities statistisch significant van elkaar verschillen.

Ten tweede worden de onderzoeksvragen *'Hoe kan het interactieve gedrag van de begeleiders, zoals gemeten met de MBRS, gekarakteriseerd worden?'* en *'Hoe kan het interactieve gedrag van de cliënten, zoals gemeten met de CBRS, gekarakteriseerd worden?'* met beschrijvende gegevens in kaart gebracht. Aan de hand van deze gegevens kunnen de onderzoeksvragen *'In welke mate worden de interactieve gedragingen van de begeleiders gedekt door de scores op de items?'* en *'In welke mate*

worden de interactieve gedragingen van de cliënten gedekt door de scores op de items?’ (uit de derde centrale onderzoeksdoelstelling) beantwoord worden.

Ten derde wensen we hier de onderzoeksvraag *‘In welke mate hangt het interactieve gedrag van de begeleiders, zoals gemeten met de MBRS, samen met het interactieve gedrag van de cliënten, zoals gemeten met de CBRS?’* te beantwoorden.

De statistische analyses die deze onderzoeksvragen uitwerken, worden in wat volgt achtereenvolgens gepresenteerd.

3.3.1. De Kruskal-Wallis toets

Om na te gaan of de vier condities per item significant van elkaar verschillen, wordt in dit onderzoek de Kruskal-Wallis toets gebruikt. De resultaten van de items van de MBRS en CBRS kan u respectievelijk nalezen in Tabel 46 en 47.

We hanteren de nulhypothese (H_0): *‘de mediaan is in de vier condities gelijk’*. De alternatieve hypothese (H_a) luidt: *‘de mediaan is niet in de vier condities gelijk’*.

Uit de analyse aan de hand van de Kruskal-Wallis toets blijkt dat er een statistisch significant verschil in sensitiviteit van de begeleiders bestaat tussen interacties die zich in vier verschillende condities voordeden (Kruskal-Wallistoets $\text{Chi}^2 = 13.349$; $df = 3$; $p < .01$). Dit zelfde geldt voor de responsiviteit van de begeleiders (Kruskal-Wallistoets $\text{Chi}^2 = 10.865$; $df = 3$; $p < .02$), het plezier van de begeleiders (Kruskal-Wallistoets $\text{Chi}^2 = 8.209$; $df = 3$; $p < .05$), de expressiviteit van de begeleiders (Kruskal-Wallistoets $\text{Chi}^2 = 9.689$; $df = 3$; $p < .03$), de warmte van de begeleiders (Kruskal-Wallistoets $\text{Chi}^2 = 19.928$; $df = 3$; $p < .001$), de prestatiegerichtheid van de begeleiders (Kruskal-Wallistoets $\text{Chi}^2 = 18.806$; $df = 3$; $p < .001$), het verbaal loven van de begeleiders (Kruskal-Wallistoets $\text{Chi}^2 = 20.160$; $df = 3$; $p < .001$) en ten slotte de directiviteit van de begeleiders (Kruskal-Wallistoets $\text{Chi}^2 = 12.386$; $df = 3$; $p < .01$). De H_0 kan bij deze interactieve gedragsaspecten dan ook verworpen worden.

Om in kaart te brengen welke condities aangaande elk van de net vernoemde items statistisch van elkaar verschillen, wordt een analyse aan de hand van de Wilcoxon Signed-rankstoets gepresenteerd. Met deze toets worden een aantal vergelijkingen op hetzelfde moment doorgevoerd. Hierdoor dient de Bonferroni correctie gehanteerd te worden (Cramer & Howitt, 2007). Derhalve wordt de waarde .008 bekomen als het gecorrigeerde significantieniveau. In wat volgt worden de onderzoeksvragen ‘*Hoe kan het interactieve gedrag van de begeleiders, zoals gemeten met de MBRS, gekarakteriseerd worden?*’ en ‘*Hoe kan het interactieve gedrag van de cliënten, zoals gemeten met de CBRS, gekarakteriseerd worden?*’ beantwoord. De specifieke verwoording van de scores kan u terugvinden in de MBRS en CBRS uit respectievelijk bijlagen 3 en 4. Tevens worden de onderzoeksvragen ‘*In welke mate worden de interactieve gedragingen van de begeleiders gedekt door de scores op de items?*’ en ‘*In welke mate worden de interactieve gedragingen van de cliënten gedekt door de scores op de items?*’ (uit de derde centrale onderzoeksdoelstelling) beantwoord.

3.3.2. De Wilcoxon Signed-rankstoets en beschrijvende gegevens

We hanteren de nulhypothese (H_0): ‘*de twee condities verschillen niet*’. De alternatieve hypothese (H_a) luidt: ‘*de twee condities verschillen*’.

Betreffende *sensitiviteit* stelt zich de vraag: ‘*Hoe groot is het vermogen van de begeleiders om zich bewust te zijn van de activiteiten of de interesses van de betreffende cliënt?*’

Er is een statistisch significant verschil in de sensitiviteit van begeleiders tussen de interacties in de condities zonder object en minste voorkeur ($Z = -3.025$; $p < .002$), zonder object en nieuwe objecten ($Z = -3.132$; $p < .002$) en zonder object en voorkeur ($Z = -2.762$; $p < .006$). Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 48. Meer specifieke informatie kan u daarenboven in Tabel 49 vinden.

In de conditie zonder object behalen de begeleiders hoofdzakelijk score 5. In de overige drie condities wordt de score 4 het meest behaald. Over alle condities heen vertoont het item sensitiviteit een maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 50.

Betreffende *responsiviteit* stelt zich de vraag: ‘*Hoe gepast zijn de antwoorden van de begeleiders op de activiteiten of interesses van de betreffende cliënt?*’

Er is een statistisch significant verschil in de responsiviteit van begeleiders tussen de interacties in de condities zonder object en minste voorkeur ($Z = -2.977$; $p < .003$) en zonder object en nieuwe objecten ($Z = -2.889$; $p < .004$). Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 51. Meer specifieke informatie kan u daarenboven in Tabel 52 vinden.

De maximum score van responsiviteit wordt voornamelijk in de conditie zonder object behaald. Tabel 53 toont dat in de condities nieuwe objecten en zonder object, de begeleiders hoofdzakelijk de score 4 behalen. In de condities minste voorkeur en voorkeur, behalen de begeleiders hoofdzakelijk de score 3. Score 1 wordt door geen enkele begeleider behaald.

Betreffende *plezier* stelt zich de vraag: ‘*In welke mate is vermaak van de begeleiders aanwezig in interactie met de betreffende cliënt?*’

Er is een statistisch significant verschil in het plezier van begeleiders tussen de interacties in de condities zonder object en minste voorkeur ($Z = -2.762$; $p < .006$). Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 54. Meer specifieke informatie kan u daarenboven in Tabel 55 vinden.

De hoogste score, die in dit onderzoek, aan de begeleiders op het item plezier gegeven werd, is een score 4. In de condities voorkeur en zonder object behalen de begeleiders hoofdzakelijk een score 3. In de condities minste voorkeur en nieuwe objecten behalen de begeleiders hoofdzakelijk een score 2. Over alle condities heen vertoont het item plezier geen maximale spreiding. De scores 1 en 5 blijken door de begeleiders nooit behaald te zijn. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 56.

Betreffende *expressiviteit* stelt zich de vraag: ‘*In welke mate drukken de begeleiders hun emoties expressief uit naar de betreffende cliënt?*’

Er is een statistisch significant verschil in de expressiviteit van begeleiders tussen de interacties in de condities zonder object en voorkeur ($Z = -3.051$; $p < .002$). Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 57. Meer specifieke informatie kan u daarenboven in Tabel 58 vinden.

De maximum score op het item expressiviteit wordt in de condities nieuwe objecten en zonder object behaald. In de condities minste voorkeur en zonder object behalen de begeleiders het vaakst een score 4. In de condities nieuwe objecten en voorkeur behalen de begeleiders het vaakst een score 3. Over alle condities heen vertoont het item expressiviteit geen maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 59.

Betreffende *warmte* stelt zich de vraag: *‘In welke mate uiten de begeleiders positieve attitudes naar de betreffende cliënt toe?’*

Er is een statistisch significant verschil in de warmte van begeleiders tussen de interacties in de condities zonder object en minste voorkeur ($Z = -3.127$; $p < .002$), zonder object en nieuwe objecten ($Z = -3.345$; $p < .001$) en zonder object en voorkeur ($Z = -2.889$; $p < .004$). Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 60. Meer specifieke informatie kan u daarenboven in Tabel 61 vinden.

De maximum score op het item warmte wordt door de begeleiders enkel in de conditie zonder object behaald. Eén begeleider behaalt deze score. In de conditie zonder object, behalen de begeleiders het vaakst score 4. In de conditie minste voorkeur wordt score 3 het meest behaald. In de conditie nieuwe objecten worden het vaakst score 2 en score 3 behaald. In de conditie voorkeur wordt meestal score 2 behaald. Over alle condities heen vertoont het item warmte geen maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 62.

Betreffende *prestatie* stelt zich de vraag: *‘In welke mate stimuleren de begeleiders de betreffende cliënt tot presteren?’*

Er is een significant verschil in de prestatie van begeleiders tussen de interacties in de condities nieuwe objecten en zonder object ($Z = -3.542$; $p < .001$) en nieuwe objecten en voorkeur ($Z = -2.642$; $p < .008$). Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 63. Meer

specifieke informatie kan u daarenboven in Tabel 64 vinden.

De hoogste score, die in dit onderzoek, aan de begeleiders op het item prestatie gegeven werd, is een score 4. Opmerkelijk is dat de begeleiders geen score 4 behalen in de conditie zonder object. Deze score wordt in de andere drie condities telkens één keer behaald. Score 1 wordt het vaakst in de conditie zonder object behaald. In de conditie nieuwe objecten wordt hoofdzakelijk een score 3 behaald. In de condities minste voorkeur en voorkeur wordt hoofdzakelijk een score 2 behaald. In de conditie zonder object wordt even vaak score 1 als score 2 behaald. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 65.

Betreffende *verbaal loven* stelt zich de vraag: *‘In welke mate wordt er door de begeleiders verbaal lof geuit naar de betreffende cliënt toe?’*

Er is een statistisch significant verschil in het verbaal loven van begeleiders tussen de interacties in de condities nieuwe objecten en minste voorkeur ($Z = -2.642$; $p < .008$), voorkeur en nieuwe objecten ($Z = -3.460$; $p < .001$) en zonder object en nieuwe objecten ($Z = -3.042$; $p < .002$). Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 66. Meer specifieke informatie kan u daarenboven in Tabel 67 vinden.

De maximum score op het item verbaal loven wordt door de begeleiders enkel in de conditie nieuwe objecten behaald. De minimum score wordt het vaakst in de conditie voorkeur behaald en het minst in de conditie nieuwe objecten. In de conditie nieuwe objecten behaalt men het vaakst een score 2. In de condities voorkeur en zonder object is dit een score 1. In de conditie minste voorkeur worden hoofdzakelijk de scores 1 en 2 behaald. Aangezien er relatief veel lage scores voorkomen, kunnen we de verdeling van dit item als een positief scheve verdeling benoemen (Baarda, De Goede & Van Dijkum, 2007a). Over alle condities heen vertoont het item verbaal loven een maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 68.

Betreffende *directiviteit* stelt zich de vraag: *‘In welke mate geven de begeleiders verzoeken, bevelen en aanwijzingen naar de betreffende cliënt toe?’*

Er is een significant verschil in de directiviteit van begeleiders tussen de interacties in de condities nieuwe objecten en minste voorkeur ($Z = -2.652; p < .008$) en zonder object en nieuwe objecten ($Z = -3.259; p < .001$). Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 69. Meer specifieke informatie kan u daarenboven in Tabel 70 vinden.

De maximumscore op het item directiviteit wordt in de conditie nieuwe objecten behaald. In de conditie nieuwe objecten wordt de score 4 het vaakst behaald. In de condities minste voorkeur en zonder object wordt de score 3 het vaakst behaald. In de conditie voorkeur behalen de begeleiders even vaak de score 3 als 4. Over alle condities heen vertoont het item directiviteit een maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 71.

In wat volgt presenteren we items waarbij geen enkele conditie significant van een andere conditie verschilt.

Betreffende *effectiviteit* stelt zich de vraag: *'Hoe groot is de mogelijkheid van de begeleiders om de aandacht, coöperatie en participatie van de betreffende cliënt te winnen en te behouden in een wederkerige uitwisseling van beurten tijdens de interactie?'*

De begeleiders behalen op het item effectiviteit in elke conditie het meest score 3. De minimum- en maximumscore worden het minst van alle scores behaald. Over alle condities heen vertoont het item effectiviteit een maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 72.

Betreffende *aanvaarding* stelt zich de vraag: *'In welke mate aanvaarden de begeleiders de betreffende cliënt en het gedrag van de cliënt?'*

De begeleiders behalen op het item aanvaarding in elke conditie het meest de score 3. De minimumscore wordt door geen enkele begeleider behaald. Over alle condities heen vertoont het item aanvaarding geen maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 73.

Betreffende *inventiviteit* stellen zich de vraag: *'Hoe groot is de variëteit van de activiteiten van de begeleiders naar de betreffende cliënt toe?'*

In de conditie nieuwe objecten behalen de begeleiders zowel score 2 als score 3 het meest. In de condities minste voorkeur en voorkeur behalen de begeleiders het meest de score 3. In de conditie zonder object behalen de begeleiders zowel score 3 als score 4 het meest. Over alle condities heen vertoont het item inventiviteit geen maximale spreiding. Zo worden de minimum- en maximumscore door geen enkele begeleider behaald. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 74.

Betreffende *tempo* stelt zich de vraag: *'Hoe hoog is het tempo van het gedrag van de begeleiders in interactie met de betreffende cliënt?'*

In de condities minste voorkeur, voorkeur en zonder object behalen de begeleiders het meest de score 3. In de conditie nieuwe objecten wordt zowel score 3 als score 4 het meest behaald. Over alle condities heen vertoont het item tempo geen maximale spreiding. Zo worden de minimum- en maximumscore door geen enkele begeleider behaald. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 75.

Betreffende *aandacht voor het gebeuren* stelt zich de vraag: *'In welke mate kunnen de cliënten bij het gebeuren blijven?'*

In de condities minste voorkeur, nieuwe objecten en voorkeur behalen de cliënten het meest de score 4. In de conditie zonder object behalen zij het meest de score 3. De

minimum- en maximumscore worden het minst van alle scores behaald. Toch vertoont het item aandacht voor het gebeuren over alle condities heen een maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 76.

Betreffende *volharding* stelt zich de vraag: *‘In welke mate volharden de cliënten in de deelname aan een activiteit?’*

In de conditie minste voorkeur behalen de cliënten het meest de score 2. In de condities nieuwe objecten en zonder object behalen de cliënten het meest de score 3. In de conditie voorkeur wordt zowel de score 2 als de score 4 het meest behaald. De maximumscore wordt door geen enkele cliënt behaald. Over alle condities heen vertoont het item volhardendheid bijgevolg geen maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 77.

Betreffende *betrokkenheid* stelt zich de vraag: *‘Wat is de intensiteit waarmee de cliënten gedurende de interactie in de activiteit betrokken zijn?’*

In de condities minste voorkeur en nieuwe objecten behalen de cliënten het meest de score 3. In de conditie voorkeur behalen de cliënten het meest de score 4. In de conditie zonder object wordt zowel score 2 als score 3 het meest behaald. De minimum- en maximumscore worden het minst van alle scores behaald. Over alle condities heen vertoont het item betrokkenheid een maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 78.

Betreffende *volgzaamheid* stelt zich de vraag: *‘In welke mate proberen de cliënten te gehoorzamen aan de verzoeken of suggesties van de betreffende begeleider?’*

In de condities minste voorkeur en nieuwe objecten behalen de cliënten het meest de score 4. In de conditie voorkeur wordt zowel score 3 als score 4 het meest behaald. De cliënten scoren op het item volgzaamheid hoofdzakelijk een score 4. De minimum- en maximumscore worden het minst van alle scores behaald. Over alle condities heen vertoont het item volgzaamheid een maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen

in Tabel 79.

Betreffende *initiatie activiteiten* stelt zich de vraag: *‘In welke mate proberen de cliënten uit zichzelf een nieuwe activiteit te initiëren?’*

De cliënten scoren op het item *initiatie activiteiten* in elke conditie het meest een score 1. De scores 4 en 5 worden zelden behaald. Aangezien er relatief veel lage scores voorkomen, kunnen we de verdeling van dit item als een positief scheve verdeling benoemen (Baarda et al., 2007a). Over alle condities heen vertoont het item *initiatie activiteiten* een maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 80.

Betreffende *initiatie begeleider* stelt zich de vraag: *‘In welke mate treden de cliënten in contact met de betreffende begeleider?’*

In de condities *minste voorkeur* en *zonder object behalen* de cliënten het meest de score 3. In de condities *nieuwe objecten* en *voorkeur* is dit de score 2. De overige scores worden zelden behaald. Over alle condities heen vertoont het item *initiatie begeleider* een maximale spreiding. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 81.

Betreffende *affect* stelt zich de vraag: *‘Wat is de algemene emotionele toestand van de cliënten gedurende de interactie?’*

De cliënten scoren op het item *affect* in elke conditie het meest de score 3. De maximumscore wordt slechts door één cliënt behaald, de minimumscore wordt geen enkele keer behaald. Deze resultaten kan u nalezen in Tabel 82.

3.3.3. Spearman's rho correlatiecoëfficiënt

Om de onderzoeksvraag: *‘In welke mate hangt het interactieve gedrag van de begeleiders, zoals gemeten met de MBRS, samen met het interactieve gedrag van de cliënten, zoals gemeten met de CBRS?’* in kaart te brengen, wordt de samenhang tussen

de items van de MBRS en de items van de CBRS aan de hand van de Spearman's rho correlatiecoëfficiënt gepresenteerd.

3.3.3.1. Op het niveau van de conditie minste voorkeur

De resultaten uit Tabel 83 tonen dat het item effectiviteit (MBRS) in deze conditie met alle items van de CBRS statistisch significant correleert. Dit item correleert sterk positief met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .770, p < .000$), volhardendheid ($r_s = .572, p < .010$), betrokkenheid ($r_s = .759, p < .000$), initiatie activiteiten ($r_s = .584, p < .009$), initiatie begeleider ($r_s = .597, p < .007$) en affect ($r_s = .549, p < .015$) en matig positief met het item volgzzaamheid ($r_s = .489, p < .034$).

3.3.3.2. Op het niveau van de conditie nieuwe objecten

De resultaten uit Tabel 84 tonen dat het item effectiviteit (MBRS) in deze conditie met alle items van de CBRS, uitgezonderd het item initiatie begeleider, statistisch significant correleert. Dit item correleert sterk positief met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .760, p < .000$), volhardendheid ($r_s = .635, p < .003$), betrokkenheid ($r_s = .563, p < .012$), volgzzaamheid ($r_s = .604, p < .006$), initiatie activiteiten ($r_s = .635, p < .003$) en affect ($r_s = .502, p < .028$).

Het item aandacht voor het gebeuren (CBRS) correleert daarnaast sterk positief en statistisch significant met de items sensitiviteit ($r_s = .674, p < .002$), responsiviteit ($r_s = .603, p < .006$), aanvaarding ($r_s = .686, p < .001$), plezier ($r_s = .521, p < .022$), expressiviteit ($r_s = .535, p < .018$) en matig positief en statistisch significant met het item verbaal loven ($r_s = .479, p < .038$).

De resultaten tonen ten slotte dat het item volgzzaamheid matig positief en statistisch significant correleert met het item aanvaarding ($r_s = .468, p < .044$), dat het item initiatie activiteiten sterk positief en statistisch significant correleert met het item sensitiviteit ($r_s = .618, p < .005$), dat het item affect matig positief en statistisch significant correleert met het item responsiviteit ($r_s = .485, p < .035$) en sterk positief en statistisch significant correleert met het item expressiviteit ($r_s = .537, p < .018$).

3.3.3.3. *Op het niveau van de conditie voorkeur*

De resultaten uit Tabel 85 tonen dat het item effectiviteit (MBRS) in deze conditie met alle items van de CBRS statistisch significant correleert. Dit item correleert zeer sterk en statistisch significant met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .854, p < .000$) en volgzzaamheid ($r_s = .806, p < .000$) en sterk positief met de items volhardendheid ($r_s = .605, p < .008$), betrokkenheid ($r_s = .796, p < .000$), initiatie activiteiten ($r_s = .650, p < .003$) en affect ($r_s = .699, p < .001$).

Het item initiatie activiteiten (CBRS) correleert daarnaast sterk positief en statistisch significant met de items inventiviteit ($r_s = .507, p < .032$), prestatie ($r_s = .624, p < .006$) en verbaal loven ($r_s = .533, p < .023$) en matig positief en statistisch significant met het item responsiviteit ($r_s = .496, p < .036$).

Ten slotte correleert het item aandacht voor het gebeuren matig negatief en statistisch significant met het item warmte ($r_s = -.475, p < .046$) en correleert het item initiatie begeleider sterk negatief en statistisch significant met het item aanvaarding ($r_s = -.546, p < .019$).

3.3.3.4. *Op het niveau van de conditie zonder object*

De resultaten uit Tabel 86 tonen dat het item effectiviteit (MBRS) in deze conditie met alle items van de CBRS, uitgezonderd het item initiatie begeleider, statistisch significant correleert. Dit item correleert sterk positief met de items aandacht voor het gebeuren ($r_s = .573, p < .010$), volhardendheid, ($r_s = .697, p < .001$), betrokkenheid ($r_s = .671, p < .002$), volgzzaamheid ($r_s = .541, p < .017$), initiatie activiteiten ($r_s = .733, p < .000$) en affect ($r_s = .570, p < .011$).

Het item volhardendheid (CBRS) correleert daarnaast sterk positief en statistisch significant met de items sensitiviteit ($r_s = .531, p < .019$) en responsiviteit ($r_s = .542, p < .017$).

Ten slotte correleert het item initiatie begeleider matig negatief en statistisch significant met het item inventiviteit ($r_s = -.472, p < .041$).

Hoofdstuk 4: Bespreking van de onderzoeksresultaten en discussie

4.1. Inleiding

In dit hoofdstuk worden de algemene conclusies van dit onderzoek weergegeven en wordt even stilgestaan bij de aanpassingen van de toegepaste beoordelingsschalen. Ten tweede worden de beperkingen van dit onderzoek besproken. Hiernaast worden suggesties geformuleerd voor verder onderzoek. Ten slotte vatten we de belangrijkste onderzoeksbevindingen en hun implicaties voor de praktijk samen.

4.2. Algemene conclusies uit het resultatenhoofdstuk

Om de onderzoeksvragen van dit onderzoek te beantwoorden, werden in het resultatenhoofdstuk enerzijds enkele psychometrische eigenschappen van de beoordelingsschalen van Mahoney (eerste centrale onderzoeksdoelstelling) in kaart gebracht. Anderzijds werd het gedrag van de begeleiders en de cliënten in de interactie weergegeven (tweede centrale onderzoeksdoelstelling). Aan de hand van de statistische analyses uit het resultatenhoofdstuk, kunnen we de mate van bruikbaarheid van de MBRS en CBRS bij cliënten met EMB en hun begeleiders, in dit hoofdstuk verder bespreken (derde centrale onderzoeksdoelstelling). In wat volgt worden algemene conclusies gepresenteerd in respectievelijke volgorde.

4.2.1. Psychometrische eigenschappen van de MBRS en CBRS

Het antwoord op de onderzoeksvragen ‘*Zijn de metingen met de MBRS betrouwbaar?*’ en ‘*Zijn de metingen met de CBRS betrouwbaar?*’ is in eerste instantie gebaseerd op de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid, nagegaan aan de hand van Cohen’s Kappa. In tweede instantie is het antwoord op deze vragen gebaseerd op de interne consistentie, welke nagegaan is aan de hand van Cronbach’s alpha, item-rest correlatie en Spearman’s rho correlatiecoëfficiënt. Ten slotte worden, als overgang naar de tweede

centrale onderzoeksdoelstelling, een aantal opmerkelijke bevindingen aan de hand van Spearman's rho correlatiecoëfficiënten gepresenteerd.

4.2.1.1. Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid

Allereerst zijn wij de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de metingen van de MBRS en CBRS aan de hand van de Cohen's Kappa coëfficiënt nagegaan. De resultaten tonen dat de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid over beide schalen heen als aanzienlijk kan beschouwd worden. Dit geldt ook voor de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid bij de CBRS. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid bij de MBRS behaalt deze erkenning niet. Aan de hand van de binnen-kappa's blijkt dat een meer genuanceerde definiëring van de items van beide schalen wenselijk is.

4.2.1.2. Interne consistentie

Op het niveau van de globale beoordelingsschalen tonen de analyses dat enkel de interne consistentie van de CBRS in elke conditie steeds goed tot zeer goed zijn. De analyses met betrekking tot de MBRS tonen meer wisselende resultaten.

Op het niveau van de subschalen tonen deze analyses dat enkel de interne consistentie van de subschaal aandacht van de CBRS zeer goed is. De subschaal directiviteit van de MBRS toont in elke conditie zwakke tot zeer zwakke resultaten. De interne consistentie van de andere subschalen zijn meer afhankelijk van de conditie waarin ze gemeten worden.

Deze resultaten tonen dat de samenstelling van de subschaal initiatie van de CBRS en in het bijzonder de subschalen van de MBRS, nader bestudeerd dient te worden.

Betreffende de onderzoeksvraag *'Zijn de metingen met de MBRS in verschillende condities betrouwbaar?'* tonen de resultaten van de analyses aan de hand van Cronbach's alpha en item-rest correlaties dat de interne consistentie van de MBRS afhankelijk is van de conditie waarin de schaal gehanteerd wordt. Dit geldt ook voor de interne consistentie van de subschalen van de MBRS. Zowel de interne consistentie van de MBRS als die van de subschalen van de MBRS tonen de beste resultaten in de condities nieuwe objecten en voorkeur.

Betreffende de onderzoeksvraag *'Zijn de metingen met de CBRS in verschillende condities betrouwbaar?'* tonen de resultaten van de analyses aan de hand van Cronbach's alpha en item-rest correlaties dat de interne consistentie van de CBRS en de subschaal aandacht in elke conditie waarin ze toegepast werden goed tot zeer goed zijn. De interne consistentie van de subschaal initiatie is het best in de conditie voorkeur.

Naast de resultaten van de statistische analyses aan de hand van Cronbach's alpha en item-rest correlatie, worden de antwoorden op de onderzoeksvragen *'Zijn de metingen met de MBRS betrouwbaar?'* en *'Zijn de metingen met de CBRS betrouwbaar?'* ook gebaseerd op de resultaten van de Spearman's rho correlatiecoëfficiënt. We verwachtten dat items die tot eenzelfde subschaal behoren onderling sterker correleren dan items die niet tot eenzelfde subschaal behoren. Uit de resultaten kan worden afgeleid dat dit niet steeds het geval is. Opvallend is dat de items sensitiviteit en responsiviteit het enige paar items van de MBRS is dat in elk van de vier condities een statistisch significante samenhang vertoont. Deze items behoren tot de subschaal responsiviteit en correleren steeds sterk positief met elkaar. De CBRS telt vijf paar items die in elk van de vier condities een statistisch significante samenhang vertonen. Deze items behoren allen tot de subschaal aandacht.

In het algemeen tonen deze resultaten dat de samenstelling van de subschaal initiatie van de CBRS en in het bijzonder de subschalen van de MBRS nader bestudeerd dienen te worden. Deze conclusie is gelijkvormig aan de conclusie die uit de resultaten van de Cronbach's alpha en item-rest correlaties afgeleid werd.

4.1.2.3. Bevindingen aan de hand van Spearman's rho correlatiecoëfficiënt

Aan de hand van de analyses van de Spearman's rho correlatiecoëfficiënt hebben we de samenhang tussen verschillende interactieve gedragsaspecten van de begeleiders reeds gedeeltelijk in kaart gebracht. Dit hebben we eveneens bij de interactieve gedragsaspecten van de cliënten gedaan. Dit leidde tot twee opmerkelijke resultaten.

Zo vonden De Waele en Van Hove (2005) betreffende directiviteit dat het uiten van dit interactieve gedragsaspect resulteert in het uiten van een lagere responsiviteit ten aanzien van de cliënt. In onze resultaten kon deze vaststelling niet teruggevonden worden.

Daarnaast gaf Zijlstra (2003) aan dat een hoog tempo in het handelen van begeleiders als gevolg heeft dat zij niet steeds alle gedragingen van de persoon met EMB opmerken. Onze resultaten tonen binnen de conditie voorkeur echter het omgekeerde. Sensitiviteit van de begeleider hangt binnen deze conditie namelijk sterk positief en statistisch significant samen met het tempo van de begeleider.

4.2.2. Het in kaart brengen van het interactieve gedrag van de begeleiders en de cliënten

4.2.2.1. 'Hoe kan het interactieve gedrag van de begeleiders, zoals gemeten met de MBRS, gekarakteriseerd worden?'

De meeste items die naar het interactieve gedrag van begeleiders peilen, werden gekarakteriseerd door een gemiddelde tot matig hoge score. In wat volgt, worden de belangrijkste bevindingen besproken.

De begeleiders scoren hoog op *sensitiviteit* en matig hoog op *responsiviteit*. Dit is een gunstig resultaat aangezien uit de literatuur blijkt dat cliënten begeleiders nodig hebben om hun noden en wensen op te merken en te beantwoorden (Petry & Maes, 2005). De score op responsiviteit is logischerwijze afhankelijk van de score op sensitiviteit aangezien begeleiders enkel adequaat kunnen reageren op gedrag wanneer zij dit gedrag hebben opgemerkt. Deze samenhang toonde zich ook in de analyses aan de hand van de

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt. De scores van de begeleiders op responsiviteit liggen iets lager dan de scores op sensitiviteit. Deze vaststelling kan gestaafd worden met bevindingen uit eerder onderzoek. Reid et al. (1991) gaven aan dat door de wisselende reacties van cliënten geen duidelijke criteria betreffende de betekenis van hun interactief gedrag kunnen worden vooropgesteld. Hierdoor ervaren begeleiders soms moeilijkheden bij het aanbieden van een consistente respons.

De begeleiders scoren matig laag op het item *plezier*. De literatuur geeft echter aan dat een wederzijdsheid in het uiten van plezier belangrijk is en invloed heeft op de interactie (Wilder et al., 2004). Dit is bijgevolg een minder gunstige bevinding.

De begeleiders scoren tevens matig laag op het item *prestatie*. In de literatuur wordt echter gesteld dat het belangrijk is om aan de cliënten voldoende eisen te stellen (Petry & Maes, 2005; Petry et al., 2007b; Healy & Noonan Walsh, 2007) om zodoende hun vaardigheden trachten te ontwikkelen of te behouden. Dit wordt vooropgesteld om de afhankelijkheid van de cliënten te verlagen (Petry et al., 2004).

De begeleiders scoren laag op het item *verbaal loven*. Deze lage score op verbaal lof mag echter niet geïnterpreteerd worden als een lage score op loven in het algemeen. Onderzoek van Healy en Noonan Walsh (2007) toonde aan dat de invloed van het gebruik van zowel verbale als non-verbale handelingen gedurende de interactie belangrijk zijn. Het belang van non-verbale handelingen van de begeleider kan mogelijk verklaard worden doordat de communicatieve vaardigheden van de cliënten zeer beperkt zijn (Zijlstra, 2003).

De hoogste scores (met name score 4 en score 5) werden nagenoeg door elk item van de MBRS in de conditie zonder object behaald. Dit kan verklaard worden doordat deze conditie het minst taakgericht is. De begeleiders hadden bijgevolg meer ruimte om hun interactief gedrag aan te passen aan de noden van de cliënt. Vier items wijken af van deze tendens, met name *prestatie*, *verbaal loven*, *directiviteit en tempo*.

Bij de eerste drie van deze items worden binnen de conditie zonder object de laagste scores behaald. Ook dit kan te maken hebben met de lage taakgerichtheid van de conditie. De begeleider is hierdoor mogelijk minder gericht op prestatie van de cliënt en minder directief. Hierdoor wordt de kans op verbaal lof kleiner.

We verwachtten hoge scores op de bovengenoemde vier items in de conditie nieuwe objecten doordat deze conditie het meest taakgericht is. De taken in deze conditie moesten idealiter vlot worden uitgevoerd. De resultaten tonen binnen deze conditie hogere scores op deze vier items, wat onze verwachtingen ondersteund. Bovendien verschilt de conditie nieuwe objecten bij de items directiviteit, prestatie en verbaal loven statistisch significant van minstens twee andere condities.

4.2.2.2. 'Hoe kan het interactieve gedrag van de cliënten, zoals gemeten met de CBRs, gekarakteriseerd worden?'

Bij de items betrokkenheid en affect scoren de cliënten gemiddeld. Op het item volharding scoren zij matig laag. De scores op de overige items zullen in wat volgt meer gedetailleerd besproken worden.

Op het item *aandacht* voor het gebeuren scoren de cliënten matig hoog. Uit onderzoek van Vlaskamp et al. (2003) bleek dat cliënten moeilijkheden ervaren om hun aandacht bij gebeurtenissen in de omgeving te behouden. De resultaten uit ons onderzoek benadrukken echter de mogelijkheden van de cliënten om gedurende een interactie hun aandacht te behouden.

Ook op het item *volgzaamheid* scoren de cliënten matig hoog. Een hoge mate van volgzaamheid kan mogelijk verklaard worden doordat de cliënten op alle terreinen van het dagelijkse leven volledig afhankelijk zijn van anderen (Zijlstra, 2003).

Op de items van de subschaal *aandacht* worden de laagste scores telkens in de conditie minste voorkeur behaald. Dit is logischerwijze te verklaren doordat de cliënten materiaal aangeboden kregen waar hun voorkeur het minst naar uit ging. Dit zien we ook terug bij het item affect.

De cliënten behalen de laagste scores op het item *initiatie activiteiten*. Volgens Wilder et al. (2004) nemen cliënten over het algemeen minder initiatief gedurende een interactie. Dit is het gevolg van gebrek aan mogelijkheden tot spraak en ineffectieve communicatiesystemen (Repp et al., 1987 in Schepis & Reid, 1995). De meest lage scores op het item initiatie activiteiten worden in de conditie zonder object behaald. Dit is mogelijk te verklaren doordat er in deze conditie geen materiaal aangeboden werd.

Hierdoor wordt het initiëren van activiteiten minder evident.

De cliënten behalen matig lage scores op het item *initiatie begeleider*. Op het item *initiatie begeleider* worden de hoogste scores in de conditie zonder object behaald. Dit kan logischerwijze verklaard worden doordat de cliënt zijn aandacht niet op materiaal kan richten.

In de literatuur worden *initiatie van activiteit* en van de *begeleider* steeds samen besproken. De resultaten van dit onderzoek tonen echter aan dat er in geen enkele van de vier condities een statistisch significante samenhang is tussen de items *initiatie activiteiten* en *initiatie begeleider*.

4.2.2.3. 'In welke mate hangt het interactieve gedrag van de begeleiders, zoals gemeten met de MBRS, samen met het interactieve gedrag van de cliënten, zoals gemeten met de CBRS?'

Voorgaande resultaten lijken te suggereren dat het interactieve gedrag van de cliënten meer beïnvloed wordt door de *conditie* waarin de interactie zich afspeelt dan door het interactieve gedrag van de begeleiders. Zo worden bijvoorbeeld de hoogste scores aangaande de items *sensitiviteit* en *responsiviteit* in de conditie zonder object behaald. In de literatuur wordt aangegeven dat *sensitieve responsiviteit* van de begeleider noodzakelijk is voor de cliënt om optimaal te kunnen functioneren en zich open te stellen voor andere ervaringen (Petry et al., 2004). Hierdoor verwachtten wij dat de scores op de subschaal *aandacht* en het item *affect* van de CBRS in de conditie zonder object het hoogst zouden zijn. Dit blijkt echter enkel uit de resultaten van het item *affect*. De scores op de subschaal *aandacht* zijn het hoogst in de conditie *nieuwe objecten*. Daarenboven kon er over alle condities heen geen statistisch significante samenhang gevonden worden tussen enerzijds de items *sensitiviteit* en *responsiviteit* en anderzijds de subschaal *aandacht* en het item *affect*.

Zoals net aangehaald, werd de samenhang tussen de items van de MBRS en de items van de CBRS berekend. De statistisch significante en hoofdzakelijk sterk positieve correlaties tussen het item *effectiviteit* van de MBRS en de items van de subschaal *aandacht* van de CBRS, die zich in alle condities voordoen, werden verwacht. Het item

effectiviteit bepaalt namelijk de mate waarin de begeleider over de mogelijkheid bezit om de cliënt zijn aandacht, coöperatie en participatie te winnen. Deze aspecten van het interactieve gedrag van de cliënt worden door de subschaal aandacht gepeild. Onderzoekers baseren zich bijgevolg op hetzelfde interactieve gedrag van de cliënt om de effectiviteit van de begeleider en deze interactieve gedragsaspecten van de cliënt te beoordelen.

Bovendien werd er steeds een sterk positieve en statistisch significante samenhang tussen het item *effectiviteit* en het item *initiatie van activiteiten* van de CBRS gevonden. Dit kan verklaard worden doordat er bij het scoren van het item effectiviteit rekening gehouden werd met de mate van wederkerigheid van het gedrag van de cliënt. Deze wederkerigheid wordt deels ook in het item *initiatie activiteiten* gepeild. Dit item peilt namelijk naar de mate van engagement in de activiteit. Dit engagement is noodzakelijk om wederzijdsheid tot stand te brengen. Wanneer begeleiders een bepaalde score op het item effectiviteit behalen, is deze score bijgevolg verbonden met het item *initiatie activiteiten*.

Het item effectiviteit enerzijds en de subschaal aandacht en het item *initiatie van activiteiten* anderzijds trachten dezelfde begrippen, namelijk aandacht, coöperatie, participatie en wederkerigheid van de cliënt, te meten. Bovendien correleren deze statistisch significant en overwegend sterk positief met elkaar. Dit is een bewijs voor convergente validiteit als een onderdeel van constructvaliditeit.

Ten slotte kan de sterk positieve correlatie tussen het item *effectiviteit* en het item *affect* van de CBRS mogelijk verklaard worden door de statistisch significante correlaties die het item *affect* met de items betrokkenheid en volgzzaamheid vertoont. Deze sterk positieve correlaties doen zich in elke conditie voor. Daarnaast correleert het item *affect* in drie van de vier condities significant en sterk positief met het item aandacht voor het gebeuren en in twee van de vier condities statistisch significant en sterk positief met de items volhardendheid en *initiatie activiteiten*. Deze items correleren, zoals reeds vermeld, met het item effectiviteit.

In de conditie nieuwe objecten toont het item *aandacht voor het gebeuren* statistisch significante en minimum matig positieve correlaties met acht items van de MBRS.

Waarom deze statistisch significante resultaten enkel in de conditie nieuwe objecten voorkomen, is niet duidelijk. We hebben het vermoeden dat de taakgerichtheid van deze conditie en het aanbieden van nieuw materiaal deze correlaties beïnvloeden.

4.2.3. De mate van bruikbaarheid van de MBRS en CBRS bij de doelgroep

In wat volgt worden de onderzoeksvragen *‘In welke mate worden de interactieve gedragingen van de begeleiders gedekt door de scores op de items?’* en *‘In welke mate worden de interactieve gedragingen van de cliënten gedekt door de scores op de items?’* besproken.

De Kruskal-Wallis toets toont dat de condities waarin de items sensitiviteit, responsiviteit, plezier, expressiviteit, warmte, prestatie, verbaal loven en directiviteit worden gepeild, statistisch significant van elkaar verschillen.

De items responsiviteit, plezier, expressiviteit, warmte en prestatie vertonen over alle condities heen geen maximale spreiding. Het is mogelijk dat deze laatstgenoemde items het interactieve gedragsaspect dat zij wensen te meten, bij onze doelgroep op te uiteenlopende manieren in kaart brengen.

Betreffende de overige items van de MBRS valt op dat, over alle condities heen, de items aanvaarding, inventiviteit en tempo geen maximale spreiding vertonen. Ook hier is het mogelijk dat deze items het interactieve gedragsaspect dat zij wensen te meten, bij onze doelgroep op te uiteenlopende manieren in kaart brengen. Voornamelijk de spreiding van de items inventiviteit en tempo is gering.

Betreffende de items van de CBRS tonen de resultaten dat, over alle condities heen, de items volhardendheid en affect geen maximale spreiding vertonen. Het is mogelijk dat deze items het interactieve gedragsaspect dat zij wensen te meten op te extreme manieren in kaart brengen.

Bovenstaande conclusies werden eveneens gedurende het coderen ondervonden. Op basis hiervan wordt de beschrijving van de verschillende scores van de desbetreffende items in twijfel getrokken. Hierdoor worden wijzigingen aangebracht betreffende de omschrijvingen van de scores van de items van de MBRS en CBRS waarbij de spreiding van de scores niet maximaal was. Daarnaast werden gedurende het coderen van andere items eveneens belemmeringen ondervonden. Daarom worden in deze items evenzeer aanwijzingen aangebracht. Hierdoor trachten we tegemoet te komen aan de lagere binnen-kappa's die in de onderzoeksopzet gepresenteerd werden. In wat volgt, worden de verantwoordingen voor de belangrijkste wijzigingen kort uiteengezet. De gewijzigde MBRS kan u in bijlage 5 terugvinden. De gewijzigde CBRS kan u in bijlage 6 terugvinden.

4.2.4. Wijzigingen van bepaalde items van de MBRS

Het item *sensitiviteit* van de MBRS omvat de mate van het vermogen waarin de begeleider zich bewust is van de activiteiten of spelinteresses van de cliënt en deze probeert te begrijpen. Het laatste deel van de omschrijving van score vijf houdt echter responsiviteit in. Doordat sensitiviteit en responsiviteit in deze hoogste peiling in elkaar verweven zijn, was het onderscheid tussen beiden niet steeds eenduidig. Bijgevolg werd dit onderdeel van de desbetreffende omschrijving verwijderd.

De omschrijving van de verschillende scores van het item *effectiviteit* van de MBRS is niet optimaal. De verschillen tussen de scores van dit item zijn voor de doelgroep van deze masterproef namelijk groot. We vermoeden dat personen met EMB geen optimale spreiding binnen deze schaal behaalden doordat sommige scores een zekere mate van onafhankelijkheid van deze personen veronderstelt. Deze mate van onafhankelijkheid kon bij de cliënten binnen dit onderzoek, omwille van hun meervoudige beperkingen, niet worden geobserveerd. Daarnaast ontbreekt een score waarin gesteld wordt dat een begeleider coöperatie van een cliënt kan herwinnen en een score waarin gesproken wordt over matige aanwezigheid van wederkerige uitwisselingen van beurten. Gedurende het coderen konden de onderzoekers van deze masterproef deze interacties regelmatig observeren. Er dient eveneens opgemerkt te worden dat de omschrijving van score één zeer negatief beladen is. Ten slotte blijkt score vijf te extreem. Deze score

werd slechts in één interactie behaald. Dit kan verklaard worden door de grote afhankelijkheid van de doelgroep (Zijlstra, 2003).

Het scoren van het item *tempo* van de MBRS ging eveneens gepaard met een aantal belemmeringen. De oorspronkelijke auteur van de MBRS stelt voorop om het tempo van de begeleider onafhankelijk van het tempo van het kind te scoren. De omschrijving van een score vijf houdt echter wel rekening met het tempo van het kind. Het is aan te raden om deze ‘tempo-afhankelijkheid’ op alle scores van het item toe te passen. Begeleiders dienen zich namelijk aan de noden van de cliënt aan te passen (Healy & Noonan Walsh, 2007). Bovendien wordt in de literatuur het tempo van de begeleiders steeds besproken in relatie tot het tempo van de cliënt (Petry & Maes, 2005; Petry et al., 2004; Zijlstra, 2003).

Bij het item *plezier* zijn bij de score 4, elementen aanwezig die niet noodzakelijk met elkaar verbonden zijn. Een warme relaxte sfeer kan namelijk ook voorkomen zonder dat de begeleider openlijk plezier uit. Dergelijke score ontbreekt echter.

Tijdens het peilen van het item *verbaal loven* ervoeren wij het als een beperking om enkel verbaal lof in rekenschap te mogen brengen. Lof werd door de begeleiders namelijk niet enkel op een verbale manier geuit. Bevindingen uit eerdere onderzoeken geven aan dat non-verbale handelingen van een begeleider naar een cliënt toe even belangrijk zijn als verbale handelingen (Finlay et al., 2008; Healy & Noonan Walsh, 2007). Bijgevolg breiden wij het item (verbaal) loven uit met uitingen van non-verbaal lof.

4.2.5. Praktische haalbaarheid van het coderen aan de hand van de MBRS en CBRS

Zoals reeds vermeld, onder 2.6.2.2. *De codering van het observatiemateriaal*, duurde het coderen van een interactie van 10 minuten, gemiddeld drie uur. De duur van de totale codeeropdracht hield bijgevolg een equivalent in van iets meer dan 56 werkdagen van acht voltijdse uren. Omwille van het concentratievermogen dat het coderen vereist, achten wij echter een spreiding over minimum 75 dagen meer optimaal. In dit onderzoek werden de codeeropdrachten over ongeveer acht maanden gespreid. Wij kozen er bewust voor om slechts enkele beeldfragmenten per dag te coderen. Wanneer

de concentratie van de persoon die codeerde achteruitging, werd het coderen gestaakt en op een andere dag hervat.

Er dient opgemerkt te worden dat deze methode van coderen nog steeds minder tijdsintensief is dan continue coderingen of coderingen op intervalniveau. Zo wordt in onderzoek van Clegg et al. (1991b) bijvoorbeeld gesproken over een tijdsduur van vier voltijdse maanden voor het voltooien van het coderen van het beeldmateriaal.

Uit de literatuur blijkt dat verschillende onderzoeken een verschillend aantal interactieve gedragsaspecten van de begeleider en/of de cliënt meet. Dit heeft logischerwijze een invloed op de tijdsduur die het coderen omvat.

4.3. Beperkingen van het onderzoek

4.3.1. Steekproef

Een beperking binnen dit onderzoek is het aantal deelnemers. Met een omvang van 19 begeleiders en cliënten kan er van een kleine steekproefgrootte voor dit onderzoek worden gesproken. Hierdoor dienen de resultaten met enige voorzichtigheid te worden benaderd. Bovendien zijn alle deelnemers aan dit onderzoek afkomstig uit VZW Stijn. Dit kan mogelijk de resultaten van het onderzoek beïnvloeden hebben.

4.3.2. Procedure van de datacollectie

Bij aanvang van de dataverzameling werd kort kennis gemaakt met de begeleiders en cliënten. De begeleiders werden verder ingelicht over de onderzoeksopzet. Gedurende het filmen van de interacties waren wij steeds fysiek aanwezig in de ruimte om dit zo adequaat mogelijk te volbrengen. Onze eerste kennismaking met de begeleiders en cliënten en onze aanwezigheid gedurende het filmen, kan een invloed hebben gehad op het interactieve gedrag van de deelnemers.

4.3.3. Beperkingen aangaande het coderen

Het coderen van het beeldmateriaal gebeurde aan de hand van de beoordelingsschalen MBRS en CBRS van Mahoney. Wij hadden de volledige beoordelingsschalen ter beschikking. Het bijhorende artikel kon echter niet teruggevonden worden.

Hiernaast dient er te worden opgemerkt dat de Engelstalige beoordelingsschalen van Mahoney vertaald moesten worden. Wij zijn echter niet als vertaler gediplomeerd. Hierdoor is het mogelijk dat de beoordelingsschalen van Mahoney niet 100% correct vertaald zijn. De grootste moeilijkheid is de correcte interpretatie van de Engelstalige beoordelingsschalen. Wij hebben de Nederlandse taal als moedertaal en kunnen bijgevolg voorbijgaan aan de subtiële betekenissen van een bepaalde zinsconstructie of woordkeuze. Desondanks zijn wij tevreden over de vertaling en wijzigingen van de globale beoordelingsschalen van Mahoney.

Een moeilijkheid bij het coderen, was de manier van communiceren van de cliënten. Zij communiceren namelijk zelden aan de hand van gesproken taal en hebben niet de nodige vaardigheden om hun subjectieve ervaringen verbaal te uiten. Deze personen drukken zich namelijk uit via idiosyncratische en vaak moeilijk te detecteren gedragssignalen (Petry & Maes, 2005). Gedurende het coderen werden er beperkingen ervaren betreffende de interpretatie van de interactieve gedragingen van de deelnemers. Doordat het beeldmateriaal geïnterpreteerd moest worden, is de persoon van de onderzoeker een belangrijk onderzoeksinstrument. In het algemeen zijn de uitingen van de interactieve gedragsaspecten, gemeten door de MBRS en CBRS, onlosmakelijk verbonden met de persoonlijkheid van de begeleider en de cliënt. Wij namen echter enkel de uitingen van de interactieve gedragsaspecten waar en moesten hieraan zelf een betekenis geven. Wat wij bijvoorbeeld waarnemen als onbuigzaamheid, kan voor de persoon in kwestie een andere inhoud hebben. Daarnaast wordt het scoren van items bemoeilijkt doordat wij niet weten hoe de begeleiders en personen met EMB met elkaar in interactie treden en wat de betekenis van hun interactieve gedragingen inhouden. Wij kunnen dit gedrag enkel vanuit onze eigen waarden en normen, de steekkaarten en vanuit het kader dat geboden werd door de MBRS en CBRS observeren en interpreteren. Ten slotte zijn, zoals reeds vermeld, de concepten die de interactieve gedragsaspecten omschrijven niet steeds eenduidig. Het observeren en accuraat

interpreteren van subjectieve ervaringen werd hierdoor eveneens bemoeilijkt. Problemen betreffende de subjectiviteit van de resultaten van beoordelingsschalen werden eveneens gerapporteerd door Cairns en Green (1979 in Munson & Odom, 1996). Zij omschreven beoordelingsschalen als meer subjectief dan gedragscoderingssystemen.

Ondanks dat de steekkaarten van elke cliënt enige ondersteuning boden bij het scoren, waren deze in sommige situaties toch ontoereikend. Zo werd hetzelfde gedrag van de cliënt door sommige begeleiders als uitingen van tegengestelde subjectieve ervaringen vermeld. Dit bemoeilijkte eveneens de interpretatie van de subjectieve ervaring van de cliënt en bijgevolg het scoren van de interactie.

Niettemin was de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit onderzoek aanzienlijk. Dit is mogelijk het geval doordat wij samen getraind zijn in de toepassing van de gebruikte beoordelingsschalen.

Er werden eveneens beperkingen ervaren aangaande de aard van interactieve gedragingen die de items in kaart kunnen brengen. Het item directiviteit meet de regelmaat en intensiteit waarin de begeleiders verzoeken, bevelen en aanwijzingen geven of op andere manieren het gedrag van de cliënten proberen te sturen. Aan de hand van de scores kan echter enkel een antwoord geboden worden op de vraag naar de regelmaat van het directief gedrag van de begeleider. De vraag naar intensiteit van het directief gedrag kan niet beantwoord worden doordat de omschrijving van de items enkel de regelmaat van het desbetreffende interactieve gedrag in rekenschap brengt.

Ten slotte geeft dit onderzoek enkel weer welke interactieve gedragsaspecten de begeleiders tonen en niet welke interactieve gedragsaspecten zij dachten toe te passen. Een introspectieve bevraging nadat de interactie plaatsvond is noodzakelijk om hier een zicht op te krijgen. Omwille van de omkadering van dit onderzoek hadden wij de interacties reeds verzameld voordat we ons deze vraag stelden.

4.3.4. Analyses

In dit onderzoek werd de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid bij de MBRS en CBRS nagegaan. Daarnaast werd de interne consistentie van zowel de MBRS als CBRS en hun subschalen berekend.

Het berekenen van de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de beoordelingsschalen gaf een Kappacoëfficiënt die aanzienlijk is. De interne consistentie van beide beoordelingsschalen zijn voldoende tot goed. Enkele analyses op subschaalniveau toonden echter minder goede resultaten. Omwille van beperkingen in onze steekproef deden wij geen factoranalytisch onderzoek. Zo bleek een factoranalyse per conditie niet mogelijk wegens een beperkte hoeveelheid gegevens. Een factoranalyse over de vier condities heen kon niet uitgevoerd worden aangezien de data afhankelijk zijn van de condities waarin ze verzameld werden.

Om de psychometrische eigenschappen van een instrument na te gaan, kan men de betrouwbaarheid en de validiteit van het desbetreffende instrument onderzoeken. De betrouwbaarheid van een instrument omvat vier soorten betrouwbaarheid; met name de interne consistentie, de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid, de test-hertestbetrouwbaarheid en de paralleltestbetrouwbaarheid. Door de beperkte tijdsduur van dit onderzoek was het niet mogelijk om alle vier vormen van betrouwbaarheid na te gaan. Wij kozen specifiek om de interne consistentie en de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid na te gaan. Volgens Ghesquière en Staessens (1999) zijn dit twee cruciale aspecten om de betrouwbaarheid van gevalstudies na te gaan.

De interne consistentie is een aspect van de betrouwbaarheid van een schaal, maar zegt niets over de validiteit van de schaal. Een valide schaal heeft echter wel een (hoge) betrouwbaarheid. De betrouwbaarheid van een schaal is met andere woorden een voorwaarde voor de validiteit van een schaal (Baarda et al., 2007d). Een bijkomende beperking van het onderzoek kan bijgevolg gesitueerd worden bij het niet onderzoeken van de verschillende vormen van de validiteit van de MBRS en CBRS. Dit zou het onderzoek naar psychometrische eigenschappen van de desbetreffende beoordelingsschalen te ver uitbreiden.

4.4. Suggesties voor toekomstig onderzoek

Voor verder onderzoek is het aan te raden gebruik te maken van een grotere steekproefomvang en indien mogelijk onderzoek uit te voeren met deelnemers afkomstig uit voorzieningen die geen verband hebben met elkaar.

De beperkingen betreffende de steekkaarten kunnen mogelijk opgelost worden door geen vragenlijsten, maar interviews af te nemen waarbij de betrokken begeleiders aanwezig zijn. Een andere mogelijkheid bestaat erin om samen met de desbetreffende begeleider het interactieve gedrag van de cliënt te coderen. Hierdoor zou de subjectiviteit vanuit de onderzoeker bij het gebruik van de beoordelingsschalen verder geminimaliseerd kunnen worden. Deze suggestie kan eveneens de interne validiteit van volgend onderzoek nagaan. De interne validiteit kan namelijk worden bewaakt aan de hand van 'member checks'. Dit betekent dat men in de fase van dataverzameling voortdurend nagaat of het standpunt van de onderzoeksobjecten goed begrepen is. Er kunnen eveneens tussentijdse analyses of onderzoeksresultaten worden voorgelegd aan de onderzoekssubjecten zodanig dat zij deze, waar nodig, nog kunnen bijsturen of corrigeren. (Guba, 1981 in Ghesquière & Staessens, 1999).

Dit onderzoek toonde aan dat de interactieve gedragingen van begeleiders en cliënten beïnvloed wordt door de conditie waarin deze interactie plaatsvindt. Het is belangrijk dat onderzoekers de condities waarin gevalstudies gebeuren duidelijk expliciteren. Volgens Guba (1981 in Ghesquière & Staessens, 1999) is het namelijk cruciaal om de specificiteit van de context waarin de onderzoeksresultaten tot stand zijn gekomen te expliciteren. Hierdoor worden resultaten meer overdraagbaar en dat is belangrijk voor de externe validiteit van gevalstudies. Deze validiteit wordt namelijk niet door de generaliseerbaarheid, maar door de overdraagbaarheid van de onderzoeksresultaten bepaald (Guba, 1981, in Ghesquière & Staessens, 1999).

De gepresenteerde statistisch significante correlaties tussen het item aandacht voor het gebeuren en acht items van de MBRS zijn minimum matig positief. Deze correlaties komen enkel voor in de conditie nieuwe objecten. Het zou interessant zijn moest

toekomstig onderzoek een inzicht verschaffen in de reden(en) waarom deze correlaties enkel in de conditie nieuwe objecten voorkomen.

Wanneer onderzoekers op basis van de subschalen van de MBRS en CBRS algemene uitspraken wensen te doen, is een factoranalytisch onderzoek aangeraden.

Naast de interne consistentie, is het interessant om de validiteit van de MBRS en CBRS verder te onderzoeken. Om de convergente validiteit als een onderdeel van constructvaliditeit verder in kaart te brengen, zou toekomstig onderzoek de resultaten, bekomen aan de hand van de MBRS en CBRS, kunnen vergelijken met schalen die reeds eerder op de doelgroep toegepast zijn. De globale beoordelingsschalen 'Emotional Availability Scale' (Biringen et al., 2000) en de 'Rating Scales for Structured Tasks' of 'Erickson Scales' (Erickson, Sroufe & Egeland, 1985 in Hostyn et al., 2009) kunnen mogelijk voor een goede vergelijking zorgen.

4.5. Samenvatting van de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek en implicaties voor de praktijk

In dit onderzoek werd getracht een beeld weer te geven van de interactie tussen personen met EMB en hun begeleiders.

Alvorens dit beeld te kunnen schetsen, werden enkele psychometrische eigenschappen van de gebruikte beoordelingsschalen bestudeerd doordat deze beoordelingsschalen nog niet (globaal) zijn toegepast op de doelgroep van dit onderzoek en bijgevolg niet genormeerd zijn. Betreffende de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid over beide schalen heen tonen de resultaten dat deze betrouwbaarheid als aanzienlijk kan beschouwd worden. Desondanks blijkt dat een meer genuanceerde definiëring van de items van beide schalen wenselijk is. Betreffende de interne consistentie van de beoordelingsschalen MBRS en CBRS kan geconcludeerd worden dat deze voldoende tot goed is. De samenstelling van de subschalen van de MBRS en CBRS dient echter nader bestudeerd te worden aan de hand van factoranalytisch onderzoek. De convergente validiteit van de MBRS en CBRS is gedeeltelijk nagegaan. De bevindingen hieromtrent waren voldoende. Wij suggereren om de betrouwbaarheid van de schalen

verder te onderzoeken en in het bijzonder om de validiteit van de schalen specifiek te bestuderen.

Onze bevindingen betreffende de interactieve gedragingen van de begeleiders en de cliënten konden deels gestaafd worden aan de hand van resultaten uit vorige onderzoeken. Dit is echter niet het geval voor al onze resultaten. Aangaande twee specifieke interactieve gedragingen van begeleiders vonden wij tegenovergestelde resultaten. Daarnaast onderbouwen onze bevindingen dat interactie situationeel bepaald is. Daarenboven lijkt het interactieve gedrag van cliënten meer bepaald te worden door de conditie waarin de interactie plaatsvindt dan door de interactieve gedragingen van de begeleider.

Ten slotte presenteren wij een gewijzigde versie van zowel de beoordelingsschaal MBRS en als de beoordelingsschaal CBRS voor verder gebruik bij personen met EMB en hun begeleiders. Deze aanpassingen zijn gebaseerd op de uitkomst van statistische analyses en opgedane ervaringen gedurende het coderen van het beeldmateriaal. Betreffende de verdere toepassing van deze gewijzigde beoordelingsschalen dient er rekening gehouden te worden met de suggesties die eerder in dit hoofdstuk zijn geëxpliciteerd.

Referentielijst

- Arthur, M. (2003). Socio-communicative variables and behavior states in students with profound and multiple disabilities: Descriptive data from school settings. *Education and Training in Developmental Disabilities, 38*, 200-219.
- Arthur, M. (2004). Patterns amongst behavior states, sociocommunicative, and activity variables in educational programs for students with profound and multiple disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities, 16*, 125-149.
- Biringen, Z., Robinson, J. L., & Emde, R. N. (2000). Appendix B: The Emotional Availability Scales (3rd ed.; an abridged Infancy/Early Childhood Version). *Attachment and Human Development, 2*, 256-270.
- Baarda, D. B., de Goede, M. P. M., & van Dijkum, C. J. (2007a). Hoe analyseer ik mijn gegevens bij een frequentieonderzoeksvraag? In *Basisboek statistiek met SPSS: Handleiding voor het verwerken en analyseren van en rapporteren over (onderzoeks)gegevens* (pp. 83-115). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Baarda, D. B., de Goede, M. P. M., & van Dijkum, C. J. (2007b). Hoe analyseer ik mijn gegevens bij een samenhangonderzoeksvraag? In *Basisboek statistiek met SPSS: Handleiding voor het verwerken en analyseren van en rapporteren over (onderzoeks)gegevens* (pp. 167-200). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Baarda, D. B., de Goede, M. P. M., & van Dijkum, C. J. (2007c). Hoe bereid ik mij voor op statistiek met SPSS? In *Basisboek statistiek met SPSS: Handleiding voor het verwerken en analyseren van en rapporteren over (onderzoeks)gegevens* (pp. 23-34). Groningen: Wolters-Noordhoff.

- Baarda, D. B., de Goede, M. P. M., & van Dijkum, C. J. (2007d). Hoe controleer ik de homogeniteit van samengestelde scores? In *Basisboek statistiek met SPSS: Handleiding voor het verwerken en analyseren van en rapporteren over (onderzoeks)gegevens* (pp. 167-200). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Berkel, H. (1999). *Zicht op toetsen: toetsconstructie in het hoger onderwijs*. Assen: Van Gorcum.
- Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding. (niet beschikbaar). Cronbach's alpha en standaardmeetfout. In meten, meetniveaus, schaalmethoden en schaalanalyses (hoofdstuk 3). Opgehaald op Maart 26, 2009, van <http://studion.fss.uu.nl/Bouwstenenonline/3a6cronbachsalphadoc>
- Clegg, J. A., Standen, P. J., & Cromby, J. J. (1991a). Interactions between adults with profound intellectual disability and staff. *Journal of Intellectual & Developmental Disability, 17*, 377-389.
- Clegg, J. A., Standen, P. J., & Cromby, J. J. (1991b). The analysis of talk sessions between staff and adults with profound intellectual disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability, 17*, 391-400.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences (2nd ed.)*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Cortina, J. M. (1993). What is coefficient Alpha? An examination of theory and applications. *Journal of Applied Psychology, 78*(1), 98-104.
- Cramer, D., & Howitt, D. (2007). *Statistiek in de sociale wetenschappen*. Amsterdam: Pearson Education.
- De Boeck, P. (2003). Deel III: Diagnostische cyclus. In P. De Boeck, *Inleiding tot de psychodiagnostiek* (pp. 80-139). Leuven: Cursusdienst Pedagogische Kring.

- De Boeck, P. (2007). *Les 3: vaststellingen op de proef gesteld*. Gepresenteerd in Psychodiagnostiek voor pedagogiek studenten, Leuven.
- De Waele, I., & Van Hove, G. (2005). Modern times: An ethnographic study on the quality of life of people with a high support need in a Flemish residential facility. *Disability & Society, 20*, 625-639.
- Drenth, P.J.D., & Sijtsma, K. (2006). *Testtheorie: Inleiding in de theorie van de psychologische test en zijn toepassingen*. Houten: Springer.
- Field, A. P. (2005). *Discovering statistics using SPSS (2nd edition)*. London: Sage.
- Finlay, W., Antaki, C., Walton, C., & Stribling, P. (2008). The dilemma for staff in 'playing a game' with a person with profound intellectual disabilities: Empowerment, inclusion and competence in interactional practice. *Sociology of Health and Illness, 30*, 531-549.
- Fleiss, J. L. (1981). *Statistical Methods for Rates and Proportions*. New York: John Wiley & Sons.
- Foreman, P., Arthur-Kelly, M., Pascoe, S., & King, B. S. (2004). Evaluating the educational experiences of students with profound and multiple disabilities in inclusive and segregated classroom settings: An Australian perspective. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities, 29*, 183-193.
- Gardner, W. (1995). On the reliability of sequential data: measurement, meaning, and correction. In John M. Gottman (Ed.), *The analysis of change*. Mahwah, N.J.: Erlbaum.
- Ghesquière, P., & Staessens, K. (1999). Kwalitatieve gevalsstudies. In B. Levering & P. Smeyers (Eds.), *Opvoeding en onderwijs leren zien* (pp. 192-213). Amsterdam: Uitgeverij Boom.

- Healy, D., & Noonan Walsh, P. (2007). Communication among nurses and adults with severe and profound intellectual disabilities: Predicted and observed strategies. *Journal of Intellectual Disabilities, 11*, 127-141.
- Hostyn, I., & Maes, B. (2009). *Interaction between persons with profound intellectual and multiple disabilities and their partners: A literature review*. Manuscript submitted for publication. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*.
- Hostyn, I., Petry, K., & Maes, B. (2009). *Evaluating the quality of the interaction between persons with profound intellectual disabilities and direct support staff: A preliminary application of three observation scales from parent-infant research*. Manuscript submitted for publication. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*.
- Huizingh, E. (2008). *Inleiding SPSS 16.0 voor Windows*. Culemborg: Centraal Boekenhuis.
- Kelchtermans, G. (1999). De biografische methode. In B. Levering & P. Smeyers (Eds.), *Opvoeding en onderwijs leren zien* (pp. 132-153). Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Kim, J.M., & Mahoney, G. (2004). The effects of mother's style of interaction on children's engagement: Implications for using responsive interventions with parents. *Topics in Early Childhood Special Education, 24*(1), 31-38.
- Kim, J. M., & Mahoney, G. (2005). The effects of relationship focused intervention on Korean parents and their young children with disabilities. *Research in Developmental Disabilities, 26*(2), 117-130.
- Landis, J., & Koch, G. G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics, 33*, 159-174.

- Villé, L. (2006). *Validiteit en betrouwbaarheid*. Afgehaald op April 3, 2002, van <http://ppw.kuleuven.be/FL/validiteit.htm>.
- Mahoney, G. & Bella, J. (1998). An examination of the effects of family-centered early intervention on child and family outcomes. *Topics in Early Childhood Special Education, 18*(2), 83-94.
- Mahoney, G., Boyce, G., Fewell, R., Spiker, D., & Wheeden, C. A. (1998). The relationship of parent-child interaction to the effectiveness of early intervention services for at-risk children and children with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education, 18*(1), 5-17.
- Mahoney, G. & Perales, F. (2003). Using relationship-focused intervention to enhance the social-emotional functioning of young children with autism spectrum disorders. *Topics in Early Childhood Special Education, 23*(2), 77-89.
- Mahoney, G., & Perales, F. (2005). Relationship-focused early intervention with children with pervasive developmental disorders and other disabilities: A comparative study. *Developmental and Behavioral Pediatrics, 26*(2), 77-85.
- Mahoney, G., Perales, F. & Wheeden, C.A. (2004). Relationship of preschool special education outcomes to instructional practices and parent-child interaction. *Research in Developmental Disabilities, 25*(6), 540-558.
- Mahoney, G., & Powell, A. (1988). Modifying parent-child interaction: Enhancing the development of handicapped children. *Journal of Special Education, 22*(1), 82-96.
- McCabe, G., & Moore, D. (2005). *Satistiek in de praktijk*. Den Haag: Academic Service.
- McConkey, R., Morris, I., & Purcell, M. (1999). Communication between Staff and Adults with Intellectual Disabilities in Natural Occuring Settings. *Journal of Intellectual Disability Research, 43*, 194-205.

- MacKenzie, C., & Stoljar, N. (2000). *Relational autonomy: feminist perspectives on autonomy, agency, and the social self*. New York : Oxford University Press US.
- Moore, D. S. (2009). Chapter 15: Nonparametric Tests. In D. S. Moore, *The basic practice of statistics (fifth edition)*. New York: WH Freeman & Co.
- Munson, L. J., & Odom, L. S. (1996). Review of Rating Scales that Measure Parent-Infant Interaction. *Topics in Early Childhood Special Education, 16*, 1-25.
- Olsson, C. (2004). Dyadic interaction with a child with multiple disabilities: A system theory perspective on communication. *Augmentative and Alternative Communication, 20*, 228-242.
- Olsson, C. (2005). The use of communicative functions among pre-school children with multiple disabilities in two different setting conditions: Group versus individual patterns. *Augmentative and Alternative Communication, 21*, 3-18.
- Petry, K., Maes, B., & Vlaskamp, C. (2004). Domains of quality of life of people with profound multiple disabilities: the perspective of parents and direct support staff. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 17*, 1-12.
- Petry K., Maes B. & Vlaskamp C. (2007a) Operationalizing quality of life for people with profound multiple disabilities: a Delphi study. *Journal of Intellectual Disability Research, 51*, 334–349.
- Petry, K., Maes, B. & Vlaskamp, C. (2007b). Support characteristics associated with the quality of life of people with profound intellectual and multiple disabilities: The perspective of parents and direct support staff. *Journal of policy and practice in intellectual disabilities, 4*(2), 104-110.
- Petry, K., & Maes, B. (2005). De ondersteuningsbehoeften van kinderen en jongeren met diep verstandelijke en meervoudige beperkingen aan de hand van het AAMR-kader: een literatuurstudie. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen, 31*, 87-107.

- Poppes, P. & Vlaskamp, C. (2001). *Gedeeld en opgeteld. Ouders over kinderen met ernstige meervoudige beperkingen*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Reid, D. H., Phillips, J. F., & Green C.W. (1991). Teaching persons with profound multiple handicaps: a review of the effects of behavioral research. *Journal of applied behavior analysis*, 24, 319-336.
- Rojahn, J., Matson, J.L., Lott, D., Esbensen, A.J., & Smalls, Y. (2001). The Behavior Problems Inventory: an instrument for the assessment of self-injury, stereotyped behavior, and aggression/destruction in individuals with developmental disabilities. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31, 577-588.
- Schepis, M. M., & Reid, D. H. (1995). Effects of a voice output communication aid on interactions between support personnel and an individual with multiple disabilities. *Journal of Applied Behaviour Analysis*, 28, 73-77.
- Seys, D., Duker, P., Salemink, W., & Franken-Wijnhoven, J. (1998). Resident behaviors and characteristics as determinants of quality of residential care: An observational study. *Research in Developmental Disabilities*, 19, 261-273.
- Tadema, A.C., & Vlaskamp, C. (2004). *Inventarisatielijst kindkenmerken. Deel 1. Vragenlijst ten behoeve van kinderen met een ontwikkelingsperspectief tot 24 maanden en bijkomende problematiek*. Groningen: Stichting Kinderstudies.
- Tronto, J. C. (1993). *Moral boundaries. A political argument for an ethic of care*. New York: Routledge.
- Tucker, P. J., & Kretschmer, R. R. (1999). How adult beliefs shape the speech communities of a child who has multiple disabilities. *Mental Retardation*, 37, 395-406.

- Vlaskamp, C., de Geeter, K., Huijsmans, L., & Smit, I. (2003). Passive activities: The effectiveness of multisensory environments on the level of activity of individuals with profound multiple disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 16*, 135-143.
- Vlaskamp, C., Poppes, P., & Zijlstra H. P. R. (2005a). *Een programma van jezelf. Een Opvoedingsprogramma voor kinderen met zeer ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen*. Assen: Van Gorcum.
- Vlaskamp, C., Poppes, P., & Zijlstra H. P. R. (2005b). *Levensloop in perspectief: een ondersteuningsprogramma voor volwassenen met zeer ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen*. Assen: Van Gorcum.
- Wilder, J., Axelsson C., & Granlund M. (2004). Parent-child interaction: A comparison of parents' perceptions in three groups. *Disability and Rehabilitation, 26*, 1313-1322.
- Wilder, J., & Granlund, M. (2003). Behaviour style and interaction between seven children with multiple disabilities and their caregivers. *Child: Care, Health & Development, 29*, 559-567.
- Zijlstra, H.P.R. (2003). *Dansen met olifanten. Een onderzoek naar de implementatie van het Opvoedingsprogramma in de zorg voor mensen met ernstige meervoudige beperkingen*. Groningen: Stichting Kinderstudies.

Bijlagen

BIJLAGE 1: VRAGENLIJST: AFFECTIEF COMMUNICATIEF PROFIEL	121
BIJLAGE 2: VRAGENLIJST: COMMUNICATIEF PROFIEL MET BETREKKING TOT BETROKKENHEID	125
BIJLAGE 3: MATERNAL BEHAVIOR RATING SCALE: (NEDERLANDSE VERTALING EN REVISIE 2009)	131
BIJLAGE 4: PIVOTAL BEHAVIOR RATING SCALE: (NEDERLANDSE VERTALING EN REVISIE 2009)	143
BIJLAGE 5: DE GEVATTE INTERACTIESCHAAL (2009): EEN BEOORDELINGSSCHAAL BETREFFENDE HET INTERACTIEVE GEDRAG VAN BEGELEIDERS VAN PERSONEN MET ERNSTIGE MEERVOUDIGE BEPERKINGEN	153
BIJLAGE 6: DE GEVATTE INTERACTIESCHAAL (2009): EEN BEOORDELINGSSCHAAL BETREFFENDE HET INTERACTIEVE GEDRAG VAN PERSONEN MET ERNSTIGE MEERVOUDIGE BEPERKINGEN	167
BIJLAGE 7: TABELLENBOEK GEVATTE INTERACTIE?	177

VRAGENLIJST: AFFECTIEF COMMUNICATIEF PROFIEL

Naam persoon:

Naam begeleider:

De vragenlijst 'Affectief communicatief profiel' is opgezet om de uitingen van welbevinden en onwelbevinden van personen met ernstige meervoudige beperkingen in kaart te brengen. Deze vragenlijst wordt ingevuld door twee personen die de persoon met ernstige meervoudige beperkingen zeer goed kent, met name de begeleiders die deelnemen aan het interactieonderzoek. Op basis van deze vragenlijst wordt een affectief communicatief profiel opgesteld.

In deze vragenlijst vindt u twee lijsten met gedragvormen. In de eerste lijst vragen we u aan te duiden welke de (meest voorkomende) **gedragvormen** zijn waarmee de persoon met ernstige meervoudige beperkingen duidelijk maakt wanneer hij/zij **tevreden is of zich goed voelt**. Vervolgens geeft u in de tweede kolom een zo concreet mogelijke omschrijving van de gedragvorm (bv. bij de gedragvorm 'geluiden': luid roepen), zodanig dat een gedetailleerd profiel van de uitingen van welbevinden van de persoon met ernstige meervoudige beperkingen gevormd kan worden.

Herhaal deze opdracht in de tweede lijst voor gedragvormen waarmee de persoon met ernstige meervoudige beperkingen duidelijk maakt wanneer hij/zij **ontevreden is of zich niet goed voelt**.

Hartelijk dank!

Voorbeeld:

<i>Gedragvorm</i>	<i>Uitingen tevredenheid</i>	<i>Concretisering</i>
<i>Blikrichting: kijken naar/ wegstaren van/ ...</i>	<i>x</i>	<i>Kijken naar persoon</i>
<i>Gelaatsuitdrukking: : glimlachen/ grimassen trekken/ lippen tuiten/...</i>	<i>x</i>	<i>Glimlachen naar persoon</i>
<i>Hoofdhouding: hoofd laten hangen/ hoofd schuin houden/ ...</i>		
<i>Hoofdbeweging: hoofd in richting van spreker of geluid of voorwerp ... draaien/ knikken/ schudden/...</i>		
<i>Beweging bovenste ledematen: een voorwerp grijpen/ aanraken/ uitsteken van de armen naar een voorwerp/...</i>	<i>x</i>	<i>Met hand naar voorwerp grijpen</i>

Gedragvorm	Uitingen van tevredenheid of welbevinden	Concretisering
Blikrichting: kijken naar/ wegstaren van/
Gelaatsuitdrukking: glimlachen/ grimassen trekken/ lippen tuiten/...
Geluiden: zuchten/ gillen/ roepen/ lachen/ huilen/ brabbelen/ krijsen/ zeuren/
Hoofdhouding: hoofd laten hangen/ hoofd schuin houden/
Hoofdbeweging: hoofd in richting van spreker of geluid of voorwerp ... draaien/ knikken/ schudden/...
Lichaamshouding: in bepaalde houding gaan zitten, liggen of staan/ gespannen houding/ ontspannen houding/
Beweging onderste ledematen: trappen met de voeten/ stampen/
Beweging bovenste ledematen: <u>zichzelf</u> aaien/ strelen/ wrijven/
Beweging bovenste ledematen: <u>een voorwerp</u> grijpen/ aanraken/ uitsteken van de armen naar een voorwerp/...
Beweging bovenste ledematen: <u>een voorwerp</u> duwen/ gooien/ trekken/ manipuleren/
Beweging bovenste ledematen: <u>een voorwerp</u> loslaten
Beweging bovenste ledematen: <u>een persoon</u> grijpen/ aanraken/ uitsteken van de armen naar een persoon/...
Beweging bovenste ledematen: <u>een persoon</u> duwen/ trekken/ manipuleren/...
Beweging bovenste ledematen: <u>een persoon</u> loslaten
Mondbeweging: op de vingers zuigen/ knarsetanden/
Fysiologische reactie: blozen/ zweten/
Agressie: hoofdbonken/ slaan/ krabben/
Conventionele gestes: zwaaien/ ja - knikken/ nee – schudden/ wijzen/ in handen klappen/

Gedragsvorm	Uitingen van ontevredenheid of onwelbevinden	Concretisering
Blikrichting: kijken naar/ wegstaren van/
Gelaatsuitdrukking: glimlachen/ grimassen trekken/ lippen tuiten/...
Geluiden: zuchten/ gillen/ roepen/ lachen/ huilen/ brabbelen/ krijsen/ zeuren/
Hoofdhouding: hoofd laten hangen/ hoofd schuin houden/
Hoofdbeweging: hoofd in richting van spreker of geluid of voorwerp ... draaien/ knikken/ schudden/...
Lichaamshouding: in bepaalde houding gaan zitten, liggen of staan/ gespannen houding/ ontspannen houding/
Beweging onderste ledematen: trappen met de voeten/ stampen/
Beweging bovenste ledematen: <u>zichzelf</u> aaien/ strelen/ wrijven/
Beweging bovenste ledematen: <u>een voorwerp</u> grijpen/ aanraken/ uitsteken van de armen naar een voorwerp/...
Beweging bovenste ledematen: <u>een voorwerp</u> duwen/ gooien/ trekken/ manipuleren/
Beweging bovenste ledematen: <u>een voorwerp</u> loslaten
Beweging bovenste ledematen: <u>een persoon</u> grijpen/ aanraken/ uitsteken van de armen naar een persoon/...
Beweging bovenste ledematen: <u>een persoon</u> duwen/ trekken/ manipuleren/...
Beweging bovenste ledematen: <u>een persoon</u> loslaten
Mondbeweging: op de vingers zuigen/ knarsetanden/
Fysiologische reactie: blozen/ zweten/
Agressie: hoofdbonken/ slaan/ krabben/
Conventionele gestes: zwaaien/ ja - knikken/ nee – schudden/ wijzen/ in handen klappen/

VRAGENLIJST: COMMUNICATIEF PROFIEL M.B.T. BETROKKENHEID
--

Naam persoon:

Naam begeleider:

De vragenlijst 'communicatief profiel m.b.t. betrokkenheid' is opgezet om de uitingen van betrokkenheid van personen met ernstige meervoudige beperkingen in kaart te brengen. Deze vragenlijst wordt ingevuld door twee personen die de persoon met ernstige meervoudige beperkingen zeer goed kent, met name de begeleiders die deelnemen aan het interactieonderzoek. Op basis van deze vragenlijst wordt een communicatief profiel over uitingen van betrokkenheid opgesteld.

In deze vragenlijst vindt u twee lijsten met gedragsvormen. In de eerste lijst vragen we u aan te duiden welke de (meest voorkomende) **gedragsvormen** zijn waaruit blijkt dat de persoon met ernstige meervoudige beperkingen **betrokken is op een persoon**.

Vervolgens geeft u in de tweede kolom een zo concreet mogelijke omschrijving van de gedragsvorm (bv. bij de gedragsvorm 'geluiden': luid roepen), zodanig dat een gedetailleerd profiel van de uitingen van betrokkenheid van de persoon met ernstige meervoudige beperkingen gevormd kan worden.

Herhaal deze opdracht in de tweede lijst voor gedragsvormen waaruit blijkt dat de persoon met ernstige meervoudige beperkingen **betrokken is op een voorwerp**.

Graag willen we u vervolgens vragen net hetzelfde aan te geven, maar dit keer de gedragsuitingen van het **niet betrokken** zijn op een **persoon** en het **niet betrokken** zijn op een **voorwerp**.

Hartelijk dank!

Voorbeeld:

<i>Gedragsvorm</i>	<i>Uitingen betrokkenheid persoon</i>	<i>Concretisering</i>
<i>Blikrichting: kijken naar/ wegstaren van/ ...</i>	<i>x</i>	<i>Kijken naar persoon</i>
<i>Gelaatsuitdrukking: : glimlachen/ grimassen trekken/ lippen tuiten/...</i>		
<i>Hoofdhouding: hoofd laten hangen/ hoofd schuin houden/ ...</i>		
<i>Hoofdbeweging: hoofd in richting van spreker of geluid of voorwerp ... draaien/ knikken/ schudden/...</i>	<i>x</i>	<i>Hoofd draaien in richting van sprekende persoon, met "goede" oor (rechts, beste gehoor) naar sprekende persoon</i>
<i>Beweging bovenste ledematen: een persoon grijpen/aanraken/uitsteken van de armen naar een persoon/...</i>	<i>x</i>	<i>Persoon aanraken, voelen</i>

Gedragsvorm	Uitingen van betrokkenheid op een persoon	Concretisering
Blikrichting: kijken naar/ wegstijgen van/
Gelaatsuitdrukking: glimlachen/ grimassen trekken/ lippen tuiten/...
Geluiden: zuchten/ gillen/ roepen/ lachen/ huilen/ brabbelen/ krijsen/ zeuren/
Hoofdhouding: hoofd laten hangen/ hoofd schuin houden/
Hoofdbeweging: hoofd in richting van spreker of geluid of voorwerp ... draaien/ knikken/ schudden/...
Lichaamshouding: in bepaalde houding gaan zitten, liggen of staan/ gespannen houding/ ontspannen houding/
Beweging onderste ledematen: trappen met de voeten/ stampen/
Beweging bovenste ledematen: <u>zichzelf</u> aaien/ strelen/ wrijven/
Beweging bovenste ledematen: <u>een persoon</u> grijpen/ aanraken/ uitsteken van de armen naar een persoon/...
Beweging bovenste ledematen: <u>een persoon</u> duwen/ trekken/ manipuleren/...
Beweging bovenste ledematen: <u>een persoon</u> loslaten
Mondbeweging: op de vingers zuigen/ knarsetanden/
Fysiologische reactie: blozen/ zweten/
Agressie: hoofdbonken/ slaan/ krabben/
Conventionele gestes: zwaaien/ ja - knikken/ nee – schudden/ wijzen/ in handen klappen/

Gedragsvorm	Uitingen van betrokkenheid op een voorwerp	Concretisering
Blikrichting: kijken naar/ wegstijgen van/
Gelaatsuitdrukking: glimlachen/ grimassen trekken/ lippen tuiten/...
Geluiden: zuchten/ gillen/ roepen/ lachen/ huilen/ brabbelen/ krijsen/ zeuren/
Hoofdhouding: hoofd laten hangen/ hoofd schuin houden/
Hoofdbeweging: hoofd in richting van spreker of geluid of voorwerp ... draaien/ knikken/ schudden/...
Lichaamshouding: in bepaalde houding gaan zitten, liggen of staan/ gespannen houding/ ontspannen houding/
Beweging onderste ledematen: trappen met de voeten/ stampen/
Beweging bovenste ledematen: <u>zichzelf</u> aaien/ strelen/ wrijven/
Beweging bovenste ledematen: <u>een voorwerp</u> grijpen/ aanraken/ uitsteken van de armen naar een voorwerp/...
Beweging bovenste ledematen: <u>een voorwerp</u> duwen/ gooien/ trekken/ manipuleren/
Beweging bovenste ledematen: <u>een voorwerp</u> loslaten
Mondbeweging: op de vingers zuigen/ knarsetanden/
Fysiologische reactie: blozen/ zweten/
Agressie: hoofdbonken/ slaan/ krabben/
Conventionele gestes: zwaaien/ ja - knikken/ nee – schudden/ wijzen/ in handen klappen/

Gedragsvorm	Uitingen van niet betrokken zijn op een persoon	Concretisering
Blikrichting: kijken naar/ wegstaren van/
Gelaatsuitdrukking: glimlachen/ grimassen trekken/ lippen tuiten/...
Geluiden: zuchten/ gillen/ roepen/ lachen/ huilen/ brabbelen/ krijsen/ zeuren/
Hoofdhouding: hoofd laten hangen/ hoofd schuin houden/
Hoofdbeweging: hoofd in richting van spreker of geluid of voorwerp ... draaien/ knikken/ schudden/...
Lichaamshouding: in bepaalde houding gaan zitten, liggen of staan/ gespannen houding/ ontspannen houding/
Beweging onderste ledematen: trappen met de voeten/ stampen/
Beweging bovenste ledematen: <u>zichzelf</u> aaien/ strelen/ wrijven/
Beweging bovenste ledematen: <u>een persoon</u> grijpen/ aanraken/ uitsteken van de armen naar een persoon/...
Beweging bovenste ledematen: <u>een persoon</u> duwen/ trekken/ manipuleren/...
Beweging bovenste ledematen: <u>een persoon</u> loslaten
Mondbeweging: op de vingers zuigen/ knarsetanden/
Fysiologische reactie: blozen/ zweten/
Agressie: hoofdbonken/ slaan/ krabben/
Conventionele gestes: zwaaien/ ja - knikken/ nee – schudden/ wijzen/ in handen klappen/

Gedragsvorm	Uitingen van niet betrokken zijn op een voorwerp	Concretisering
Blikrichting: kijken naar/ wegstaren van/
Gelaatsuitdrukking: glimlachen/ grimassen trekken/ lippen tuiten/...
Geluiden: zuchten/ gillen/ roepen/ lachen/ huilen/ brabbelen/ krijsen/ zeuren/
Hoofdhouding: hoofd laten hangen/ hoofd schuin houden/
Hoofdbeweging: hoofd in richting van spreker of geluid of voorwerp ... draaien/ knikken/ schudden/...
Lichaamshouding: in bepaalde houding gaan zitten, liggen of staan/ gespannen houding/ ontspannen houding/
Beweging onderste ledematen: trappen met de voeten/ stampen/
Beweging bovenste ledematen: <u>zichzelf</u> aaien/ strelen/ wrijven/
Beweging bovenste ledematen: <u>een voorwerp</u> grijpen/ aanraken/ uitsteken van de armen naar een voorwerp/...
Beweging bovenste ledematen: <u>een voorwerp</u> duwen/ gooien/ trekken/ manipuleren/
Beweging bovenste ledematen: <u>een voorwerp</u> loslaten
Mondbeweging: op de vingers zuigen/ knarsetanden/
Fysiologische reactie: blozen/ zweten/
Agressie: hoofdbonken/ slaan/ krabben/
Conventionele gestes: zwaaien/ ja - knikken/ nee – schudden/ wijzen/ in handen klappen/

Maternal Behavior Rating Scale (Herwerkt 1992)

Gerald Mahoney

Moederlijke gedragsbeoordelingsschaal

(Nederlandse vertaling en revisie 2009)

Soetkin Heylen en Filip Vos

Opmerking: De 12 items van moederlijk gedrag peilen naar vier interactieve stijl factoren (Boyce, Marfo, Mahoney, Spiker, Price & Taylor, 1996). Hetgeen volgt, rangschikt deze items volgens de interactieve subschalen waartoe ze een bijdrage leveren. Subschaalscores zijn berekend door de gemiddelde beoordelingen op de Likertschaal te berekenen van alle items op elke subschaal. We raden aan om deze schaal te gebruiken bij het meten van de impact van interventieprocedures op de ouder-kind interactie (d.w.z., programma evaluatie). **Deze schaal mag in zijn huidige vorm niet gebruikt worden voor evaluatie van of doeleinden aangaande familieboordelingen** (Mahoney, Boyce & spiker, 1996).

In het kader van de masterproef 'Gevatte interactie?' is de Maternal Bahavior Rating Scale' van Gerald Mahoney (1992) vertaald en aan de doelgroep personen met ernstige meervoudige beperkingen aangepast. De termen ouder en kind zijn in de gehele weergave van deze schaal vervangen door begeleider en cliënt. De bijkomende aanpassingen zijn in cursief weergegeven.

De subschaal RESPONSIVITEIT

1. Sensitiviteit voor de interesse van de cliënt.

Dit item examineert de grootte van het vermogen van de begeleider om zich bewust te zijn van de activiteit of de spelinteresses van de cliënt en deze te begrijpen. Dit item wordt gepeild door het engagement van de begeleider in de activiteitskeuze van de cliënt, de verbale opmerkingen van de begeleider met betrekking op de interesses van de cliënt en de visuele observatie van het gedrag van de cliënt of zijn activiteit door de begeleider. *Binnen elke van deze drie verschillende gedragingen kunnen begeleiders zich sensitief opstellen.* Een begeleider kan eveneens sensitief zijn, maar niet responsief. Dit kan bijvoorbeeld in situaties waar zij de interesses van de cliënt beschrijven, maar deze niet volgen of ondersteunen.

De score die op dit item gegeven wordt, zal steeds afhankelijk zijn van de sensitiviteit van de observator. De grootte van het vermogen van de observator om zich bewust te zijn van de activiteit of de spelinteresses van de cliënt en deze te begrijpen, zal de score

op dit item kleuren. Wanneer de observator gedrag van de cliënt waarneemt waarop de begeleider niet reageert, zal de score lager zijn dan wanneer de begeleider op gedrag reageert, dat de observator nog aanvankelijk niet had waargenomen. Ook het gedrag dat als moeilijk-te-detecteren communicatie gedefinieerd wordt, is afhankelijk van de sensitiviteit van de observator. Moeilijk-te-detecteren communicaties tonen zich namelijk wanneer de observator moeite heeft om ze waar te nemen. Bij het analyseren en evalueren van de resultaten op dit item, dient men deze kanttekeningen in het achterhoofd te houden.

Peiling van (1): Hoge insensitiviteit. De begeleider lijkt de cliënt zijn interesse te negeren. Hij maakt zelden opmerkingen over of observeert zelden het gedrag van de cliënt en engageert zich niet in de keuze of activiteit van de cliënt. *Op de drie bovengenoemde gedragingen scoort de begeleider slecht, er is geen contact met de cliënt.*

Peiling van (2): Lage sensitiviteit. De begeleider geeft af en toe een blijk van interesse in het gedrag of activiteit van de cliënt. Hij kan plots opmerken naar waar de cliënt aan het kijken is of wat de cliënt aan het aanraken is, maar observeert het gedrag van de cliënt niet verder of engageert zich niet in de activiteit. *De begeleider gaat soms in op de interesse van de cliënt, maar niet consistent.*

Peiling van (3): Gemiddelde sensitiviteit. De begeleider lijkt zich bewust van de interesses van de cliënt; observeert consistent het gedrag van de cliënt, maar negeert subtielere en moeilijk-te-detecteren communicaties van de cliënt.

Peiling van (4): Hoge sensitiviteit. De begeleider lijkt zich bewust van de interesses van de cliënt; observeert consistent het gedrag van de cliënt, maar is inconsistent in het detecteren van meer subtielere en moeilijk-te-detecteren communicaties van de cliënt. *Bij deze score geeft de begeleider meer opmerkingen dan gemiddeld (subjectief), maar kijkt niet continu naar de cliënt.*

Peiling van (5): Zeer hoge sensitiviteit. De begeleider lijkt zich bewust van de interesses van de cliënt; observeert consistent het gedrag van de cliënt en volgt de interesse die aangegeven wordt door subtiele en moeilijk-te-detecteren communicaties van de cliënt. *Een score 5 wordt gegeven wanneer de observator doorheen de sessie verrast is over de zeer grote mate van sensitiviteit van de begeleider.*

2. Responsiviteit

Dit item beoordeelt de gepastheid, *timing* van de antwoorden van de begeleiders op het gedrag van de cliënt zoals gelaatsexpressie, vocalisaties, gebaren, signalen van ongemak, lichaamstaal, vragen, intenties, enz.

Ook hier is het gedrag dat als moeilijk-te-detecteren communicatie gedefinieerd wordt afhankelijk van de sensitiviteit van de observator. Moeilijk-te-detecteren communicaties tonen zich namelijk wanneer de observator moeite heeft om ze waar te nemen. Bij het analyseren en evalueren van de resultaten op dit item, dient men deze kanttekeningen in het achterhoofd te houden.

Peiling van (1): Lage mate van responsiviteit. Er is een chronisch falen om op het gedrag van de cliënt, zoals gelaatsexpressie, vocalisaties, gebaren, signalen van ongemak, lichaamstaal, vragen, intenties te reageren.

Peiling van (2): Niet responsief. De respons van de begeleider is inconsistent en kan ongepast of traag zijn.

Peiling van (3): Consistente responsiviteit. De respons van de begeleider is consistent met het gedrag van de cliënt, maar kan op bepaalde tijden traag of ongepast zijn. *De begeleider reageert minder soepel op het gedrag van de cliënt.*

Peiling van (4): Responsiviteit. De begeleider geeft een adequate respons op het gedrag van de cliënt en reageert snel doorheen de interactie. *De reactie van de begeleider op het gedrag van de cliënt is natuurlijker.*

Peiling van (5): Hoge responsiviteit. De begeleider geeft een snelle en aangepaste respons, zelfs op subtiele en moeilijk-te-detecteren gedrag van de cliënt.

3. Effectiviteit (wederkerigheid).

Dit item verwijst naar de mogelijkheid van de begeleider om zich met de cliënt te engageren in een spelinteractie. Het bepaalt de mate waarin de begeleider over de mogelijkheid beschikt om de cliënt zijn aandacht, coöperatie en participatie te winnen in een wederkerige uitwisseling, gekarakteriseerd door een uitgebalanceerde beurtrol in spel of conversatie. *Dit item weerspiegelt de mate waarin de begeleider de cliënt kans geeft op wederkerigheid. Indien wederkerigheid tot stand komt, wordt er een score 4 of 5 toegekend.*

Peiling van (1): Zeer ineffectief. De begeleider is zeer ineffectief in de cliënt geëngageerd te houden in de interactie. Hij tracht de coöperatie van de cliënt te ontlocken, maar faalt bijna continu. De meeste pogingen zijn gekarakteriseerd door zwakke timing, gebrek aan duidelijkheid of standvastigheid, en / of lijken niet honderd procent gemotiveerd te zijn. De begeleider kan hulpeloos lijken in verband met de cliënt.

Peiling van (2): Ineffectief. De begeleider is meestal ineffectief in de cliënt geëngageerd te houden in de interactie. Slechts in een paar omstandigheden kan de begeleider de coöperatie van de cliënt winnen, maar meestal is het niet succesvol. *Er is grotendeels geen betrekking in de interactie, er is voornamelijk geen sprake van een wederzijdsheid op een niveau waar begeleider en cliënt elkaar vinden.*

Peiling van (3): Gemiddelde effectiviteit. De begeleider is succesvol in de cliënt in de interactie geëngageerd te houden, maar er is geen wederkerige uitwisseling van beurten. *De begeleider doet moeite om de cliënt te betrekken, maar het leidt niet tot een wederkerige interactie.*

Peiling van (4): Hoge effectiviteit. De begeleider houdt de cliënt geëngageerd doorheen de meeste interacties *en vaak is er een wederkerige uitwisseling van beurten in spel of conversatie. Er komt een interactie tot stand op een niveau waar begeleider en cliënt elkaar vinden.*

Peiling van (5): Extreme effectiviteit. De begeleider kan de cliënt gewillig geëngageerd houden doorheen de hele interactie. Met als gevolg dat de interactie gekarakteriseerd wordt door uitgebalanceerde beurtrol in spel of conversatie.

De subschaal EMOTIE / ANIMATIE

1. Aanvaarding

Dit item peilt naar de mate waarin de begeleider de cliënt en het gedrag van de cliënt accepteert. Acceptatie wordt gemeten aan de hand van de intensiteit van positieve emotie die naar de cliënt toe wordt geuit en de frequentie van acceptatie die verbaal of non-verbaal wordt geuit.

Peiling van (1): Afwijzing. De begeleider toont zelden positieve emotie; hij is continu de cliënt en het gedrag van de cliënt aan het afkeuren.

Peiling van (2): Lage acceptatie. De begeleider toont weinig positieve emotie naar de cliënt toe; hij kan de cliënt en het gedrag van de cliënt gedeeltelijk afkeuren, maar meestal blijft hij neutraal.

Peiling van (3): Acceptatie. De begeleider toont algemene acceptatie van de cliënt; hij keurt de cliënt en het gedrag van de cliënt goed in situaties waar goedkeuring normaal gezien gepast lijkt. Gemiddelde intensiteit van positieve emotie wordt getoond doorheen de interactie.

Peiling van (4): Zeer acceptierend. De nadruk ligt op goedkeuring; deze begeleider toont een hoger dan gemiddeld positieve emotie en is genereus met goedkeuring.

De nadruk ligt hier vooral op het genereus zijn met goedkeuring.

Peiling van (5): Hoge acceptatie. De begeleider is overdreven hartelijk met goedkeuring en bewondering voor de cliënt. De begeleider keurt zelfs normaal gedrag goed en bewondert het. Er is sprake van een intensieve positieve emotie die door heel de interactie door de begeleider naar de cliënt toe geuit wordt.

De nadruk ligt hier vooral op het bewonderen van de cliënt en diens gedrag.

2. Plezier

Dit item peilt naar het plezier van de begeleider in de interactie met de cliënt. Plezier wordt ervaren en geuit in respons tot de cliënt zelf. Het ontstaat met andere woorden op basis van de spontane uitingen of reacties van de cliënt, of diens gedrag wanneer hij in interactie staat met de begeleider. Er is eerder plezier in het wezen van de cliënt zelf dan in de activiteit die de cliënt doet.

Peiling van (1): Plezier is afwezig. De begeleider kan afwijzend naar de cliënt als persoon toe lijken.

Peiling van (2): Plezier is zelden aanwezig. De begeleider kan gekarakteriseerd worden door een bepaalde onbuigzaamheid. De begeleider lijkt niet noodzakelijk plezier te beleven aan de cliënt.

Peiling van (3): Doordringend plezier, maar lage intensiteit. Herhaaldelijke manifestatie van plezier in het wezen van de cliënt zelf.

Peiling van (4): Plezier is het meest uitgesproken in de interactie. Plezier komt voor in de context van een warme relaxe sfeer. De begeleider toont vrij frequent plezier te hebben.

Peiling van (5): Groot plezier. Begeleider is gekend voor opgewektheid en toont geluk, plezier en een aangename verrastheid op onverwachte spontane uitingen en reacties van de cliënt.

3. Expressiviteit.

Dit item meet de neiging van de begeleider om emotioneel te reageren en zich emotioneel naar de cliënt toe te uiten. Het peilt naar de kwaliteit van de stem voor het uitdrukken van een bereik aan emoties naar de cliënt toe. Zowel de intensiteit, animatie als de frequentie van de expressie worden hier beoordeeld.

Peiling van (1): Hoge non-expressiviteit. De begeleider kan stugge bijna onbeweeglijke lichaamstaal onderdrukken. Hij vertoont een vlak affect; zijn stemkwaliteit is onduidelijk en zijn gelaatsexpressie varieert weinig.

Peiling van (2): Lage openlijke expressiviteit. De begeleider lijkt neutraal, maar vertoont enige affectieve kwaliteit in zijn lichaamstaal, kwaliteit van de stem en gelaatsexpressie. Het kan zijn dat hij niet reageert op situaties die normaal gesproken een emotionele reactie zouden uitlokken.

Peiling van (3): Gemiddelde openlijke expressiviteit. De begeleider beantwoordt op situaties die normaal gesproken een emotionele reactie zouden uitlokken.

Peiling van (4): Openlijke expressiviteit. De begeleider gebruikt lichaamstaal, kwaliteit van de stem en gelaatsexpressie op een geanimeerde manier om zo emoties naar de cliënt toe uit te drukken. Hij is doorgaans enthousiast, maar niet extreem in expressiviteit.

Peiling van (5): Hoge expressiviteit. De begeleider is extreem in de expressie van alle emoties en maakt gebruik van lichaamstaal, gelaatsexpressie en stemkwaliteit. Hij lijkt zeer geanimeerd en doet overdreven.

4. Inventiviteit.

Dit item scoort het bereik van stimulatie die de begeleider aan de cliënt geeft; het aantal verschillende aanpakken en types van interactie en de mogelijkheid om verschillende dingen te vinden die de cliënt interesseren, verschillende manieren om speelgoed te gebruiken, het speelgoed te combineren en inventieve spelletjes met of zonder speelgoed te doen. Het item inventiviteit is zowel gericht op het behouden van de betrokkenheid van de cliënt in de situatie. Inventiviteit toont zich niet enkel in het aantal van verschillende aselechte gedragingen, maar eerder in een variëteit aan gedragingen die samen gegroepeerd en tot de cliënt gericht zijn. *Samengevat scoort dit item de mate waarin de begeleider extra (manieren van) materiaal hanteert om reactie bij de cliënt uit te lokken en de ontwikkeling te stimuleren.*

Peiling van (1): Zeer klein repertoire. De begeleider kan bijna niets met de cliënt doen, hij lijkt zonder ideeën te zitten, stommelt rond en is onzeker over wat er gedaan moet worden. Zijn acties zijn eenvoudig, stereotiep en repetitief.

Peiling van (2): Klein repertoire. De begeleider vindt enkele wegen om de cliënt te engageren in het verloop van de situatie, maar deze zijn gelimiteerd in aantal en lijken frequent herhaald te worden, mogelijk met lange periodes van inactiviteit. De begeleider gebruikt het speelgoed in sommige gestandaardiseerde wegen, maar lijkt geen gebruik te maken van andere mogelijkheden van speelgoed of vrij spel.

Peiling van (3): Gemiddeld repertoire. De begeleider voert het normale spelgedrag uit dat het begeleiderschap met zich meebrengt, toont de mogelijkheid om de gestandaardiseerde wegen om met het speelgoed te spelen, te gebruiken en toont de gebruikelijke methoden van vrij spel. De begeleider toont enkele innovaties in het spel en het gebruik van speelgoed.

Peiling van (4): Groot repertoire. De begeleider toont de mogelijkheid om het normale spelgedrag uit te voeren dat het begeleiderschap met zich meebrengt, maar heeft daarnaast de mogelijkheid om gebruiken te vinden die uitermate geschikt zijn in de situatie en ten opzichte van de huidige behoeften van de cliënt.

Peiling van (5): Zeer groot repertoire. De begeleider vindt consistent nieuwe manieren om het speelgoed te gebruiken en / of manieren om met de cliënt te spelen. De begeleider toont zowel standaard gebruik van speelgoed als veel ongewone,

maar geschikte gebruiken en heeft continu de mogelijkheid om zijn gedrag aan te passen als respons op de cliënt zijn noden en smaken.

5. Warmte

Dit item peilt naar de demonstratie van warmte tot een cliënt. Warmte kan omschreven worden als een positieve attitude naar de cliënt toe en toont zich in strelingen, op de schoot laten zitten, liefkozen, kussen, knuffelen, de toon van de stem en verbale vertederingen. Zowel het openlijke gedrag van de begeleider en de kwaliteit van de overgebrachte genegenheid worden beoordeeld. Dit item beoordeelt de mate van positieve affectieve expressie, die zich toont in de frequentie en kwaliteit van de expressie van positieve gevoelens door de begeleider en diens blijk van affectie.

De fysieke nabijheid van de begeleider tot de cliënt, wordt ook meegenomen in de beoordeling van dit aspect van interactie. De timing waarmee de begeleider aan de activiteit begint, wordt eveneens in acht genomen. Aangaande deze laatste beschrijving kan de observator zich de vraag stellen of de begeleider onmiddellijk de activiteit aanvat of er eerst de tijd wordt genomen om met de cliënt contact te maken.

Peiling van (1): Zeer laag. Positieve affectie ontbreekt. De begeleider lijkt koud en gereserveerd en uit zelden affectie door aanraking of stem.

Peiling van (2): Laag. De begeleider uit af en toe warmte door korte aanrakingen en vocale tonen wat een lage intensiteit van positieve affectie suggereert.

Peiling van (3): Gemiddeld. Doordringende positieve affectie van lage intensiteit wordt gedemonstreerd doorheen de interactie. Genegenheid wordt overgebracht door aanraking en vocale tonen.

Peiling van (4): Hoog. Affectie wordt frequent (*maar niet noodzakelijk continu*) geuit door aanraking en/of vocale toon. De begeleider kan uitingen van vertedering verbaliseren.

Peiling van (5): Zeer hoog. Continu en overdreven hartelijk uit de begeleider doorheen aanrakingen, vocale toon en verbale vertedering, openlijke liefde voor de cliënt.

De subschaal PRESTATIEGERICHTHEID

1. Prestatie.

Dit item onderzoekt de begeleider zijn stimulering van sensorimotorische en cognitieve prestatie van de cliënt. Dit item peilt naar de mate van stimulatie die de begeleider geeft en die openlijk georiënteerd is naar het bevorderen van de vooruitgang in de ontwikkeling van de cliënt. Dit item peilt naar de grootte van het bevorderen door de begeleider van sensorimotorische en cognitieve ontwikkeling doorheen spel, instructie, training of sensorische stimulatie en bevat de energie die de begeleider uitoefent in het streven naar het stimuleren van de ontwikkeling van de cliënt.

Wanneer de begeleider enkel moeite doet om de cliënt de opdracht te laten uitvoeren, scoort hij niet meer dan een 1. Dit item peilt dan ook naar de extra stimulatie vanuit de begeleider.

Peiling van (1): Zeer lage stimulatie. De begeleider doet geen moeite of tracht niet om de cliënt tot leren aan te zetten.

Peiling van (2): Lage stimulatie. De begeleider doet enkele milde pogingen om de sensorimotorische ontwikkeling van de cliënt te bevorderen, maar de interactie is meer georiënteerd op spel om te spelen dan om aan te leren.

Peiling van (3): Gemiddelde stimulatie. De begeleider bevordert continu de sensorimotorische ontwikkeling van de cliënt doorheen spel of training, maar oefent geen druk uit op de cliënt om te presteren. *Druk uitoefenen wordt hier gedefinieerd als het moeilijker maken van de opdracht.*

Peiling van (4): Aanzienlijke stimulatie. De begeleider oefent, naar sensorimotorische prestatie toe, enige druk uit op de cliënt. Dit kan door middel van eenzijdige of op een behaaglijke interactionele manier druk uit te oefenen en dit opzettelijk of niet opzettelijk.

Peiling van (5): Zeer hoge stimulatie. De begeleider oefent veel druk uit op de cliënt om te presteren. De begeleider stimuleert de cliënt continu naar sensorimotorische ontwikkeling toe. Dit kan door middel van spel of door duidelijke training. Het is voor de observator duidelijk dat het zeer belangrijk is voor de begeleider dat de cliënt bepaalde vaardigheden behaalt.

2. Verbaal lof

Dit item peilt hoeveel verbaal lof de begeleider aan de cliënt geeft. Voorbeelden van verbaal lof zijn “goed zo jongen”, “dat is een goed meisje”, “goed gewerkt”. Lof in de vorm van glimlachen, handgeklap of andere expressies van goedkeuring worden niet in acht genomen behalve wanneer ze vergezeld zijn van verbaal lof. Lof kan gegeven worden voor volgzzaamheid, prestatie of voor het wezen van de cliënt zelf.

Peiling van (1): Zeer weinig lof. Verbaal lof wordt niet gebruikt door de begeleider in de interactie, zelfs niet in situaties die normaal gesproken lof zouden ontlokken.

Peiling van (2): Weinig lof. De begeleider gebruikt niet frequent verbaal lof doorheen de interactie.

Peiling van (3): Gemiddelde lof. De begeleider gebruikt een gemiddeld aantal van verbaal lof gedurende de interactie. De begeleider geeft meestal lof in situaties die normaal gesproken lof zouden ontlokken.

Peiling van (4): Frequente lof. De begeleider geeft frequent verbaal lof aan de cliënt voor gedrag dat normaal gesproken geen lof zou ontlokken.

Peiling van (5): Zeer veel lof. De begeleider geeft zeer frequent verbaal lof zelfs voor gedrag dat normaal gesproken geen lof zou ontlokken.

De subschaal DIRECTIVITEIT

1. Directiviteit

Dit item meet de regelmaat en intensiteit waarin de begeleider verzoeken, bevelen en aanwijzingen geeft of andere manieren waarin de begeleider het gedrag van de cliënt probeert te sturen.

Peiling van (1): Zeer weinig richtinggevend. De begeleider laat de cliënt toe om activiteiten van zijn eigen keuze te beginnen of verder te zetten. Begeleiders vermijden constant suggesties te geven en hebben de neiging om ze niet te geven wanneer ernaar gevraagd wordt of wanneer ze de logische reactie zijn op de directe situatie. De houding van de begeleiders kan gekarakteriseerd worden als: doe het op uw eigen manier.

Peiling van (2): Weinig richtinggevend. De begeleider geeft occasioneel suggesties en vertelt de cliënt zelden wat te doen. Hij antwoordt eventueel met advies en kritiek wanneer hulp nodig is, maar weerhoudt zich gedurende het merendeel van de tijd van dergelijke interactie. In het algemeen is deze begeleider medewerkend en niet-verhinderend.

Peiling van (3): Gematigd richtinggevend. De neiging van de begeleider om suggesties te doen en de cliënt richting te geven is ongeveer gelijk aan de neiging van de begeleider om toe te staan dat de cliënt zichzelf richting geeft. De begeleider kan de cliënt zijn keuze van activiteit proberen te beïnvloeden, maar laat hem onafhankelijk zijn spel uitvoeren of laat hem zelf zijn eigen keuze maken, maar staat klaar met suggesties voor effectieve verwezenlijking hiervan.

Peiling van (4): Sterk richtinggevend. De begeleider onthoudt occasioneel suggesties, maar geeft vaker aan wat te doen en hoe het te doen. De begeleider produceert een constante stroom van suggestieve opmerkingen en kan een nieuwe activiteit starten wanneer de cliënt geen eerder teken van traagheid en / of weerstand toont.

Peiling van (5): Zeer sterk richtinggevend. De begeleider probeert voortdurend richting te geven aan de minieme details van het vrije spel van de cliënt. Opvallend bij deze begeleider is de extreme regelmaat van onderbreking van de cliënt die vorderingen maakt in de activiteit, zodanig dat de begeleider het meest van de tijd bezig lijkt met de cliënt instructies te geven, te trainen, reacties te ontlokken, richting te geven en te controleren.

2. Tempo

Dit item onderzoekt het tempo van het gedrag van de begeleider. Het tempo van de begeleiders is apart vast te stellen van dat van de cliënt; het wordt niet bepaald door het vaststellen van de omvang waarin het overeenkomt met het tempo van de cliënt, maar zoals het voorkomt afzonderlijk van de cliënt.

Peiling van (1): Heel traag. Deze begeleider is haast inactief. Het tempo is heel traag met lange periodes van inactiviteit.

Peiling van (2): Traag. Het tempo van deze begeleider is trager dan gemiddeld en er kunnen periodes van inactiviteit zijn.

Peiling van (3): Gematigd tempo. Deze begeleider is noch opvallend traag of snel. Het tempo lijkt gemiddeld in vergelijking met andere begeleiders.

Peiling van (4): Snel. Het tempo van deze begeleider is sneller dan gemiddeld.

Peiling van (5): Zeer snel. Het snelle gedrag van de begeleider geeft de cliënt niet de tijd om te reageren.

Pivotal Behavior Rating Scale (herwerkt, 1998)

Gerald Mahoney

Centrale gedragsbeoordelingsschaal (Nederlandse vertaling en revisie 2009)

Soetkin Heylen en Filip Vos

Opmerking: De centrale gedragsbeoordelingsschaal is gerapporteerd in twee uitgegeven studies die de invloed van leerkrachten hun interactieve stijl op het engagement van de kleuters / peuters met handicap onderzoeken (Mahoney & Wheeden, 1998; 1999). Resultaten van deze studies gaven aan dat het door deze schaal gemeten interactieve gedrag beïnvloed wordt door de wijze waarop volwassenen met kinderen omgaan. Deze gedragingen lijken cruciale dimensies te zijn van het actief leren van kinderen in zoverre dat hij ook gerelateerd zijn aan het niveau van de kinderen hun functionele ontwikkeling. Factoranalyses van deze zeven items geven aan dat er twee componenten van interactief gedrag - aandacht en initiatie - gemeten worden. De volgende items zijn gerangschikt overeenkomstig met de subschalen waarmee deze geassocieerd zijn.

In het kader van de masterproef 'Gevatte interactie?' hebben wij de 'Pivotal Behavior Rating Scale' van Gerald Mahoney (1998) vertaald en aan de doelgroep personen met ernstige meervoudige beperkingen aangepast. De termen ouder en kind zijn in de gehele weergave van deze schaal vervangen door begeleider en cliënt. De bijkomende aanpassingen zijn in cursief weergegeven.

De subschaal AANDACHT

1. Aandacht voor het gebeuren in het algemeen (betreft begeleider en voorwerp) (onstandvastig / erbij kunnen blijven).

Deze schaal bepaalt in welke mate de cliënt oplet bij de activiteiten. Terwijl de cliënt actief of niet actief betrokken is in de activiteit; blijft de cliënt voor een langere duur bezig met de activiteit. Dit wordt gescoord als aantonend hoge aandacht. De kwaliteit van de participatie van de cliënt kan gekarakteriseerd worden door hoge betrokkenheid of onbetrokkenheid. De cliënt kan met andere woorden enige of geen voldoening lijken te halen uit de activiteiten. Een cliënt kan kort deelnemen aan een activiteit en dan zichzelf fysiek verwijderen of zich kort bezighouden met een andere activiteit. Dit wordt gescoord als laag in aandacht. Een cliënt die een lage scoring in aandacht ontvangt, kan regelmatig van activiteit veranderen of naar de activiteiten toe vermijdend

zijn en lijkt nooit aanwezig te zijn bij een activiteit voor meer dan een aantal seconde per keer.

Om een score te geven op dit item wordt voornamelijk het kijkgedrag van de cliënt beoordeeld. Kijkgedrag wordt omschreven als het kijken van de cliënt naar de activiteit en/of naar de begeleider. Tijdens het coderen wordt hierdoor de aandacht van de cliënt voor het gebeuren in het algemeen beoordeeld.

In sommige situaties vormt het beoordelen van het kijkgedrag een te enge beoordeling als uiting van aandacht. Deze beperking kan zich bijvoorbeeld voordoen bij blinde en slechtziende cliënten. De cliënt kan tijdens de activiteit er eveneens voor opteren om aandacht te schenken aan het gebeuren door te luisteren en niet zozeer gericht te kijken. Op zulke momenten kan de cliënt aandachtig zijn zonder gericht te kijken naar de activiteit of de begeleider. Daardoor wordt elk gedrag dat past bij de activiteit (zoals het hoofd of oor in de richting van het geluid bewegen) meegenomen als aandacht voor het gebeuren in het algemeen. Wanneer de cliënt zijn hoofd van de activiteit afwendt, wordt dit meegenomen als gebrek aan aandacht voor het gebeuren.

Peiling [1]: Heel laag. De cliënt let nooit meer dan een paar seconden achter elkaar op bij een activiteit. Hij is geheel inactief of vermijdend naar de activiteiten toe, of verandert continu van activiteiten.

Peiling [2]: Laag. De cliënt kan beschreven worden als doorgaans onoplettend voor de activiteit. Niettegenstaande dat hij soms deelneemt aan de activiteit, is hij vaker inactief, vermijdend naar de activiteit toe of houdt hij zich bezig met het veranderen van activiteiten.

Peiling [3]: Gematigd. De cliënt let ongeveer even vaak op bij de activiteiten als hij niet oplet. Hij heeft uitgebreidere periodes waarin hij deelneemt aan de activiteit evenals hij periodes heeft waarin hij zich bezig houdt met het vermijden of veranderen van activiteiten.

Peiling [4]: Hoog. De cliënt ‘blijft bij’ de activiteiten gedurende de meerderheid van de sessies. Er kunnen periodes zijn waarin de cliënt onoplettend is, maar deze zijn kort en beperkt in aantal.

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt ‘blijft bij’ de activiteiten gedurende alle sessies. Hij participeert in de activiteiten zonder periodes van onoplettendheid.

2. Volharding (Oefening / Probleem oplossen)

Dit item meet de mate waarin de cliënt een inspanning doet om te participeren in een activiteit. Een cliënt die hoog scoort op volharding maakt verscheidene pogingen terwijl hij met de begeleider speelt en gaat door met het proberen vinden van oplossingen ondanks dat hij zijn eigen doelen of de doelen van de begeleider niet succesvol kan bereiken. Volharding weerspiegelt ook de omvang van de mate waarin de cliënt handelingen en vocalisaties gebruikt. Een cliënt met een hoge score kan geregeld dezelfde handeling uitvoeren op dezelfde of verschillende voorwerpen of kan vocalisaties steeds opnieuw oefenen (bij het imiteren van de begeleider of van de geluiden/woorden). Een cliënt die laag scoort op dit item doet weinig moeite om te participeren in de activiteiten. Hij oefent zelden gedragingen of vocalisaties en wanneer de cliënt gedurende een activiteit onverwachte moeilijkheden tegenkomt, geeft hij snel op. Volharding wordt onderscheiden van volgzzaamheid aan de hand van de initiatie van het kind tegenover de initiatie van de volwassene. Als de cliënt met andere woorden enkel als reactie op de begeleider zijn verzoek probeert te participeren in een activiteit, wordt dit gezien als volgzzaamheid en niet als volharding. *Gedrag van de cliënt dat geïnitieerd werd door de begeleider, maar waarin de cliënt volharding laat zien zonder verdere aanmoediging van de begeleider, mag ook meegenomen worden als volharding van de cliënt. Er kan gesteld worden dat in zulke situaties de cliënt meer probeert dan de begeleider van hem vraagt.*

Bij het scoren van dit item nemen we elk volhardend gedrag, uitgesloten stereotiep gedrag (zoals aangegeven in de steekkaart die door de betrokken begeleiders werd opgebouwd) en gedrag dat niet gerelateerd is aan de activiteit die aangeboden wordt, van de cliënt mee. Observaties die de score op dit item beïnvloeden kunnen ook non-verbaal zijn. Het volgehouden kijkgedrag van de cliënt kan hier gelden als voorbeeld.

Net zoals bij aandacht wordt bijgevolg kijkgedrag meegenomen als beïnvloedende factor op het item volharding. Inzake het kijkgedrag wordt er bij dit item de duur van het gedrag en de mate waarin de cliënt moeite doet om te blijven volgen, beoordeeld.

Als conclusie kan er gesteld worden dat de duur van het gedrag de score op dit item bepaalt. Dit item houdt geen rekening met uitingen van voldoening die hier al dan niet worden getoond.

Peiling [1]: Zeer laag. Deze cliënt toont nooit herhaling van een gedrag. De cliënt die zeer zwak is in volharding probeert nooit een tweede poging wanneer hij moeilijkheden ondervindt.

Peiling [2]: Laag. De cliënt toont zelden de herhaling van een gedrag. Hij probeert nu en dan een tweede poging wanneer hij moeilijkheden ondervindt, maar geeft vlug op.

Peiling [3]: Gematigd. De cliënt heeft uitgebreidere periodes waarin hij gedragingen lijkt te oefenen, maar juist even vaak als de periodes waarin hij niet oefent. Evenzo, kunnen er ongeveer evenveel periodes zijn waarin de cliënt doorgaat met proberen wanneer hij moeilijkheden ondervindt als periodes waarin hij snel opgeeft.

Peiling [4]: Hoog. Hoewel de cliënt enkele periodes heeft waarin hij snel opgeeft of waarin herhaling van het gedrag zelden is, kan de cliënt in het algemeen beschreven worden als sterk in volharding. Hij werd vaak waargenomen terwijl hij gedragingen oefende of bij het maken van tweede of derde pogingen terwijl hij moeilijkheden ondervond.

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt oefent vaak vocalisaties of activiteiten. Hij onderneemt ook herhaalde pogingen bij het maken van taken als hij moeilijkheden ondervindt. De volharding van de cliënt is een opvallend kenmerk van zijn gedrag gedurende de sessies.

3. Betrokkenheid op zowel persoon als activiteit (onvermogen tot concentratie: afleiding / rondkijken)

Deze schaal weerspiegelt de intensiteit waarmee de cliënt betrokken is in de activiteit en op de begeleider. De cliënt die sterk is in betrokkenheid, is actief betrokken gedurende de meerderheid van de activiteit. De cliënt lijkt in hoge mate gemotiveerd om zich hoe dan ook te engageren in activiteiten, of deze nu door de cliënt of de begeleider geïnitieerd zijn. De cliënt is vastberaden om te participeren in activiteiten en lijkt er voldoening uit te halen. De cliënt die zwak is in betrokkenheid is ofwel passief betrokken gedurende de activiteit; probeert niet deel te nemen of is snel afgeleid gedurende de activiteit. Deze cliënt kan 'bij' de activiteit blijven, maar lijkt weinig voldoening te halen uit zijn betrokkenheid. De cliënt kan vaak naar de camera kijken of de ruimte verlaten.

Dit item peilt naar het actief, intens meedoen van de cliënt zonder dat hij hiervoor met moeilijkheden moet worden geconfronteerd (zonder dat hij hiervoor zichtbaar moeite doet). Bij dit item wordt er dus enerzijds gekeken naar de duur van het gedrag van de cliënt. Betrokkenheid toont zich dus ook in de volhardendheid van de cliënt. Anderzijds hoeft de cliënt niet duidelijk te volharden in zijn of haar gedrag (de cliënt hoeft geen moeilijkheden te ondervinden).

Peiling [1]: Zeer laag. De cliënt haalt duidelijk geen voldoening uit zijn betrokkenheid op de activiteiten of de begeleider. De cliënt toont een grote hoeveelheid aan neutrale gevoelens evenals enige angst of vermijding van de

activiteit of begeleider. Wanneer de cliënt wel deelneemt aan de interactie, 'lijkt hij eerder de gebaren te ondergaan' dan er actief aan deel te nemen. Deze cliënt kind kan grotendeels afgeleid zijn door andere activiteiten in het lokaal.

Peiling [2]: Laag. Deze cliënt haalt voor het grootste deel geen voldoening uit zijn deelname aan de activiteiten of interactie met de begeleider. Hij toont grotendeels neutrale gevoelens en kan passief lijken gedurende de interactie. Gedurende de activiteiten lijkt zijn gedrag grotendeels herhalend te zijn. Deze cliënt toont subtiele of openlijke onbetrokkenheid door gedurende de meerderheid van de sessie afgeleid te zijn.

Peiling [3]: Gematigd. Deze cliënt haalt enige voldoening uit de activiteiten of uit zijn interactie met de begeleider. Er zijn aanhoudende periodes waarin hij vastberaden lijkt in wat hij aan het doen is of hij gebruikt gebaren of vocalisaties om zijn voldoening in de taak uit te drukken. Er zijn ook uitgebreidere periodes waarin de cliënt 'de gebaren lijkt te ondergaan' of periodes waarin hij ongeïnteresseerd is in de activiteiten.

Peiling [4]: Hoog. De cliënt kan omschreven worden als in hoge mate betrokken. Gedurende de meerderheid van de sessie, lijkt de cliënt voldoening te halen uit de deelname aan de activiteiten. *Desondanks kan de cliënt de activiteit ook 'machinaal' uitvoeren.*

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt is sterk betrokken gedurende heel de sessie. Deze cliënt lijkt sterk gemotiveerd om zich in te zetten in de activiteiten ongeacht of deze door de cliënt of de begeleider geïnitieerd zijn. Hij haalt een grote hoeveelheid van voldoening uit de deelname aan de activiteiten.

De sterke motivatie toont zich in het blijven deelnemen aan de activiteiten en het tonen van plezier. Eveneens kan er bij deze peiling worden opgemerkt dat als er iets nieuws gebeurt in het spel, dit steeds vanuit de cliënt komt.

4. Volgzaamheid / samenwerking (vermijd de cliënt in het geheel?)

De mate waarin de cliënt probeert te gehoorzamen aan de verzoeken of suggesties van de begeleider wordt met deze schaal gemeten (*deze verzoeken kunnen ook over gevoelens gaan, bijvoorbeeld 'Lach eens'*). Een cliënt die hoog scoort in gehoorzaamheid zal moeite doen om datgene de begeleider vraagt, uit te voeren of zal snel beantwoorden aan de begeleider zijn subtiele of openlijke suggesties. Een cliënt die laag scoort op gehoorzaamheid kan samenwerking met de begeleider weigeren. Deze cliënt kan actief de activiteit vermijden door materialen te gooien of door simpelweg de begeleider zijn suggesties te negeren en zich bezig te houden met andere activiteiten.

Peiling [1]: Zeer laag. De cliënt kan openlijk samenwerking weigeren door het gooien of wegduwen van materiaal. Daarnaast kan hij de suggesties van de begeleider simpelweg negeren.

Peiling [2]: Laag. Terwijl de cliënt nu en dan probeert mee te werken met de aanwijzingen van de begeleider, wordt de cliënt gedurende de meerderheid van de interactie omschreven als niet medewerkend.

Peiling [3]: Gematigd. De cliënt probeert even vaak de verzoeken of aanwijzingen van de begeleider te beantwoorden dan als hij deze niet beantwoordt.

Peiling [4]: Hoog. De cliënt probeert gewoonlijk mee te werken met de verzoeken of aanwijzingen van de begeleider. Hij kan nu en dan weigeren mee te werken, maar de meerderheid van de tijd probeert hij de verzoeken of aanwijzingen van de begeleider te volgen.

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt probeert consequent mee te werken met de verzoeken of aanwijzingen van de begeleider. Hij antwoordt snel op zowel subtiele als openlijke verzoeken of aanwijzingen.

De subschaal INITIATIE

1. Initiatie: activiteiten / het gebeuren

Deze schaal meet de mate waarin de cliënt activiteiten in werking stelt. Een cliënt die een hoge score ontvangt, probeert regelmatig activiteiten te beginnen. (Voorbeelden van initiatie zijn: verbale initiatie, handgeklap, start van een nieuw spel, veranderingen van activiteiten binnen het spel, vragen van hulp. De cliënt wacht niet op de raad van de begeleider. *De cliënt kan de begeleider eveneens als hulpmiddel gebruiken. De cliënt kan dit doen om bijvoorbeeld materiaal te bemachtigen of als verlenging van hun eigen handen (de handen van de begeleider als instrument gebruiken voor het geluid van handgeklap te bekomen). Een cliënt die hoog scoort op dit item heeft de intentie om veranderingen aan te brengen in de activiteit. Initiatie is NIET hetzelfde telkens opnieuw proberen, waarbij men de kansen om iets nieuws te proberen negeert (dit wordt echter gezien als volharding). Een cliënt die laag scoort op deze schaal zal zelden activiteiten proberen te initiëren en reageert meer op de agenda van de begeleider dan dat hij zijn eigen agenda probeert uit te voeren. Tijdens het spelen met de materialen kan hij ongeïnteresseerd lijken.*

Er dient opgemerkt te worden dat de, door de cliënt, geïnitieerde activiteit niet daadwerkelijk hoeft plaats te vinden. De begeleider kan bijvoorbeeld beslissen om de activiteit die de cliënt initieert niet te laten doorgaan of kan de geïnitieerde activiteit niet opmerken. Desondanks wordt deze initiatie van de cliënt wel op dit item gescoord.

Peiling [1]: Zeer laag. De cliënt probeert haast nooit een activiteit te beginnen. Tijdens de interactie kan hij extreem passief en inactief zijn of zich enkel bezighouden met activiteiten als antwoord op het verzoek van de begeleider.

Peiling [2]: Laag. De cliënt probeert nu en dan een activiteit te initiëren. Hij volgt echter voor het grootste deel de agenda van de begeleider of is zeer passief gedurende de interactie.

Peiling [3]: Gematigd. Op verscheidene gelegenheden probeert de cliënt een activiteit te beginnen. Er zijn ook verscheidene periodes waarin hij passief en onbetrokken is of enkel reageert op de agenda van de begeleider.

Peiling [4]: Hoog. De cliënt probeert consequent activiteiten te initiëren. Desondanks de cliënt regelmatig activiteiten in werking stelt, wordt hij nu en dan onbetrokken of passief tijdens de interactie.

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt begint activiteiten gedurende alle sessies. Hij heeft duidelijk zijn eigen agenda en staat erop deze te volgen.

2. Initiatie: begeleider

De mate waarin de cliënt een interactie met de begeleider start, wordt door dit item gemeten. De cliënt die een hoge score ontvangt, heeft geregeld en langdurige periodes van oogcontact en andere gedeelde gedragingen met de begeleider zoals vocalisaties. Deze cliënt probeert de begeleider te engageren door hem af te lossen (om beurten iets te doen) of door vocalisaties, gebaren en gezichtsuitdrukkingen te maken. (Vocalisaties kunnen het volgende inhouden: 'Kom hier', 'Jouw beurt', 'Kijk naar dit'). Een cliënt die laag scoort op initiatie van de begeleider heeft zelden oogcontact, probeert zelden ervaringen te delen of engageert de begeleider zelden door beurten te nemen, door gebaren te maken of te vocaliseren.

Wanneer de cliënt met betrekking tot initiatie van de begeleider een verandering initieert, wordt dit onder dit item gescoord. Mogelijke voorbeelden van zulke gedragingen zijn het geven van een knuffel, oogcontact maken of de begeleider aankijken. Ook handgeklap kan onder dit item gescoord worden. Dit is zo wanneer de cliënt dit gedrag stelt om de begeleider iets duidelijk te maken (bijvoorbeeld: 'Kijk hoe blij ik ben, geef dat aan mij, etc.'). Wanneer de begeleider enkel als middel gebruikt wordt om bijvoorbeeld een bepaald materiaal te bemachtigen, scoren we het gedrag niet op dit item. De cliënt moet de begeleider daadwerkelijk proberen te engageren.

Gedragingen die door de cliënt uit boosheid gesteld worden, worden niet gescoord. Er dient bijgevolg bij gelegenheid nagegaan te worden of de cliënt zijn gedrag stelt uit boosheid of niet. Dit is niet steeds eenvoudig doordat bijvoorbeeld niet alle slaande bewegingen een uiting van boosheid hoeven te zijn. Rekening houden met de context van het gedrag zal bijgevolg noodzakelijk zijn.

Peiling [1]: Zeer laag. De cliënt probeert nooit ervaringen te delen met de begeleider. Hij laat zich nooit in periodes van oogcontact of vocalisaties in of probeert de begeleider nooit te engageren door speelgoed te tonen of aan te bieden.

Peiling [2]: Laag. De cliënt schenkt nu en dan aandacht aan de begeleider en toont oogcontact. Voor het grootste deel probeert de cliënt echter geen ervaringen te delen met de begeleider.

Peiling [3]: Gematigd. De cliënt schenkt bij benadering de helft van de tijd aandacht aan de begeleider. Hij toont periodes van oogcontact of anderen gedeelde gedragingen, maar toont evenveel periodes van onaandachtzaamheid. De cliënt kan ook uitgebreidere periodes van oogcontact hebben, maar meer als reactie op het gedrag van de begeleider dan als een poging om de begeleider te engageren.

Peiling [4]: Hoog. De cliënt schenkt voor de meerderheid van de sessies aandacht aan de begeleider. Hij wordt vaak waargenomen terwijl hij actief ervaringen deelt door oogcontact en vocalisaties en probeert soms activiteiten met de begeleider te initiëren.

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt heeft geregelde en langdurige periodes van oogcontact met de begeleider. Hij gebruikt al kijkend naar de begeleider zijn stem om zich te uiten of probeert ervaringen te delen door het tonen of aanbieden van speelgoed of materialen of op een andere manier activiteiten te initiëren met de begeleider. De cliënt wordt gekarakteriseerd door regelmatige pogingen om de begeleider te betrekken.

3.Affect

Deze schaal weerspiegelt de algemene emotionele toestand gedurende de interactie. Een cliënt die een hoge score ontvangt toont openlijk positieve gevoelens en plezier of het nu gericht is naar de begeleider of de activiteit zelf. De cliënt glimlacht, lacht en roept regelmatig met de begeleider gedurende de activiteit. Een cliënt die laag scoort op deze schaal uit regelmatig woede of angst gedurende de interactie. Hij kan wenen, kan de begeleider proberen te slaan of gooit met materialen en speelgoed. *Bij het scoren op dit item wordt er voornamelijk gekeken naar de lichaamshouding en de gelaatsuitdrukkingen (lachen, ogen).*

Peiling [1]: Zeer laag. De cliënt uit in grote mate angst gedurende de interactie. Hij kan wenen, de begeleider proberen te slaan, materialen of speelgoed proberen te gooien. *De cliënt stelt zich regelmatig afwijzend op en uit regelmatig dat hij het gebeuren niet leuk vindt.*

Peiling [2]: Laag. Terwijl de cliënt geen angst toont doorheen de interactie, zijn er verscheidene aanhoudende periodes waarin de cliënt bang is of zich ongemakkelijk voelt.

Peiling [3]: Gematigd. In het algemeen toont de cliënt een lage intensiteit van plezier. Of deze cliënt kan in het algemeen gekarakteriseerd worden als kalm en neutraal in affect. De cliënt kan soms blij zijn.

Peiling [4]: Hoog. Voor het grootste gedeelte kan de cliënt beschreven worden als gelukkig. Hij toont enige neutrale gevoelens, maar lijkt meestal gelukkig gedurende de sessie.

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt uit zichzelf vaak door middel van zijn stem, lacht en glimlacht vaak wanneer hij in interactie treedt met de begeleider of het speelgoed. Hij uit nooit negatieve gevoelens.

De Gevatte Interactieschaal (2009)

Een beoordelingsschaal betreffende het interactieve gedrag van begeleiders van
personen met ernstige meervoudige beperkingen

Soetkin Heylen en Filip Vos

Gebaseerd op

Maternal Behavior Rating Scale (Herwerkt 1992)

Gerald Mahoney

Opmerking: De 12 items van het interactieve gedrag van de volwassene peilen naar vier interactieve soorten van subschaal (Boyce, Marfo, Mahoney, Spiker, Price & Taylor, 1996). In wat volgt, worden deze items gerangschikt volgens de interactieve subschalen waartoe ze een bijdrage leveren. Subschaalscores zijn berekend door de gemiddelde beoordelingen op de Likertschaal te berekenen van alle items op elke subschaal. We raden aan om deze schaal te gebruiken bij het meten van de impact van interventieprocedures op de ouder-kind interactie (d.w.z., programma evaluatie). **Deze schaal mag in zijn huidige vorm niet gebruikt worden voor evaluatie van of doeleinden aangaande familiebeoordelingen** (Mahoney, Boyce & spiker, 1996).

In het kader van de masterproef 'Gevatte interactie?' is de Maternal Behavior Rating Scale' van Gerald Mahoney (1992) vertaald en aan de doelgroep personen met ernstige meervoudige beperkingen aangepast. De volwassene wordt aangeduid als begeleider en de persoon met ernstige meervoudige beperkingen als cliënt.

De subschaal responsiviteit

1. *Sensitiviteit voor de interesse van de cliënt.*

Dit item examineert de grootte van het vermogen van de begeleider om zich bewust te zijn van de activiteit of de spelinteresses van de cliënt en deze te begrijpen. Dit item wordt gepeild door het engagement van de begeleider in de activiteitskeuze van de cliënt, de verbale opmerkingen van de begeleider met betrekking op de interesses van de cliënt en de visuele observatie van het gedrag van de cliënt of zijn activiteit door de begeleider. Binnen elke van deze drie verschillende gedragingen kunnen begeleiders zich sensitief opstellen. Een begeleider kan eveneens sensitief zijn, maar niet responsief. Dit kan bijvoorbeeld in situaties waar zij de interesses van de cliënt beschrijven, maar deze niet volgen of ondersteunen.

De score die op dit item gegeven wordt, zal steeds afhankelijk zijn van de sensitiviteit van de observator. De grootte van het vermogen van de observator om zich bewust te zijn van de activiteit of de spelinteresses van de cliënt en deze te begrijpen, zal de score op dit item kleuren. Wanneer de observator gedrag van de cliënt waarneemt waarop de begeleider niet reageert, zal de score lager zijn dan wanneer de begeleider op gedrag reageert, dat de observator nog aanvankelijk niet had waargenomen. Ook het gedrag dat als moeilijk-te-detecteren communicatie gedefinieerd wordt, is afhankelijk van de sensitiviteit van de observator. Moeilijk-te-detecteren communicaties tonen zich namelijk wanneer de observator moeite heeft om ze waar te nemen. Bij het analyseren en evalueren van de resultaten op dit item, dient men deze kanttekeningen in het achterhoofd te houden.

Peiling van (1): Hoge insensitiviteit. De begeleider lijkt de cliënt zijn interesse te negeren. Hij maakt zelden opmerkingen over of observeert zelden het gedrag van de cliënt en engageert zich niet in de keuze of activiteit van de cliënt. Op de drie bovengenoemde gedragingen scoort de begeleider slecht, er is geen contact met de cliënt.

Peiling van (2): Lage sensitiviteit. De begeleider geeft af en toe een blijk van interesse in het gedrag of activiteit van de cliënt. Hij kan plots opmerken naar waar de cliënt aan het kijken is of wat de cliënt aan het aanraken is, maar observeert het gedrag van de cliënt niet verder of engageert zich niet in de activiteit. De begeleider gaat soms in op de interesse van de cliënt, maar niet consistent.

Peiling van (3): Gemiddelde sensitiviteit. De begeleider lijkt zich bewust van de interesses van de cliënt; observeert consistent het gedrag van de cliënt, maar

negeert subtielere en moeilijk-te-detecteren communicaties van de cliënt.

Peiling van (4): Hoge sensitiviteit. De begeleider lijkt zich bewust van de interesses van de cliënt; observeert consistent het gedrag van de cliënt, maar is inconsistent in het detecteren van meer subtielere en moeilijk-te-detecteren communicaties van de cliënt. Bij deze score geeft de begeleider meer opmerkingen dan gemiddeld (subjectief), maar kijkt niet continu naar de cliënt.

Peiling van (5): Zeer hoge sensitiviteit. De begeleider lijkt zich bewust van de interesses van de cliënt en observeert consistent het gedrag van de cliënt, zelfs het gedrag welke aangegeven wordt door subtiele en moeilijk-te-detecteren communicaties van de cliënt. Een score 5 wordt gegeven wanneer de observator doorheen de sessie verrast is over de zeer grote mate van sensitiviteit van de begeleider.

2. Responsiviteit

Dit item beoordeelt de gepastheid, timing van de antwoorden van de begeleiders op het gedrag van de cliënt zoals gelaatsexpressie, vocalisaties, gebaren, signalen van ongemak, lichaamstaal, vragen, intenties, enz.

Ook hier is het gedrag dat als moeilijk-te-detecteren communicatie gedefinieerd wordt afhankelijk van de sensitiviteit van de observator. Moeilijk-te-detecteren communicaties tonen zich namelijk wanneer de observator moeite heeft om ze waar te nemen. Bij het analyseren en evalueren van de resultaten op dit item, dient men deze kanttekeningen in het achterhoofd te houden.

Peiling van (1): Lage mate van responsiviteit. De begeleider schiet grotendeels tekort om op het gedrag van de cliënt, zoals gelaatsexpressie, vocalisaties, gebaren, signalen van ongemak, lichaamstaal, vragen, intenties te reageren.

Peiling van (2): Niet responsief. De begeleider reageert ongeveer de helft van de tijd (inconsistent) op het gedrag van de cliënt. Zijn reactie kan ongepast of traag zijn.

Peiling van (3): Consistente responsiviteit. De respons van de begeleider is consistent met het gedrag van de cliënt, maar kan op bepaalde tijden traag of ongepast zijn. De begeleider reageert minder soepel op het gedrag van de cliënt.

Peiling van (4): Responsiviteit. De begeleider geeft een adequate respons op het gedrag van de cliënt en reageert snel doorheen de interactie. De reactie van de begeleider op het gedrag van de cliënt is natuurlijker.

Peiling van (5): Hoge responsiviteit. De begeleider geeft een snelle en aangepaste respons, zelfs op subtiele en moeilijk-te-detecteren gedrag van de cliënt.

3. Effectiviteit (wederkerigheid).

Dit item verwijst naar de mogelijkheid van de begeleider om zich met de cliënt te engageren in een spelinteractie. Het bepaalt de mate waarin de begeleider over de mogelijkheid beschikt om de cliënt zijn aandacht, coöperatie en participatie te winnen in een wederkerige uitwisseling, gekarakteriseerd door een uitgebalanceerde beurtrol in spel of conversatie. Dit item weerspiegelt de mate waarin de begeleider de cliënt kans geeft op wederkerigheid. Indien wederkerigheid tot stand komt, wordt er een score 4 of 5 toegekend.

Peiling van (1): Zeer ineffectief. De begeleider is doorgaans ineffectief in de cliënt geëngageerd te houden in de interactie. Ondanks het feit dat de begeleider in sporadische omstandigheden de coöperatie van de cliënt kan herwinnen, worden de meeste pogingen die de begeleider onderneemt gekarakteriseerd door zwakke timing, gebrek aan duidelijkheid of standvastigheid, en/of lijken niet honderd procent gemotiveerd te zijn. Er komt tussen begeleider en cliënt niets tot stand op een gemeenschappelijk niveau.

Peiling van (2): Ineffectief. De begeleider kan voor ongeveer de helft van de tijd de cliënt geëngageerd houden in de interactie. De begeleider kan de coöperatie van de cliënt herhaaldelijk winnen, maar is steeds niet succesvol. Desondanks het engagement van de cliënt, is er bij deze peiling geen sprake van een wederzijdsheid op een niveau waar begeleider en cliënt elkaar vinden.

Peiling van (3): Gemiddelde effectiviteit. De begeleider is doorgaans succesvol in de cliënt geëngageerd te houden. Binnen deze peiling kunnen er bij gelegenheid wederkerige uitwisselingen van beurten in spel of conversatie ontstaan. Dit is echter geen noodzakelijke vereiste om deze score toe te kennen. De nadruk ligt op het aanhoudende engagement van de cliënt.

Peiling van (4): Hoge effectiviteit. De begeleider houdt de cliënt geëngageerd doorheen de meeste interacties. Daarnaast zijn er ongeveer de helft van de tijd

wederkerige uitwisseling van beurten in spel of conversatie waar te nemen. Er komt op deze momenten een interactie tot stand op een niveau waar begeleider en cliënt elkaar vinden. Deze wederkerige uitwisselingen zijn zeker niet continu aanwezig gedurende de interactie.

Peiling van (5): Extreme effectiviteit. De begeleider kan de cliënt geëngageerd houden doorheen interactie. De interactie wordt meer dan de helft van de tijd gekarakteriseerd door uitgebalanceerde beurtrol in spel of conversatie.

De subschaal emotie/animatie

1. Aanvaarding

Dit item peilt naar de mate waarin de begeleider de cliënt en het gedrag van de cliënt accepteert. Acceptatie wordt gemeten aan de hand van de intensiteit van positieve emotie die naar de cliënt toe wordt geuit en de frequentie van acceptatie die verbaal of non-verbaal wordt geuit.

Peiling van (1): Afwijzing. De begeleider toont zelden positieve emotie. De begeleider keurt doorgaans de cliënt en het gedrag van de cliënt af, een neutrale houding is bij gelegenheid aanwezig.

Peiling van (2): Lage acceptatie. De begeleider toont weinig positieve emotie naar de cliënt toe. De begeleider kan de cliënt en het gedrag van de cliënt bij gelegenheid afkeuren, maar meestal blijft hij neutraal.

Peiling van (3): Acceptatie. De begeleider toont algemene acceptatie van de cliënt. De begeleider keurt de cliënt en het gedrag van de cliënt goed in situaties waar goedkeuring normaal gezien gepast lijkt. Gemiddelde intensiteit van positieve emotie kan worden getoond doorheen de interactie.

Peiling van (4): Zeer acceptierend. De nadruk ligt op goedkeuring; deze begeleider toont een hoger dan gemiddeld positieve emotie en is genereus met goedkeuring. Dit wil zeggen dat de begeleider bij gelegenheid goedkeuring geeft op momenten waarop de observator niet verwacht.

Peiling van (5): Hoge acceptatie. De begeleider is overdreven hartelijk met goedkeuring en bewondering voor de cliënt. De begeleider keurt zelfs normaal gedrag goed en bewondert het. Met andere woorden wordt vaak goedkeuring waargenomen wanneer dit niet verwacht wordt. Er is sprake van een intensieve positieve emotie die door heel de interactie door de begeleider naar de cliënt toe geuit wordt. De nadruk ligt hier vooral op het bewonderen van de cliënt en diens gedrag.

2. Plezier

Dit item peilt naar het plezier van de begeleider in de interactie met de cliënt. Plezier wordt ervaren en geuit in respons tot de cliënt zelf. Het ontstaat met andere woorden op basis van de spontane uitingen of reacties van de cliënt, of diens gedrag wanneer hij in interactie staat met de begeleider. Er is eerder plezier in het wezen van de cliënt zelf dan in de activiteit die de cliënt doet.

Peiling van (1): Plezier is afwezig. De begeleider kan afwijzend naar de cliënt als persoon toe lijken. Hiernaast kan de begeleider bij gelegenheid een houding aannemen waarin hij niet noodzakelijk plezier beleeft aan de cliënt, maar deze eveneens niet afwijst.

Peiling van (2): Plezier is zelden aanwezig. De begeleider kan gekarakteriseerd worden door een bepaalde onbuigzaamheid. Ondanks het feit dat de begeleider bij gelegenheid plezier tot de cliënt uit, lijkt de begeleider niet noodzakelijk plezier te beleven aan de cliënt.

Peiling van (3): Doordringend plezier, maar lage intensiteit. De begeleider uit ongeveer de helft van de tijd plezier tot de cliënt op basis van spontane uitingen en reacties van de cliënt. Dit kan ontstaan in een context van een warme relaxe sfeer.

Peiling van (4): Plezier is het meest uitgesproken in de interactie. De begeleider toont grotendeels respons tot de cliënt op basis van spontane uitingen en reactie van de cliënt. De begeleider toont vrij frequent plezier te hebben.

Peiling van (5): Groot plezier. De begeleider wordt gekenmerkt door opgewektheid en hij toont geluk, plezier en een aangename verrastheid op spontane uitingen en reacties van de cliënt.

3. Expressiviteit

Dit item meet de neiging van de begeleider om emotioneel te reageren en zich emotioneel naar de cliënt toe uit te drukken. Het peilt naar de kwaliteit van de stem, gelaatsuitdrukking en lichaamstaal voor het uitdrukken van een bereik aan emoties naar de cliënt toe. Zowel de intensiteit, animatie als de frequentie van de expressie worden hier beoordeeld.

Peiling van (1): Hoge non-expressiviteit. De begeleider uit zich meestal aan de hand van stugge, bijna onbeweeglijke lichaamstaal. Hij vertoont grotendeels een vlak affect; zijn stemkwaliteit is onduidelijk en zijn gelaatsexpressie varieert weinig.

Peiling van (2): Lage openlijke expressiviteit. De begeleider lijkt neutraal, maar vertoont enige affectieve kwaliteit in zijn lichaamstaal, kwaliteit van de stem en gelaatsexpressie. Het kan zijn dat de begeleider niet reageert op situaties die normaal gesproken een emotionele reactie zouden uitlokken.

Peiling van (3): Gemiddelde openlijke expressiviteit. De begeleider beantwoordt situaties die normaal gesproken een emotionele reactie zouden uitlokken.

Peiling van (4): Openlijke expressiviteit. De begeleider gebruikt lichaamstaal, kwaliteit van de stem en gelaatsexpressie op een geanimeerde manier om zo emoties naar de cliënt toe uit te drukken. De begeleider reageert bij gelegenheid expressief op situaties die normaal gezien geen emotionele reactie zouden uitlokken. De begeleider is doorgaans enthousiast, maar niet extreem in expressiviteit.

Peiling van (5): Hoge expressiviteit. De begeleider is extreem in de expressie van alle emoties en maakt gebruik van lichaamstaal, gelaatsexpressie en stemkwaliteit. De begeleider reageert grotendeels gedurende heel de interactie expressief (zowel op situaties die normaal gesproken als situaties die normaal gezien geen emotionele reactie uitlokken). De begeleider uit zich op een zeer geanimeerde manier en kan hierin overdrijven.

4. Inventiviteit

Dit item scoort het bereik van stimulatie die de begeleider aan de cliënt geeft; het aantal verschillende aanpakken en types van interactie en de mogelijkheid om verschillende dingen te vinden die de cliënt interesseert, verschillende manieren om speelgoed te gebruiken, het speelgoed te combineren en inventieve spelletjes met of zonder speelgoed te doen. Het item inventiviteit is zowel gericht op het behouden van de betrokkenheid van de cliënt in de situatie. Inventiviteit toont zich niet enkel in het aantal van verschillende aselechte gedragingen, maar eerder in een variëteit aan gedragingen die samen gegroepeerd en tot de cliënt gericht zijn. Samengevat scoort dit item de mate waarin de begeleider extra (manieren van) materiaal hanteert om reactie bij de cliënt uit te lokken en de ontwikkeling te stimuleren.

Peiling van (1): Zeer klein repertoire. De acties van de begeleider zijn eenvoudig, stereotiep en repetitief. De begeleider lijkt soms onzeker over zijn handelingen.

Peiling van (2): Klein repertoire. De begeleider vindt enkele wegen om de cliënt te engageren in het verloop van de situatie, maar deze zijn gelimiteerd in aantal en lijken frequent herhaald te worden. Dit kan gepaard gaan met lange periodes van inactiviteit. De begeleider gebruikt het speelgoed in sommige gestandaardiseerde wegen, maar lijkt geen gebruik te maken van andere mogelijkheden van speelgoed of vrij spel.

Peiling van (3): Gemiddeld repertoire. De begeleider voert het normale spelgedrag uit dat het begeleiderschap met zich meebrengt, toont de mogelijkheid om de gestandaardiseerde wegen om met het speelgoed te spelen, te gebruiken en toont de gebruikelijke methoden van vrij spel. De begeleider toont enkele innovaties in het spel en het gebruik van speelgoed.

Peiling van (4): Groot repertoire. De begeleider toont de mogelijkheid om het normale spelgedrag uit te voeren dat het begeleiderschap met zich meebrengt, maar heeft daarnaast de mogelijkheid om een aantal gebruiken te vinden die uitermate geschikt zijn in de situatie en ten opzichte van de huidige behoeften van de cliënt.

Peiling van (5): Zeer groot repertoire. De begeleider vindt gemiddeld nieuwe manieren om het speelgoed te gebruiken en/of manieren om met de cliënt te spelen. De begeleider toont zowel standaard gebruik van speelgoed als ongewone, maar geschikte gebruiken. De begeleider toont ongeveer de helft van de tijd de mogelijkheid om zijn gedrag aan te passen als respons op de cliënt zijn noden en wensen.

5. Warmte

Dit item peilt naar de uiting van warmte tot een cliënt door de begeleider. Warmte kan omschreven worden als een positieve attitude naar de cliënt toe en toont zich in strelingen, op de schoot laten zitten, liefkozen, kussen, knuffelen, de toon van de stem en verbale vertederingsen. Zowel het openlijke gedrag van de begeleider en de kwaliteit van de overgebrachte genegenheid worden beoordeeld. Dit item beoordeelt de mate van positieve affectieve expressie, die zich toont in de frequentie en kwaliteit van de expressie van positieve gevoelens door de begeleider en diens blijk van affectie.

De fysieke nabijheid van de begeleider tot de cliënt, wordt eveneens meegenomen in de beoordeling van dit aspect van interactie. De timing waarmee de begeleider aan de activiteit begint, wordt desgelijks in acht genomen. Betreffende deze laatste beschrijving kan de observator zich de vraag stellen of de begeleider onmiddellijk de

activiteit aanvat of dat er eerst de tijd wordt genomen om met de cliënt contact te maken.

Peiling van (1): Zeer laag. Positieve affectie ontbreekt doorgaans. Naast het feit dat de begeleider sporadisch affectie kan uiten door aanraking of stem, lijkt hij gedurende de meerderheid van de tijd eerder gereserveerd.

Peiling van (2): Laag. De begeleider uit af en toe warmte door korte aanrakingen en vocale tonen, die een lage intensiteit van positieve affectie suggereert.

Peiling van (3): Gemiddeld. Doordringende positieve affectie van lage intensiteit wordt gedemonstreerd doorheen de interactie. Genegenheid wordt overgebracht door aanraking en vocale tonen.

Peiling van (4): Hoog. Affectie wordt frequent (maar niet noodzakelijk continu) geuit door aanraking en/of vocale toon. De begeleider kan uitingen van vertedering verbaliseren.

Peiling van (5): Zeer hoog. De begeleider uit overdreven hartelijk aanrakingen, vocale toon en verbale vertedering, openlijke liefde voor de cliënt gedurende het merendeel van de tijd.

De subschaal prestatiegerichtheid

1. Prestatie

Dit item onderzoekt de begeleider zijn stimulering van sensorimotorische en cognitieve prestatie van de cliënt. Dit item peilt naar de mate van stimulatie die de begeleider geeft en die openlijk georiënteerd is naar het bevorderen van de vooruitgang in de ontwikkeling van de cliënt. Dit item peilt naar de grootte van het bevorderen door de begeleider van sensorimotorische en cognitieve ontwikkeling doorheen spel, instructie, training of sensorische stimulatie en bevat de energie die de begeleider uitoefent in het streven naar het stimuleren van de ontwikkeling van de cliënt.

Wanneer de begeleider enkel moeite doet om de cliënt de opdracht te laten uitvoeren, scoort hij niet meer dan een 1. Dit item peilt dan ook naar de extra stimulatie vanuit de begeleider.

Peiling van (1): Zeer lage stimulatie. De begeleider doet bijna geen moeite of tracht bijna niet om de cliënt tot leren aan te zetten.

Peiling van (2): Lage stimulatie. De begeleider doet een aantal milde pogingen om de sensorimotorische ontwikkeling van de cliënt te bevorderen, maar de interactie is meer georiënteerd op spel om te spelen dan om aan te leren.

Peiling van (3): Gemiddelde stimulatie. De begeleider bevordert het merendeel van de tijd de sensorimotorische ontwikkeling van de cliënt doorheen spel of training, maar oefent geen druk uit op de cliënt om te presteren. Druk uitoefenen wordt hier gedefinieerd als het moeilijker maken van de opdracht.

Peiling van (4): Aanzienlijke stimulatie. De begeleider oefent, naar sensorimotorische prestatie toe, enige druk uit op de cliënt. Dit kan door middel van eenzijdige of op een behaaglijke interactionele manier druk uit te oefenen en dit opzettelijk of niet opzettelijk.

Peiling van (5): Zeer hoge stimulatie. De begeleider oefent herhaaldelijk druk uit op de cliënt om te presteren. De begeleider stimuleert de cliënt naar sensorimotorische ontwikkeling toe. Dit kan door middel van spel of door duidelijke training. Het is voor de observator duidelijk dat het zeer belangrijk is voor de begeleider dat de cliënt bepaalde vaardigheden behaalt.

2. Loven

Dit item peilt naar de hoeveelheid lof dat de begeleider aan de cliënt geeft. Voorbeelden van verbaal lof zijn “goed zo jongen”, “dat is een goed meisje”, “goed gewerkt”. Lof in de vorm van glimlachen, handgeklap of andere expressies van goedkeuring worden eveneens in acht genomen. Lof kan gegeven worden voor volgzzaamheid, prestatie of voor het wezen van de cliënt zelf.

Peiling van (1): Zeer weinig lof. Lof wordt niet gebruikt door de begeleider in de interactie, zelfs niet in situaties die normaal gesproken lof zouden ontlokken.

Peiling van (2): Weinig lof. De begeleider gebruikt niet frequent lof doorheen de interactie.

Peiling van (3): Gemiddelde lof. De begeleider gebruikt een gemiddeld aantal van lof gedurende de interactie. De begeleider geeft meestal lof in situaties die normaal gesproken lof zouden ontlokken.

Peiling van (4): Frequente lof. De begeleider geeft frequent lof aan de cliënt voor gedrag dat normaal gesproken geen lof zou ontlokken.

Peiling van (5): Zeer veel lof. De begeleider geeft bijna de hele tijd lof, zelfs voor gedrag dat normaal gesproken geen lof zou ontlokken.

De subschaal directiviteit

1. Directiviteit

Dit item meet de regelmaat en intensiteit waarin de begeleider verzoeken, bevelen en aanwijzingen geeft of andere manieren waarin de begeleider het gedrag van de cliënt probeert te sturen.

Peiling van (1): Zeer weinig richtinggevend. De begeleider laat de cliënt toe om activiteiten van zijn eigen keuze te beginnen of verder te zetten. Begeleiders vermijden constant suggesties te geven en hebben de neiging om ze niet te geven wanneer ernaar gevraagd wordt of wanneer ze de logische reactie zijn op de directe situatie. De houding van de begeleiders kan gekarakteriseerd worden als: doe het op uw eigen manier.

Peiling van (2): Weinig richtinggevend. De begeleider geeft occasioneel suggesties en vertelt de cliënt zelden wat te doen. Hij antwoordt eventueel met advies en kritiek wanneer hulp nodig is, maar weerhoudt zich gedurende het merendeel van de tijd van dergelijke interactie. In het algemeen is deze begeleider medewerkend en niet-verhinderend.

Peiling van (3): Gematigd richtinggevend. De neiging van de begeleider om suggesties te doen en de cliënt richting te geven is ongeveer gelijk aan de neiging van de begeleider om toe te staan dat de cliënt zichzelf richting geeft. De begeleider kan de cliënt zijn keuze van activiteit proberen te beïnvloeden, maar laat hem onafhankelijk zijn spel uitvoeren of laat hem zelf zijn eigen keuze maken, maar staat klaar met suggesties voor effectieve verwezenlijking hiervan.

Peiling van (4): Sterk richtinggevend. De begeleider onthoudt occasioneel suggesties, maar geeft vaker aan wat te doen en hoe het te doen. De begeleider produceert een constante stroom van suggestieve opmerkingen en kan een nieuwe activiteit starten wanneer de cliënt geen eerder teken van traagheid en / of weerstand toont.

Peiling van (5): Zeer sterk richtinggevend. De begeleider probeert voortdurend richting te geven aan de minieme details van het vrije spel van de cliënt. Opvallend bij deze begeleider is de extreme regelmaat van onderbreking van de cliënt die vorderingen maakt in de activiteit, zodanig dat de begeleider het meest van de tijd

bezig lijkt met de cliënt instructies te geven, te trainen, reacties te ontlokken, richting te geven en te controleren.

2. Tempo

Dit item onderzoekt het tempo van het gedrag van de begeleider. Het tempo van de begeleider wordt vastgesteld door het bepalen van de omvang waarin dit overeenkomt met het tempo van de cliënt.

Peiling van (1): Heel traag. Het tempo van de begeleider is regelmatig trager ten opzichte van de cliënt en de begeleider heeft enkele periodes van inactiviteit. De cliënt wacht bijgevolg soms op de begeleider.

Peiling van (2): Traag. Het tempo van deze begeleider is trager dan deze van de cliënt en kunnen periodes van inactiviteit zijn, maar dit is niet noodzakelijk.

Peiling van (3): Gematigd tempo. Deze begeleider is noch opvallend traag of snel ten opzichte van de cliënt. De begeleider past zijn tempo aan het kind aan.

Peiling van (4): Snel. Ondanks het feit dat de begeleider zijn tempo regelmatig aan de cliënt aanpast, zijn er enkele periodes waarin de begeleider sneller handelt dan de cliënt. De begeleider geeft de cliënt bij gelegenheid geen tijd om te reageren.

Peiling van (5): Zeer snel. De begeleider handelt regelmatig sneller dan de cliënt. Hierdoor zijn er geregeld periodes waarin de begeleiders de cliënt geen tijd geeft om te reageren.

De Gevatte Interactieschaal (2009)

Een beoordelingschaal betreffende het interactieve gedrag van personen met ernstige meervoudige beperkingen

Soetkin Heylen en Filip Vos

Gebaseerd op

Pivotal Behavior Rating Scale (herwerkt, 1998)

Gerald Mahoney

Opmerking: De Pivotal Behavior Rating Scale (Mahoney, 1998) is gerapporteerd in twee uitgegeven studies die de invloed van leerkrachten hun interactieve stijl op het engagement van de kleuters/peuters met handicap onderzoeken (Mahoney & Wheeden, 1998; 1999). Resultaten van deze studies gaven aan dat het door deze schaal gemeten interactieve gedrag beïnvloed wordt door de wijze waarop volwassenen met kinderen omgaan. Deze gedragingen lijken cruciale dimensies te zijn van actief leren van kinderen in zoverre dat deze ook gerelateerd zijn aan het niveau van de kinderen hun functionele ontwikkeling. Factoranalyses van deze zeven items geven aan dat er twee componenten van interactief gedrag - aandacht en initiatie - gemeten worden. De volgende items zijn gerangschikt overeenkomstig met de subschaalen waarmee deze geassocieerd zijn.

In het kader van de masterproef 'Gevatte interactie?' hebben wij de 'Pivotal Behavior Rating Scale' van Gerald Mahoney (1998) vertaald en aan de doelgroep personen met ernstige meervoudige beperkingen aangepast. De volwassene wordt aangeduid als begeleider en de persoon met ernstige meervoudige beperkingen als cliënt.

De subschaal aandacht

1. Aandacht voor het gebeuren in het algemeen (begeleider en voorwerp) (onstandvastig / erbij kunnen blijven).

Deze schaal bepaalt in welke mate de cliënt oplet bij de activiteiten. Terwijl de cliënt actief of niet actief betrokken is in de activiteit; blijft de cliënt voor een langere duur bezig met de activiteit. Dit wordt gescoord als aantonend hoge aandacht. De kwaliteit van de participatie van de cliënt kan gekarakteriseerd worden door hoge betrokkenheid of onbetrokkenheid. De cliënt kan met andere woorden enige of geen voldoening lijken te halen uit de activiteiten. Een cliënt kan kort deelnemen aan een activiteit en dan zichzelf fysiek verwijderen of zich kort bezighouden met een andere activiteit. Dit wordt gescoord als laag in aandacht. Een cliënt die een lage scoring in aandacht ontvangt, kan regelmatig van activiteit veranderen of naar de activiteiten toe vermijdend zijn en lijkt nooit aanwezig te zijn bij een activiteit voor meer dan een aantal seconde per keer.

Om een score te geven op dit item wordt voornamelijk het kijkgedrag van de cliënt beoordeeld. Kijkgedrag wordt omschreven als het kijken van de cliënt naar de activiteit en/of naar de begeleider. Tijdens het coderen wordt hierdoor de aandacht van de cliënt voor het gebeuren in het algemeen beoordeeld.

In sommige situaties vormt het beoordelen van het kijkgedrag een te enge beoordeling als uiting van aandacht. Deze beperking kan zich bijvoorbeeld voordoen bij blinde en slechtziende cliënten. De cliënt kan tijdens de activiteit er eveneens voor opteren om aandacht te schenken aan het gebeuren door te luisteren en niet zozeer gericht te kijken. Op zulke momenten kan de cliënt aandachtig zijn zonder gericht te kijken naar de activiteit of de begeleider. Daardoor wordt elk gedrag dat past bij de activiteit (zoals het hoofd of oor in de richting van het geluid bewegen) meegenomen als aandacht voor het gebeuren in het algemeen. Wanneer de cliënt zijn hoofd van de activiteit afwendt, wordt dit meegenomen als gebrek aan aandacht voor het gebeuren.

Peiling [1]: Heel laag. De cliënt let nooit meer dan een paar seconden achter elkaar op bij een activiteit. Hij is geheel inactief of vermijdend naar de activiteiten toe, of verandert continu van activiteiten.

Peiling [2]: Laag. De cliënt kan beschreven worden als doorgaans onoplettend voor de activiteit. Niettegenstaande dat hij soms deelneemt aan de activiteit, is hij vaker inactief, vermijdend naar de activiteit toe of houdt hij zich bezig met het veranderen van activiteiten.

Peiling [3]: Gematigd. De cliënt let ongeveer even vaak op bij de activiteiten als hij niet oplet. Hij heeft uitgebreidere periodes waarin hij deelneemt aan de activiteit evenals hij periodes heeft waarin hij zich bezig houdt met het vermijden of veranderen van activiteiten.

Peiling [4]: Hoog. De cliënt ‘blijft bij’ de activiteiten gedurende de meerderheid van de sessies. Er kunnen periodes zijn waarin de cliënt onoplettend is, maar deze zijn kort en beperkt in aantal.

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt ‘blijft bij’ de activiteiten gedurende alle sessies. Hij participeert in de activiteiten zonder periodes van onoplettendheid.

2. Volharding (Oefening / Probleem oplossen)

Dit item meet de mate waarin de cliënt een inspanning doet om te participeren in een activiteit. Een cliënt die hoog scoort op volharding maakt verscheidene pogingen terwijl hij met de begeleider speelt en gaat door met het proberen van het vinden van oplossingen ondanks dat hij zijn eigen doelen of de doelen van de begeleider niet succesvol kan bereiken. Volharding weerspiegelt ook de omvang van de mate waarin de cliënt handelingen en vocalisaties gebruikt. Een cliënt met een hoge score kan geregeld dezelfde handeling uitvoeren op dezelfde of verschillende voorwerpen of kan vocalisaties steeds opnieuw oefenen (bij het imiteren van de begeleider of van de geluiden/woorden). Een cliënt die laag scoort op dit item doet weinig moeite om te participeren in de activiteiten. Hij oefent zelden gedragingen of vocalisaties en wanneer de cliënt gedurende een activiteit onverwachte moeilijkheden tegenkomt, geeft hij snel op. Volharding wordt onderscheiden van volgzzaamheid aan de hand van de initiatie van het kind tegenover de initiatie van de volwassene. Als de cliënt met andere woorden enkel als reactie op de begeleider zijn verzoek probeert te participeren in een activiteit, wordt dit gezien als volgzzaamheid en niet als volharding. Gedrag van de cliënt dat geïnitieerd werd door de begeleider, maar waarin de cliënt volharding laat zien zonder verdere aanmoediging van de begeleider, mag ook meegenomen worden als volharding van de cliënt. Er kan gesteld worden dat in zulke situaties de cliënt meer probeert dan de begeleider van hem vraagt.

Bij het scoren van dit item nemen we elk volhardend gedrag, uitgesloten stereotiep gedrag (zoals aangegeven in de steekkaart die door de betrokken begeleiders werd opgebouwd) en gedrag dat niet gerelateerd is aan de activiteit die aangeboden wordt, van de cliënt mee. Observaties die de score op dit item beïnvloeden kunnen ook non-verbaal zijn. Het volgehouden kijkgedrag van de cliënt kan hier gelden als voorbeeld. Net zoals bij aandacht wordt bijgevolg kijkgedrag meegenomen als beïnvloedende factor op het item volharding. Inzake het kijkgedrag wordt er bij dit item de duur van het gedrag en de mate waarin de cliënt moeite doet om te blijven volgen, beoordeeld.

Als conclusie kan er gesteld worden dat de duur van het gedrag de score op dit item bepaalt. Dit item houdt geen rekening met uitingen van voldoening die hier al dan niet worden getoond.

Peiling [1]: Zeer laag. Deze cliënt toont nooit herhaling van een gedrag. De cliënt toont nooit volharding.

Peiling [2]: Laag. Deze cliënt toont bijna nooit herhaling van een gedrag. De cliënt die meestal zeer zwak is in volharding probeert sporadisch een tweede poging wanneer hij moeilijkheden ondervindt.

Peiling [3]: Gematigd. De cliënt toont af en toe herhaling van een gedrag. Hij probeert af en toe een tweede poging wanneer hij moeilijkheden ondervindt, maar geeft in het algemeen vlug op.

Peiling [4]: Hoog. De cliënt kent meerdere periodes waarin hij gedragingen lijkt te oefenen, maar juist even vaak als de periodes waarin hij niet oefent. Evenzo, kunnen er ongeveer evenveel periodes zijn waarin de cliënt doorgaat met proberen wanneer hij moeilijkheden ondervindt als periodes waarin hij snel opgeeft.

Peiling [5]: Zeer hoog. Hoewel de cliënt nog enkele periodes heeft waarin hij snel opgeeft, kan de cliënt regelmatig waargenomen worden wanneer hij pogingen onderneemt terwijl hij moeilijkheden ondervindt.

3. Betrokkenheid op zowel persoon als activiteit (onvermogen tot concentratie: afleiding / rondkijken)

Deze schaal weerspiegelt de intensiteit waarmee de cliënt betrokken is in de activiteit en op de begeleider. De cliënt die sterk is in betrokkenheid, is actief betrokken gedurende de meerderheid van de activiteit. De cliënt lijkt in hoge mate gemotiveerd om zich hoe dan ook te engageren in activiteiten, of deze nu door de cliënt of de begeleider geïnitieerd zijn. De cliënt is vastberaden om te participeren in activiteiten en lijkt er voldoening uit te halen. De cliënt die zwak is in betrokkenheid is ofwel passief betrokken gedurende de activiteit; probeert niet deel te nemen of is snel afgeleid gedurende de activiteit. Deze cliënt kan 'bij' de activiteit blijven, maar lijkt weinig voldoening te halen uit zijn betrokkenheid. De cliënt kan vaak naar de camera kijken of de ruimte verlaten.

Dit item peilt naar het actief, intens meedoen van de cliënt zonder dat hij hiervoor met moeilijkheden moet worden geconfronteerd (zonder dat hij hiervoor zichtbaar moeite doet). Bij dit item wordt er dus enerzijds gekeken naar de duur van het gedrag van de

cliënt. Betrokkenheid toont zich dus ook in de volhardendheid van de cliënt. Anderzijds hoeft de cliënt niet duidelijk te volharden in zijn of haar gedrag (de cliënt hoeft geen moeilijkheden te ondervinden).

Peiling [1]: Zeer laag. De cliënt haalt duidelijk geen voldoening uit zijn betrokkenheid op de activiteiten of de begeleider. De cliënt toont een grote hoeveelheid aan neutrale gevoelens evenals enige angst of vermijding van de activiteit of begeleider. Wanneer de cliënt wel deelneemt aan de interactie, 'lijkt hij eerder de gebaren te ondergaan' dan er actief aan deel te nemen. Deze cliënt kan grotendeels afgeleid zijn door andere activiteiten in het lokaal.

Peiling [2]: Laag. Deze cliënt haalt voor het grootste deel geen voldoening uit zijn deelname aan de activiteiten of interactie met de begeleider. Hij toont grotendeels neutrale gevoelens en kan passief lijken gedurende de interactie. Gedurende de activiteiten lijkt zijn gedrag grotendeels herhalend te zijn. Deze cliënt toont subtiele of openlijke onbetrokkenheid door gedurende de meerderheid van de sessie afgeleid te zijn.

Peiling [3]: Gematigd. Deze cliënt haalt enige voldoening uit de activiteiten of uit zijn interactie met de begeleider. Er zijn aanhoudende periodes waarin hij vastberaden lijkt in wat hij aan het doen is of hij gebruikt gebaren of vocalisaties om zijn voldoening in de taak uit te drukken. Er zijn ook uitgebreidere periodes waarin de cliënt 'de gebaren lijkt te ondergaan' of periodes waarin hij ongeïnteresseerd is in de activiteiten.

Peiling [4]: Hoog. De cliënt kan omschreven worden als in hoge mate betrokken. Gedurende de meerderheid van de sessie, lijkt de cliënt voldoening te halen uit de deelname aan de activiteiten. Desondanks kan de cliënt de activiteit ook 'machinaal' uitvoeren.

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt is sterk betrokken gedurende heel de sessie. Deze cliënt lijkt sterk gemotiveerd om zich in te zetten in de activiteiten ongeacht of deze door de cliënt of de begeleider geïnitieerd zijn. Hij haalt een grote hoeveelheid van voldoening uit de deelname aan de activiteiten.

De sterke motivatie toont zich in het blijven deelnemen aan de activiteiten en het tonen van plezier. Eveneens kan er bij deze peiling worden opgemerkt dat, als er iets nieuws gebeurt in het spel, dit steeds vanuit de cliënt komt.

4. Volgzaamheid/samenwerking (vermijd de cliënt de gehele interactie?)

De mate waarin de cliënt probeert te gehoorzamen aan de verzoeken of suggesties van de begeleider wordt met deze schaal gemeten (deze verzoeken kunnen ook over gevoelens gaan, bijvoorbeeld 'Lach eens'). Een cliënt die hoog scoort in gehoorzaamheid zal moeite doen om uit te voeren wat de begeleider vraagt of zal snel beantwoorden aan de begeleider zijn openlijke of subtiele suggesties. Een cliënt die laag scoort op gehoorzaamheid kan samenwerking met de begeleider weigeren. Deze cliënt kan actief de activiteit vermijden door met materialen te gooien of door simpelweg de suggesties van de begeleider te negeren en zich bezig te houden met andere activiteiten.

Peiling [1]: Zeer laag. De cliënt kan openlijk samenwerking weigeren door het gooien of wegduwen van materiaal. Daarnaast kan hij de suggesties van de begeleider simpelweg negeren.

Peiling [2]: Laag. Terwijl de cliënt nu en dan probeert mee te werken met de aanwijzingen van de begeleider, wordt de cliënt gedurende de meerderheid van de interactie omschreven als niet medewerkend.

Peiling [3]: Gematigd. De cliënt probeert even vaak de verzoeken of aanwijzingen van de begeleider te beantwoorden dan als hij deze niet beantwoordt.

Peiling [4]: Hoog. De cliënt probeert gewoonlijk mee te werken met de verzoeken of aanwijzingen van de begeleider. Hij kan nu en dan weigeren mee te werken, maar de meerderheid van de tijd probeert hij de verzoeken of aanwijzingen van de begeleider te volgen.

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt probeert consequent mee te werken met de verzoeken of aanwijzingen van de begeleider. Hij antwoordt snel op zowel subtiele als openlijke verzoeken of aanwijzingen.

De subschaal initiatie

1. *Initiatie van activiteiten en het gebeuren*

Deze schaal meet de mate waarin de cliënt activiteiten in werking stelt. Een cliënt die een hoge score ontvangt, probeert regelmatig activiteiten te beginnen. (Voorbeelden van initiatie zijn: verbale initiatie, handgeklap, start van een nieuw spel, veranderingen van activiteiten binnen het spel, vragen van hulp. De cliënt wacht niet op de raad van de begeleider. De cliënt kan de begeleider eveneens als hulpmiddel gebruiken. De cliënt kan dit doen om bijvoorbeeld materiaal te bemachtigen of als verlenging van hun eigen handen (de handen van de begeleider als instrument gebruiken voor het geluid van handgeklap te bekomen). Een cliënt die hoog scoort op dit item heeft de intentie om veranderingen aan te brengen in de activiteit. Initiatie is NIET hetzelfde telkens opnieuw proberen, waarbij men de kansen om iets nieuws te proberen negeert (dit wordt namelijk gezien als volharding). Een cliënt die laag scoort op deze schaal zal zelden activiteiten proberen te initiëren en reageert meer op de agenda van de begeleider dan dat hij zijn eigen agenda probeert uit te voeren. Tijdens het spelen met de materialen kan hij ongeïnteresseerd lijken.

Er dient opgemerkt te worden dat de geïnitieerde activiteit door de cliënt niet daadwerkelijk hoeft plaats te vinden. De begeleider kan bijvoorbeeld beslissen om de activiteit die de cliënt initieert niet te laten doorgaan of kan de geïnitieerde activiteit niet opmerken. Desondanks wordt deze initiatie van de cliënt wel op dit item gescoord.

Peiling [1]: Zeer laag. De cliënt probeert haast nooit een activiteit te beginnen. Tijdens de interactie kan hij extreem passief en inactief zijn of zich enkel bezighouden met activiteiten als antwoord op het verzoek van de begeleider.

Peiling [2]: Laag. De cliënt probeert nu en dan een activiteit te initiëren. Hij volgt echter voor het grootste deel de agenda van de begeleider of is zeer passief gedurende de interactie.

Peiling [3]: Gematigd. Op verscheidene gelegenheden probeert de cliënt een activiteit te beginnen. Er zijn ook verscheidene periodes waarin hij passief en onbetrokken is of enkel reageert op de agenda van de begeleider.

Peiling [4]: Hoog. De cliënt probeert consequent activiteiten te initiëren. Desondanks de cliënt regelmatig activiteiten in werking stelt, wordt hij nu en dan onbetrokken of passief tijdens de interactie.

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt begint activiteiten gedurende alle sessies. Hij heeft duidelijk zijn eigen agenda en staat erop deze te volgen.

2. Initiatie: begeleider

De mate waarin de cliënt een interactie met de begeleider start, wordt door dit item gemeten. De cliënt die een hoge score ontvangt, heeft geregeld en langdurige periodes van oogcontact en andere gedeelde gedragingen met de begeleider zoals vocalisaties. Deze cliënt probeert de begeleider te engageren door hem af te lossen (om beurten iets te doen) of door vocalisaties, gebaren en gezichtsuitdrukkingen te maken. (Vocalisaties kunnen het volgende inhouden: ‘Kom hier’, ‘Jouw beurt’, ‘Kijk naar dit’). Een cliënt die laag scoort op initiatie van de begeleider heeft zelden oogcontact, probeert zelden ervaringen te delen of engageert de begeleider zelden door beurten te nemen, door gebaren te maken of te vocaliseren.

Wanneer de cliënt met betrekking tot initiatie van de begeleider een verandering initieert, wordt dit onder dit item gescoord. Mogelijke voorbeelden van zulke gedragingen zijn het geven van een knuffel, oogcontact maken of de begeleider aankijken. Ook handgeklap kan onder dit item gescoord worden. Dit is zo wanneer de cliënt dit gedrag stelt om de begeleider iets duidelijk te maken (bijvoorbeeld: ‘Kijk hoe blij ik ben, geef dat aan mij, etc.’). Wanneer de begeleider enkel als middel gebruikt wordt om bijvoorbeeld een bepaald materiaal te bemachtigen, scoren we het gedrag niet op dit item. De cliënt moet de begeleider daadwerkelijk proberen te engageren.

Gedragingen die door de cliënt uit boosheid gesteld worden, worden niet gescoord. Er dient bijgevolg bij gelegenheid nagegaan te worden of de cliënt zijn gedrag stelt uit boosheid of niet. Dit is niet steeds eenvoudig doordat bijvoorbeeld niet alle slaande bewegingen een uiting van boosheid hoeven te zijn. Rekening houden met de context van het gedrag zal bijgevolg noodzakelijk zijn.

Peiling [1]: Zeer laag. De cliënt probeert nooit ervaringen te delen met de begeleider. Hij laat zich nooit in periodes van oogcontact of vocalisaties in of probeert de begeleider nooit te engageren door speelgoed te tonen of aan te bieden.

Peiling [2]: Laag. De cliënt schenkt nu en dan aandacht aan de begeleider en toont oogcontact. Voor het grootste deel probeert de cliënt echter geen ervaringen te delen met de begeleider.

Peiling [3]: Gematigd. De cliënt schenkt bij benadering de helft van de tijd aandacht aan de begeleider. Hij toont periodes van oogcontact of anderen gedeelde gedragingen, maar toont evenveel periodes van onaandachtzaamheid. De cliënt kan

ook uitgebreidere periodes van oogcontact hebben, maar meer als reactie op het gedrag van de begeleider dan als een poging om de begeleider te engageren.

Peiling [4]: Hoog. De cliënt schenkt voor de meerderheid van de sessies aandacht aan de begeleider. Hij wordt vaak waargenomen terwijl hij actief ervaringen deelt door oogcontact en vocalisaties en probeert soms activiteiten met de begeleider te initiëren.

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt heeft geregelde en langdurige periodes van oogcontact met de begeleider. Hij gebruikt al kijkend naar de begeleider zijn stem om zich te uiten of probeert ervaringen te delen door het tonen of aanbieden van speelgoed of materialen of op een andere manier activiteiten te initiëren met de begeleider. De cliënt wordt gekarakteriseerd door regelmatige pogingen om de begeleider te betrekken.

3. Affect

Deze schaal weerspiegelt de algemene emotionele toestand gedurende de interactie. Een cliënt die een hoge score ontvangt toont openlijk positieve gevoelens en plezier of het nu gericht is naar de begeleider of de activiteit zelf. De cliënt glimlacht, lacht en vocaliseert regelmatig samen met de begeleider gedurende de activiteit. Een cliënt die laag scoort op deze schaal uit regelmatig woede of angst gedurende de interactie. Hij kan wenen, kan de begeleider proberen te slaan of gooit met materialen en speelgoed. Bij het scoren op dit item wordt er voornamelijk gekeken naar de lichaamshouding en de gelaatsuitdrukkingen (lachen, ogen).

Peiling [1]: Zeer laag. De cliënt stelt zich regelmatig afwijzend op en uit regelmatig dat hij het gebeuren niet leuk vindt. De cliënt kan af en toe angst uiten gedurende de interactie. Hij kan wenen, de begeleider proberen te slaan, materialen of speelgoed proberen te gooien. Hiernaast kan hij zich even neutraal opstellen, maar de cliënt heeft overwegend negatieve gevoelens.

Peiling [2]: Laag. Terwijl de cliënt af en toe neutrale emoties toont doorheen de interactie, zijn er verscheidene aanhoudende periodes waarin de cliënt zich ongemakkelijk voelt of afwijzend opstelt.

Peiling [3]: Gematigd. In het algemeen toont de cliënt een lage intensiteit van plezier. Of deze cliënt kan in het algemeen gekarakteriseerd worden als kalm en neutraal in affect. De cliënt kan soms afwijzend of blij zijn, maar deze emoties komen slechts even voor.

Peiling [4]: Hoog. Voor het grootste gedeelte kan de cliënt beschreven worden als gelukkig. Hij toont enige neutrale gevoelens, maar lijkt meestal gelukkig gedurende de sessie.

Peiling [5]: Zeer hoog. De cliënt uit zichzelf vaak door middel van zijn stem, lacht en glimlacht vaak wanneer hij in interactie treedt met de begeleider of het speelgoed. Hij uit nooit negatieve gevoelens.

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT PSYCHOLOGIE EN PEDAGOGISCHE
WETENSCHAPPEN

ONDERZOEKSCENTRUM VOOR GEZINS- EN
ORTHOPEDAGOGIEK

TABELLENBOEK

GEVATTE INTERACTIE?

OVER HET ADEQUAAT METEN VAN DE INTERACTIE TUSSEN
BEGELEIDERS EN CLIËNTEN MET ERNSTIGE MEERVOUDIGE
BEPERKINGEN.

Masterproef aangeboden
tot het verkrijgen van de
graad Master in de
Pedagogische
Wetenschappen door
**Soetkin Heylen en
Filip Vos**

o.l.v. Prof. Dr. K. Petry
m.m.v.
Mw. Kristien Hermans
en Mw. Ine Hostyn

2009

Lijst met tabellen

Tabel 1: <i>De ‘Cohen’s Kappa- kruistabel’ van onderzoeker A en onderzoeker B bij de MBRS en CBRS</i>	185
Tabel 2: <i>De Kolmogorov-Smirnov Toets in de conditie minste voorkeur</i>	186
Tabel 3: <i>De Kolmogorov-Smirnov Toets in de conditie nieuwe objecten</i>	187
Tabel 4: <i>De Kolmogorov-Smirnov Toets in de conditie voorkeur</i>	188
Tabel 5 : <i>De Kolmogorov-Smirnov Toets in de conditie zonder object</i>	189
Tabel 6: <i>Cronbach’s alpha en item-rest correlatie van de MBRS in de conditie minste voorkeur</i>	190
Tabel 7: <i>Cronbach’s alpha en item-rest correlatie van de CBRS in de conditie minste voorkeur</i>	190
Tabel 8: <i>Cronbach’s alpha en item-rest correlatie van het construct responsiviteit in de conditie minste voorkeur</i>	191
Tabel 9: <i>Cronbach’s alpha en item-rest correlatie van het construct emotie in de conditie minste voorkeur</i>	191
Tabel 10: <i>Cronbach’s alpha en item-rest correlatie van het construct prestatiegerichtheid in de conditie minste voorkeur</i>	191
Tabel 11: <i>Cronbach’s alpha en item-rest correlatie van het construct directiviteit in de conditie minste voorkeur</i>	192
Tabel 12: <i>Cronbach’s alpha en item-rest correlatie van het construct aandacht in de conditie minste voorkeur</i>	192

Tabel 13: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct initiatie in de conditie minste voorkeur</i>	192
Tabel 14: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de MBRS in de conditie nieuwe objecten</i>	193
Tabel 15: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de CBRS in de conditie nieuwe objecten</i>	193
Tabel 16: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct responsiviteit in de conditie nieuwe objecten</i>	194
Tabel 17: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct emotie in de conditie nieuwe objecten</i>	194
Tabel 18: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct prestatiegerichtheid in de conditie nieuwe objecten</i>	194
Tabel 19: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct directiviteit in de conditie nieuwe objecten</i>	195
Tabel 20: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct aandacht in de conditie nieuwe objecten</i>	195
Tabel 21: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct initiatie in de conditie nieuwe objecten</i>	195
Tabel 22: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de MBRS in de conditie voorkeur</i>	196
Tabel 23: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de CBRS in de conditie voorkeur</i>	196

Tabel 24: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct responsiviteit in de conditie voorkeur</i>	197
Tabel 25: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct emotie in de conditie voorkeur</i>	197
Tabel 26: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct prestatiegerichtheid in de conditie voorkeur</i>	197
Tabel 27: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct directiviteit in de conditie voorkeur</i>	198
Tabel 28: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct aandacht in de conditie voorkeur</i>	198
Tabel 29: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct initiatie in de conditie voorkeur</i>	198
Tabel 30: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de MBRS in de conditie zonder object</i>	199
Tabel 31: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de CBRS in de conditie zonder object</i>	199
Tabel 32: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct responsiviteit in de conditie zonder object</i>	200
Tabel 33: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct emotie in de conditie zonder object</i>	200
Tabel 34: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct prestatiegerichtheid in de conditie zonder object</i>	200

Tabel 35: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct directiviteit in de conditie zonder object</i>	201
Tabel 36: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct aandacht in de conditie zonder object</i>	201
Tabel 37: <i>Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct initiatie in de conditie zonder object</i>	201
Tabel 38: <i>Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de MBRS in de conditie minste voorkeur</i>	202
Tabel 39: <i>Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de CBRS in de conditie minste voorkeur</i>	203
Tabel 40: <i>Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de MBRS in de conditie nieuwe objecten</i>	204
Tabel 41: <i>Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de CBRS in de conditie nieuwe objecten</i>	205
Tabel 42: <i>Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de MBRS in de conditie voorkeur</i>	206
Tabel 43: <i>Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de CBRS in de conditie voorkeur</i>	207
Tabel 44: <i>Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de MBRS in de conditie zonder object</i>	208
Tabel 45: <i>Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de CBRS in de conditie zonder object</i>	209
Tabel 46: <i>Kruskal-Wallis toets bij de MBRS met de condities als groeperingsvariabele</i>	210
Tabel 47: <i>Kruskal-Wallis toets bij de CBRS met de condities als groeperingsvariabele</i>	210
Tabel 48: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets per 'conditiepaar' bij sensitiviteit</i>	211

Tabel 49: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets bij sensitiviteit: specifieke informatie</i>	211
Tabel 50: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal sensitiviteit</i>	212
Tabel 51: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets per ‘conditiepaar’ bij responsiviteit</i>	212
Tabel 52: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets bij responsiviteit: specifieke informatie</i>	213
Tabel 53: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal responsiviteit</i>	213
Tabel 54: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets per ‘conditiepaar’ bij plezier</i>	214
Tabel 55: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets bij plezier: specifieke informatie</i>	214
Tabel 56: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal plezier</i>	214
Tabel 57: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets per ‘conditiepaar’ bij expressiviteit</i>	215
Tabel 58: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets bij expressiviteit: specifieke informatie</i>	215
Tabel 59: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal expressiviteit</i>	215
Tabel 60: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets per ‘conditiepaar’ bij warmte</i>	216
Tabel 61: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets bij warmte: specifieke informatie</i>	216
Tabel 62: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal warmte</i>	217
Tabel 63: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets per ‘conditiepaar’ bij prestatiegerichtheid</i>	217
Tabel 64: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets bij prestatie: specifieke informatie</i>	218
Tabel 65: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal prestatie</i>	218
Tabel 66: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets per ‘conditiepaar’ bij verbaal loven</i>	219
Tabel 67: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets bij verbaal loven: specifieke informatie</i>	219
Tabel 68: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal verbaal loven</i>	220

Tabel 69: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets per 'conditiepaar' bij directiviteit</i>	220
Tabel 70: <i>Wilcoxon Signed-rankstoets bij directiviteit: specifieke informatie</i>	221
Tabel 71: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal directiviteit</i>	221
Tabel 72: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal effectiviteit</i>	222
Tabel 73: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal aanvaarding</i>	222
Tabel 74: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal inventiviteit</i>	223
Tabel 75: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal tempo</i>	223
Tabel 76: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal aandacht voor het gebeuren</i>	224
Tabel 77: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal volhardendheid</i>	224
Tabel 78: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal betrokkenheid</i>	225
Tabel 79: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal volzaamheid</i>	225
Tabel 80: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal initiatie activiteiten</i>	226
Tabel 81: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal initiatie begeleider</i>	226
Tabel 82: <i>Beschrijvende gegevens van de subschaal affect</i>	227
Tabel 83: <i>Spearman's rho correlatiecoëfficiënt tussen de MBRS en CBRS in de conditie minste voorkeur</i>	228
Tabel 84: <i>Spearman's rho correlatiecoëfficiënt tussen de MBRS en CBRS in de conditie nieuwe objecten</i>	229
Tabel 85: <i>Spearman's rho correlatiecoëfficiënt tussen de MBRS en CBRS in de conditie voorkeur</i>	230
Tabel 86: <i>Spearman's rho correlatiecoëfficiënt tussen de MBRS en CBRS in de conditie zonder object</i>	231

Het tabellenboek

Tabel 1

De Cohen's Kappa-kruistabel van onderzoeker A en onderzoeker B bij de MBRS en CBRS

		Onderzoeker B					Totaal
		1	2	3	4	5	
Onderzoeker A	1	18	7	0	0	0	25
	2	4	40	17	0	0	61
	3	0	10	75	20	0	105
	4	0	0	14	67	5	86
	5	0	0	0	2	6	8
	Totaal	22	57	106	89	11	285

Tabel 2

De Kolmogorov-Smirnov Toets in de conditie minste voorkeur

	N	Normal Parameters ^a	Most Extreme Differences			Kolmogorov-Smirnov Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
	Mean	Std. Deviation	Absolute Positive	Negative			
Sensitiviteit	19 3,680	0,946	0,315	0,211	-0,315	1,373*	0,046
Responsiviteit	19 3,370	0,761	0,265	0,265	-0,218	1,154	0,139
Effectiviteit	19 2,890	0,737	0,241	0,233	-0,241	1,050	0,220
Aanvaarding	19 2,950	0,621	0,323	0,308	-0,323	1,409*	0,038
Plezier	19 2,470	0,612	0,360	0,360	-0,226	1,567*	0,015
Expressiviteit	19 3,210	0,787	0,263	0,184	-0,263	1,147	0,144
Inventiviteit	19 2,840	0,501	0,413	0,324	-0,413	1,800**	0,003
Warmte	19 3,050	0,705	0,267	0,267	-0,260	1,162	0,134
Prestatie	19 2,110	0,737	0,346	0,346	-0,285	1,509*	0,021
Verbaal loven	19 2,000	1,000	0,237	0,237	-0,159	1,032	0,237
Directiviteit	19 3,110	0,658	0,300	0,300	-0,279	1,309	0,065
Tempo	19 3,160	0,602	0,340	0,340	-0,291	1,483*	0,025
Aandacht voor het gebeuren	19 3,160	1,015	0,218	0,151	-0,218	0,949	0,328
Volhardendheid	19 2,320	1,003	0,255	0,255	-0,166	1,112	0,168
Betrokkenheid	19 2,530	0,905	0,279	0,195	-0,279	1,215	0,105
Volgzaamheid	19 3,000	0,943	0,224	0,171	-0,224	0,976	0,296
Initiatie activiteiten	19 1,740	0,991	0,350	0,350	-0,229	1,527*	0,019
Initiatie begeleider	19 2,530	0,697	0,278	0,249	-0,278	1,212	0,106
Affect	19 2,840	0,501	0,413	0,324	-0,413	1,800**	0,003

^aDe toetsverdeling is normaal.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 3

De Kolmogorov-Smirnov Toets in de conditie nieuwe objecten

	N	Normal Parameters ^a	Most Extreme Differences			Kolmogorov-Smirnov Z	Asymp. Sig. (2-tailed)	
		Mean	Std. Deviation	Absolute	Positive	Negative		
Sensitiviteit	19	3,530	0,964	0,215	0,181	-0,215	0,936	0,345
Responsiviteit	19	3,370	0,831	0,250	0,198	-0,250	1,090	0,185
Effectiviteit	19	2,790	0,713	0,353	0,279	-0,353	1,538*	0,018
Aanvaarding	19	3,260	0,653	0,288	0,288	-0,239	1,255	0,086
Plezier	19	2,580	0,692	0,325	0,325	-0,202	1,416*	0,036
Expressiviteit	19	3,160	0,834	0,259	0,259	-0,214	1,130	0,155
Inventiviteit	19	2,740	0,733	0,264	0,264	-0,219	1,149	0,143
Warmte	19	2,580	0,607	0,304	0,304	-0,282	1,323	0,060
Prestatie	19	2,630	0,597	0,310	0,276	-0,310	1,352	0,052
Verbaal loven	19	2,630	0,955	0,272	0,272	-0,202	1,186	0,120
Directiviteit	19	3,740	0,562	0,364	0,267	-0,364	1,588*	0,013
Tempo	19	3,420	0,607	0,304	0,282	-0,304	1,323	0,060
Aandacht voor het gebeuren	19	3,580	0,838	0,271	0,202	-0,271	1,183	0,122
Volhardendheid	19	2,950	0,848	0,262	0,212	-0,262	1,140	0,148
Betrokkenheid	19	2,890	0,875	0,337	0,242	-0,337	1,470*	0,026
Volgzaamheid	19	3,260	1,046	0,286	0,188	-0,286	1,246	0,090
Initiatie activiteiten	19	1,950	1,224	0,307	0,307	-0,219	1,338	0,056
Initiatie begeleider	19	2,470	0,513	0,348	0,348	-0,321	1,519*	0,020
Affect	19	3,160	0,688	0,275	0,275	-0,251	1,198	0,113

^aDe toets verdeling is normaal.

* $p < .05$.

Tabel 4

De Kolmogorov-Smirnov Toets in de conditie voorkeur

	N	Normal Parameters ^a	Most Extreme Differences	Kolmogorov-Smirnov Z	Asymp. Sig. (2-tailed)			
		Mean	Std. Deviation	Absolute	Positive	Negative		
Sensitiviteit	18	3,830	0,985	0,289	0,211	-0,289	1,228	0,098
Responsiviteit	18	3,500	0,786	0,293	0,293	-0,207	1,244	0,090
Effectiviteit	18	2,780	0,808	0,275	0,225	-0,275	1,167	0,131
Aanvaarding	18	3,170	0,514	0,405	0,405	-0,317	1,717**	0,005
Plezier	18	2,780	0,732	0,245	0,245	-0,230	1,039	0,231
Expressiviteit	18	3,060	0,639	0,312	0,312	-0,299	1,325	0,060
Inventiviteit	18	2,830	0,618	0,328	0,283	-0,329	1,394*	0,041
Warmte	18	2,890	0,832	0,246	0,246	-0,187	1,044	0,226
Prestatie	18	1,940	0,873	0,252	0,252	-0,192	1,071	0,202
Verbaal loven	18	1,390	0,778	0,414	0,414	-0,309	1,755**	0,004
Directiviteit	18	3,110	0,900	0,229	0,162	-0,229	0,970	0,303
Tempo	18	2,830	0,707	0,260	0,240	-0,260	1,102	0,176
Aandacht voor het gebeuren	18	3,280	1,127	0,295	0,205	-0,295	1,250	0,088
Volhardendheid	18	2,560	1,199	0,234	0,234	-0,219	0,993	0,278
Betrokkenheid	18	2,890	1,231	0,205	0,154	-0,205	0,872	0,433
Volgzaamheid	18	3,170	0,786	0,244	0,195	-0,244	1,037	0,233
Initiatie activiteiten	18	1,890	0,832	0,246	0,246	-0,187	1,044	0,226
Initiatie begeleider	18	2,280	0,575	0,352	0,352	-0,259	1,495*	0,023
Affect	18	3,170	0,786	0,306	0,306	-0,249	1,299	0,068

^aDe toets verdeling is normaal.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 5

De Kolmogorov-Smirnov Toets in de conditie zonder object

	N	Normal Parameters	Most Extreme Differences	Kolmogorov-Smirnov Z	Asymp. Sig. (2-tailed)		
	Mean	Std. Deviation	Absolute Positive	Negative			
Sensitiviteit	19 4,530	0,697	0,383	0,248	-0,383	1,671**	0,008
Responsiviteit	19 4,110	0,658	0,300	0,300	-0,279	1,309	0,065
Effectiviteit	19 3,160	0,765	0,319	0,319	-0,260	1,389*	0,042
Aanvaarding	19 3,420	0,769	0,340	0,340	-0,239	1,481*	0,025
Plezier	19 3,110	0,737	0,241	0,241	-0,233	1,050	0,220
Expressiviteit	19 3,740	0,562	0,364	0,267	-0,364	1,588*	0,013
Inventiviteit	19 3,260	0,733	0,264	0,219	-0,264	1,149	0,143
Warmte	19 3,740	0,733	0,430	0,307	-0,430	1,873**	0,002
Prestatie	19 1,580	0,607	0,304	0,304	-0,282	1,323	0,060
Verbaal loven	19 1,580	0,692	0,325	0,325	-0,202	1,416*	0,036
Directiviteit	19 2,890	0,809	0,289	0,238	-0,289	1,258	0,084
Tempo	19 3,320	0,671	0,267	0,260	-0,267	1,164	0,133
Aandacht voor het gebeuren	19 3,470	0,964	0,215	0,215	-0,181	0,936	0,345
Volhardendheid	19 2,470	0,772	0,279	0,204	-0,279	1,214	0,105
Betrokkenheid	19 2,950	0,911	0,219	0,219	-0,155	0,955	0,321
Volgzaamheid	19 3,320	0,820	0,229	0,229	-0,219	0,998	0,273
Initiatie activiteiten	19 1,630	0,831	0,303	0,303	-0,224	1,320	0,061
Initiatie begeleider	19 2,840	0,958	0,224	0,224	-0,197	0,977	0,296
Affect	19 3,370	0,496	0,403	0,403	-0,267	1,756**	0,004

^aDe toets verdeling is normaal.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 6

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de MBRS in de conditie minste voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Sensitiviteit	31.16	10.140	.515	.494
Responsiviteit	31.47	10.041	.730	.453
Effectiviteit	31.95	12.608	.189	.582
Aanvaarding	31.89	13.544	.046	.605
Plezier	32.37	12.023	.411	.541
Expressiviteit	31.63	10.246	.650	.470
Inventiviteit	32.00	12.556	.375	.554
Warmte	31.79	12.842	.159	.587
Prestatie	32.74	13.205	.073	.605
Verbaal loven	32.84	13.696	-.075	.659
Directiviteit	31.74	14.871	-.229	.652
Tempo	31.68	12.117	.396	.544

Tabel 7

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de CBRS in de conditie minste voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Aandacht voor het gebeuren	14.95	14.275	.828	.827
Volhardendheid	15.79	15.175	.701	.848
Betrokkenheid	15.58	15.146	.808	.832
Volgzaamheid	15.11	15.988	.634	.857
Initiatie activiteiten	16.37	15.357	.684	.850
Initiatie begeleider	15.58	18.702	.410	.881
Affect	15.26	19.094	.527	.873

Tabel 8

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct responsiviteit in de conditie minste voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Sensitiviteit	6.26	1.538	.454	.540
Responsiviteit	6.58	1.702	.613	.309
Effectiviteit	7.05	2.275	.305	.704

Tabel 9

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct emotie in de conditie minste voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Aanvaarding	11.58	2.813	.297	.507
Plezier	12.05	2.719	.359	.473
Expressiviteit	11.32	2.339	.357	.473
Inventiviteit	11.68	3.339	.124	.584
Warmte	11.47	2.374	.436	.417

Tabel 10

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct prestatiegerichtheid in de conditie minste voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation
Prestatie	2.00	1.000	-.226
Verbaal loven	2.11	.544	-.226

Tabel 11

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct directiviteit in de conditie minste voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation
Directiviteit	3.16	.363	-.325
Tempo	3.11	.433	-.325

Tabel 12

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct aandacht in de conditie minste voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Aandacht voor het gebeuren	7.84	5.585	.799	.771
Volhardendheid	8.68	6.228	.641	.841
Betrokkenheid	8.47	6.041	.806	.774
Volgzaamheid	8.00	6.778	.566	.868

Tabel 13

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct initiatie in de conditie minste voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Initiatie activiteiten	5.37	.690	.394	-.136
Initiatie begeleider	4.58	1.702	.074	.550
Affect	4.26	1.649	.327	.220

Tabel 14

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de MBRS in de conditie nieuwe objecten

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Sensitiviteit	32.89	21.655	.768	.812
Responsiviteit	33.05	23.497	.657	.824
Effectiviteit	33.63	24.357	.655	.825
Aanvaarding	33.16	24.807	.652	.827
Plezier	33.84	24.807	.608	.829
Expressiviteit	33.26	23.538	.648	.825
Inventiviteit	33.68	25.339	.488	.837
Warmte	33.84	25.474	.594	.831
Prestatie	33.79	27.620	.239	.852
Verbaal loven	33.79	21.953	.739	.815
Directiviteit	32.68	30.228	-.172	.872
Tempo	33.00	28.111	.155	.857

Tabel 15

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de CBRS in de conditie nieuwe objecten

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Aandacht voor het gebeuren	16.68	15.228	.858	.821
Volhardendheid	17.32	16.117	.690	.843
Betrokkenheid	17.37	14.801	.887	.815
Volgzaamheid	17.00	14.667	.721	.838
Initiatie activiteiten	18.32	15.006	.531	.879
Initiatie begeleider	17.79	20.620	.141	.894
Affect	17.11	16.766	.763	.839

Tabel 16

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct responsiviteit in de conditie nieuwe objecten

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Sensitiviteit	6.16	2.029	.745	.818
Responsiviteit	6.32	2.339	.778	.770
Effectiviteit	6.89	2.766	.730	.829

Tabel 17

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct emotie in de conditie nieuwe objecten

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Aanvaarding	11.05	4.830	.686	.759
Plezier	11.74	5.316	.449	.824
Expressiviteit	11.16	4.363	.623	.779
Inventiviteit	11.58	4.702	.625	.774
Warmte	11.74	4.982	.693	.761

Tabel 18

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct prestatiegerichtheid in de conditie nieuwe objecten

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation
Prestatie	2.63	.912	.333
Verbaal loven	2.63	.357	.333

Tabel 19

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct directiviteit in de conditie nieuwe objecten

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation
Directiviteit	3.42	.368	-.146
Tempo	3.74	.316	-.146

Tabel 20

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct aandacht in de conditie nieuwe objecten

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Aandacht voor het gebeuren	9.11	5.877	.844	.842
Volhardendheid	9.74	6.316	.697	.892
Betrokkenheid	9.79	5.842	.803	.854
Volgzaamheid	9.42	5.257	.762	.876

Tabel 21

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct initiatie in de conditie nieuwe objecten

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Initiatie activiteiten	5.63	.801	.286	.161
Initiatie begeleider	5.11	2.766	-.062	.575
Affect	4.42	1.591	.495	-.213

Tabel 22

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de MBRS in de conditie voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Sensitiviteit	30.28	20.448	.618	.765
Responsiviteit	30.61	21.428	.671	.762
Effectiviteit	31.33	21.882	.581	.771
Aanvaarding	30.94	25.350	.254	.799
Plezier	31.33	24.000	.333	.794
Expressiviteit	31.06	24.408	.334	.794
Inventiviteit	31.28	23.389	.528	.779
Warmte	31.22	26.183	.006	.827
Prestatie	32.17	22.029	.505	.778
Verbaal loven	32.72	21.859	.614	.768
Directiviteit	31.00	22.706	.398	.790
Tempo	31.28	22.801	.537	.777

Tabel 23

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de CBRS in de conditie voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Aandacht voor het gebeuren	15.94	19.820	.906	.884
Volhardendheid	16.67	20.824	.724	.909
Betrokkenheid	16.33	18.824	.921	.883
Volgzaamheid	16.06	22.997	.871	.894
Initiatie activiteiten	17.33	24.118	.657	.912
Initiatie begeleider	16.94	26.408	.583	.920
Affect	16.06	24.408	.664	.912

Tabel 24

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct responsiviteit in de conditie voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Sensitiviteit	6.28	2.095	.736	.786
Responsiviteit	6.61	2.487	.831	.694
Effectiviteit	7.33	2.824	.621	.875

Tabel 25

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct emotie in de conditie voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Aanvaarding	11.56	2.497	.169	.255
Plezier	11.94	1.820	.344	.053
Expressiviteit	11.67	2.353	.140	.270
Inventiviteit	11.89	2.458	.101	.301
Warmte	11.83	2.265	.031	.396

Tabel 26

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct prestatiegerichtheid in de conditie voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation
Prestatie	1.39	.605	.467
Verbaal loven	1.94	.761	.467

Tabel 27

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct directiviteit in de conditie voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation
Directiviteit	2.83	.500	.123
Tempo	3.11	.810	.123

Tabel 28

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct aandacht in de conditie voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Aandacht voor het gebeuren	8.61	8.605	.924	.877
Volhardendheid	9.33	9.059	.761	.936
Betrokkenheid	9.00	8.118	.905	.885
Volgzaamheid	8.72	11.036	.830	.926

Tabel 29

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct initiatie in de conditie voorkeur

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Initiatie activiteiten	5.44	1.320	.547	.564
Initiatie begeleider	5.06	2.173	.328	.794
Affect	4.17	1.206	.716	.304

Tabel 30

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de MBRS in de conditie zonder object

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Sensitiviteit	33.89	11.322	.617	.566
Responsiviteit	34.32	12.117	.470	.596
Effectiviteit	35.26	12.649	.270	.631
Aanvaarding	35.00	12.222	.352	.615
Plezier	35.32	11.673	.493	.587
Expressiviteit	34.68	13.339	.255	.633
Inventiviteit	35.16	13.029	.214	.640
Warmte	34.68	13.784	.070	.666
Prestatie	36.84	12.696	.379	.614
Verbaal loven	36.84	13.585	.125	.654
Directiviteit	35.53	13.819	.038	.676
Tempo	35.11	12.766	.310	.623

Tabel 31

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van de CBRS in de conditie zonder object

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Aandacht voor het gebeuren	16.58	14.257	.836	.867
Volhardendheid	17.58	16.813	.610	.894
Betrokkenheid	17.11	14.322	.888	.860
Volgzaamheid	16.74	15.649	.763	.877
Initiatie activiteiten	18.42	16.257	.646	.891
Initiatie begeleider	17.21	16.175	.543	.906
Affect	16.68	17.784	.776	.887

Tabel 32

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct responsiviteit in de conditie zonder object

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Sensitiviteit	7.26	1.205	.535	.311
Responsiviteit	7.68	1.339	.484	.402
Effectiviteit	8.63	1.468	.246	.749

Tabel 33

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct emotie in de conditie zonder object

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Aanvaarding	13.84	2.251	.591	.187
Plezier	14.16	3.251	.154	.520
Expressiviteit	13.53	3.374	.249	.460
Inventiviteit	14.00	3.556	.040	.588
Warmte	13.53	2.708	.397	.354

Tabel 34

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct prestatiegerichtheid in de conditie zonder object

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation
Prestatie	1.58	.480	.480
Verbaal loven	1.58	.368	.480

Tabel 35

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct directiviteit in de conditie zonder object

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation
Directiviteit	3.32	.450	-.242
Tempo	2.89	.655	-.242

Tabel 36

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct aandacht in de conditie zonder object

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Aandacht voor het gebeuren	8.74	4.538	.848	.806
Volhardendheid	9.74	6.094	.594	.901
Betrokkenheid	9.26	4.760	.846	.807
Volgzaamheid	8.89	5.544	.709	.862

Tabel 37

Cronbach's alpha en item-rest correlatie van het construct initiatie in de conditie zonder object

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
Initiatie activiteiten	6.21	1.620	.393	.563
Initiatie begeleider	5.00	1.444	.338	.704
Affect	4.47	1.930	.701	.333

Tabel 38

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de MBRS in de conditie minste voorkeur

		Sensitiviteit	Responsiviteit	Effectiviteit	Aanvaarding	Plezier	Expressiviteit	Inventiviteit	Warmte	Prestatie	Verbaal loven	Directiviteit	Tempo
Sensitiviteit	r_s	1.000	0.503*	0.175	0.256	0.378	0.304	0.106	0.255	0.081	-0.176	0.041	0.197
Responsiviteit	r_s	0.503*	1.000	0.369	0.250	0.474*	0.504*	0.484*	0.362	-0.063	0.100	-0.183	0.416
Effectiviteit	r_s	0.175	0.369	1.000	-0.038	0.311	0.199	0.096	-0.004	0.004	-0.176	-0.090	-0.097
Aanvaarding	r_s	0.256	0.250	-0.038	1.000	0.079	-0.084	0.153	0.640**	-0.302	-0.299	-0.394	0.034
Plezier	r_s	0.378	0.474*	0.311	0.079	1.000	0.612**	0.086	0.075	0.069	-0.195	0.011	-0.057
Expressiviteit	r_s	0.304	0.504*	0.199	-0.084	0.612**	1.000	0.095	0.275	0.508*	0.065	0.051	0.265
Inventiviteit	r_s	0.106	0.484*	0.096	0.153	0.086	0.095	1.000	0.024	0.216	0.110	-0.297	0.620**
Warmte	r_s	0.255	0.362	-0.004	0.640**	0.075	0.275	0.024	1.000	-0.136	-0.230	-0.614**	0.137
Prestatie	r_s	0.081	-0.063	0.004	-0.302	0.069	0.507555*	0.216	-0.136	1.000	-0.163	0.357	0.091
Verbaal loven	r_s	-0.176	0.100	-0.176	-0.299	-0.195	0.065	0.110	-0.230	-0.163	1.000	0.083	0.536*
Directiviteit	r_s	0.041	-0.183	-0.090	-0.394	0.011	0.051	-0.297	-0.614**	0.357	0.083	1.000	-0.341
Tempo	r_s	0.197	0.416	-0.097	0.034	-0.057	0.265	0.620**	0.137	0.091	0.536*	-0.341	1.000

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 39

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de CBRS in de conditie minste voorkeur

		Aandacht voor het gebeuren	Volhardendheid	Betrokkenheid	Volgzaamheid	Initiatie activiteiten	Initiatie begeleider	Affect
Aandacht voor het gebeuren	r_s	1.000	0.690**	0.786**	0.580**	0.682**	0.593**	0.347
Volhardendheid	r_s	0.690**	1.000	0.716**	0.352	0.563*	0.495*	0.273
Betrokkenheid	r_s	0.786**	0.716**	1.000	0.553*	0.528*	0.447	0.617**
Volgzaamheid	r_s	0.580**	0.352	0.553*	1.000	0.615**	0.268	0.572*
Initiatie activiteiten	r_s	0.682**	0.563*	0.528*	0.615**	1.000	0.173	0.380
Initiatie begeleider	r_s	0.593**	0.495*	0.447	0.268	0.173	1.000	0.017
Affect	r_s	0.347	0.273	0.617**	0.572*	0.380	0.017	1.000

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 40

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de MBRS in de conditie nieuwe objecten

	Sensitiviteit	Responsiviteit	Effectiviteit	Aanvaarding	Plezier	Expressiviteit	Inventiviteit	Warmte	Prestatie	Verbaal loven	Directiviteit	Tempo
Sensitiviteit r_s	1.000	0.689**	0.713**	0.454	0.493*	0.609**	0.241	0.384	0.278	0.643**	-0.250	0.417
Responsiviteit r_s	0.689**	1.000	0.659**	0.417	0.456*	0.484*	0.185	0.276	0.270	0.481*	-0.133	-0.016
Effectiviteit r_s	0.713**	0.659**	1.000	0.406	0.498*	0.547*	0.397	0.451	0.135	0.522*	-0.150	0.095
Aanvaarding r_s	0.454	0.417	0.406	1.000	0.534*	0.535*	0.507*	0.581**	0.318	0.647**	0.097	-0.200
Plezier r_s	0.493*	0.456*	0.498*	0.534*	1.000	0.386	0.371	0.248	0.154	0.449	0.268	0.010
Expressiviteit r_s	0.609**	0.484*	0.547*	0.535*	0.386	1.000	0.467*	0.639**	0.305	0.505*	-0.184	0.060
Inventiviteit r_s	0.241	0.185	0.397	0.507*	0.371	0.467*	1.000	0.673**	0.012	0.309	-0.171	0.088
Warmte r_s	0.384	0.276	0.451	0.581**	0.248	0.639**	0.673**	1.000	0.200	0.644**	-0.390	0.056
Prestatie r_s	0.278	0.270	0.135	0.318	0.154	0.305	0.012	0.200	1.000	0.376	-0.147	0.082
Verbaal loven r_s	0.643**	0.481*	0.522*	0.647**	0.449	0.505*	0.309	0.644**	0.376	1.000	-0.178	0.176
Directiviteit r_s	-0.250	-0.133	-0.150	0.097	0.268	-0.184	-0.171	-0.390	-0.147	-0.178	1.000	-0.176
Tempo r_s	0.417	-0.016	0.095	-0.200	0.010	0.060	0.088	0.056	0.082	0.176	-0.176	1.000

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 41

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de CBRS in de conditie nieuwe objecten

		Aandacht voor het gebeuren	Volhardendheid	Betrokkenheid	Volgzaamheid	Initiatie activiteiten	Initiatie begeleider	Affect
Aandacht voor het gebeuren	r_s	1.000	0.716**	0.778**	0.742**	0.639**	0.052	0.721**
Volhardendheid	r_s	0.716**	1.000	0.744**	0.626**	0.560*	0.114	0.612**
Betrokkenheid	r_s	0.778**	0.744**	1.000	0.628**	0.682**	0.183	0.852**
Volgzaamheid	r_s	0.742**	0.626**	0.628**	1.000	0.407	0.360	0.614**
Initiatie activiteiten	r_s	0.639**	0.560*	0.682**	0.407	1.000	-0.084	0.447
Initiatie begeleider	r_s	0.052	0.114	0.183	0.360	-0.084	1.000	0.085
Affect	r_s	0.721**	0.612**	0.852**	0.614**	0.447	0.085	1.000

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 42

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de MBRS in de conditie voorkeur

		Sensitiviteit	Responsiviteit	Effectiviteit	Aanvaarding	Plezier	Expressiviteit	Inventiviteit	Warmte	Prestatie	Verbaal loven	Directiviteit	Tempo
Sensitiviteit	r_s	1.000	0.788**	0.374	0.265	0.120	0.281	0.342	0.117	0.106	0.268	0.074	0.514*
Responsiviteit	r_s	0.788**	1.000	0.543*	0.352	0.142	0.155	0.411	0.131	0.109	0.461	-0.004	0.486*
Effectiviteit	r_s	0.374	0.543*	1.000	0.164	0.276	0.195	0.430	-0.169	0.442	0.357	0.213	0.143
Aanvaarding	r_s	0.265	0.352	0.164	1.000	0.106	-0.073	0.459	-0.106	0.172	0.330	-0.251	0.562*
Plezier	r_s	0.120	0.142	0.276	0.106	1.000	0.133	0.149	0.210	0.354	-0.116	0.274	-0.125
Expressiviteit	r_s	0.281	0.155	0.195	-0.073	0.133	1.000	0.026	0.110	0.271	0.125	0.320	0.161
Inventiviteit	r_s	0.342	0.411	0.430	0.459	0.149	0.026	1.000	-0.271	0.542*	0.590**	0.178	0.598**
Warmte	r_s	0.117	0.131	-0.169	-0.106	0.210	0.110	-0.271	1.000	-0.214	0.102	-0.244	0.167
Prestatie	r_s	0.106	0.109	0.442	0.172	0.354	0.271	0.542*	-0.214	1.000	0.441	0.731**	0.373
Verbaal loven	r_s	0.268	0.461	0.357	0.330	-0.116	0.125	0.590**	0.102	0.441	1.000	0.074	0.532*
Directiviteit	r_s	0.074	-0.004	0.213	-0.251	0.274	0.320	0.178	-0.244	0.731**	0.074	1.000	0.126
Tempo	r_s	0.514*	0.486*	0.143	0.562*	-0.125	0.161	0.598**	0.167	0.373	0.532*	0.126	1.000

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 43

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de CBRS in de conditie voorkeur

		Aandacht voor het gebeuren	Volhardendheid	Betrokkenheid	Volgzaamheid	Initiatie activiteiten	Initiatie begeleider	Affect
Aandacht voor het gebeuren	r_s	1.000	0.803**	0.922**	0.856**	0.614**	0.586*	0.617**
Volhardendheid	r_s	0.803**	1.000	0.763**	0.648**	0.489*	0.618**	0.290
Betrokkenheid	r_s	0.922**	0.763**	1.000	0.787**	0.668**	0.533*	0.709**
Volgzaamheid	r_s	0.856**	0.648**	0.787**	1.000	0.660**	0.523*	0.718**
Initiatie activiteiten	r_s	0.614**	0.489*	0.668**	0.660**	1.000	0.171	0.657**
Initiatie begeleider	r_s	0.586*	0.618**	0.533*	0.523*	0.171	1.000	0.358
Affect	r_s	0.617**	0.290	0.709**	0.718**	0.657**	0.358	1.000

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 44

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de MBRS in de conditie zonder object

		Sensitiviteit	Responsiviteit	Effectiviteit	Aanvaarding	Plezier	Expressiviteit	Inventiviteit	Warmte	Prestatie	Verbaal loven	Directiviteit	Tempo
Sensitiviteit	r_s	1.000	0.624**	0.200	0.131	0.566*	0.357	0.360	-0.208	0.415	-0.113	0.048	0.438
Responsiviteit	r_s	0.624**	1.000	0.144	0.252	0.411	0.069	0.476*	0.088	-0.031	-0.222	-0.222	0.424
Effectiviteit	r_s	0.200	0.144	1.000	-0.130	0.281	-0.057	-0.042	-0.080	0.321	0.249	0.126	0.079
Aanvaarding	r_s	0.131	0.252	-0.130	1.000	0.180	0.339	0.178	0.592**	-0.236	0.064	-0.140	0.285
Plezier	r_s	0.566*	0.411	0.281	0.180	1.000	0.217	-0.115	0.045	0.473*	0.196	0.256	-0.170
Expressiviteit	r_s	0.357	0.069	-0.057	0.339	0.217	1.000	-0.026	0.132	0.176	-0.306	0.282	0.089
Inventiviteit	r_s	0.360	0.476*	-0.042	0.178	-0.115	-0.026	1.000	0.052	0.002	0.101	-0.422	0.479*
Warmte	r_s	-0.208	0.088	-0.080	0.592**	0.045	0.132	0.052	1.000	-0.463*	-0.153	-0.347	0.181
Prestatie	r_s	0.415	-0.031	0.321	-0.236	0.473*	0.176	0.002	-0.463*	1.000	0.391	0.586**	-0.136
Verbaal loven	r_s	-0.113	-0.222	0.249	0.064	0.196	-0.306	0.101	-0.153	0.391	1.000	0.113	-0.123
Directiviteit	r_s	0.048	-0.222	0.126	-0.140	0.256	0.282	-0.422	-0.347	0.586**	0.113	1.000	-0.317
Tempo	r_s	0.438	0.424	0.079	0.285	-0.170	0.089	0.479*	0.181	-0.136	-0.123	-0.317	1.000

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 45

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt bij de CBRS in de conditie zonder object

		Aandacht voor het gebeuren	Volhardendheid	Betrokkenheid	Volgzaamheid	Initiatie activiteiten	Initiatie begeleider	Affect
Aandacht voor het gebeuren	r_s	1.000	0.597**	0.860**	0.748**	0.544*	0.583**	0.657**
Volhardendheid	r_s	0.597**	1.000	0.619**	0.461*	0.500*	0.310	0.542*
Betrokkenheid	r_s	0.860**	0.619**	1.000	0.710**	0.683**	0.625**	0.780**
Volgzaamheid	r_s	0.748**	0.461*	0.710**	1.000	0.740**	0.438	0.671**
Initiatie activiteiten	r_s	0.544*	0.500*	0.683**	0.740**	1.000	0.287	0.632**
Initiatie begeleider	r_s	0.583**	0.310	0.625**	0.438	0.287	1.000	0.464*
Affect	r_s	0.657**	0.542*	0.780**	0.671**	0.632**	0.464*	1.000

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 46

Kruskal-Wallis toets bij de MBRS met de condities als groeperingsvariabele

	Sensitiviteit	Responsiviteit	Effectiviteit	Aanvaarding	Plezier	Expressiviteit	Inventiviteit	Warmte	Prestatie	Verbaal loven	Directiviteit	Tempo
Chi-Square	13.349**	10.865*	2.354	4.460	8.209*	9.689*	6.656	19.928**	18.806**	20.160**	12.386**	7.703
df	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	.004	.012	.502	.216	.042	.021	.084	.000	.000	.000	.006	.053

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 47

Kruskal-Wallis toets bij de CBRS met de condities als groeperingsvariabele

	Aandacht voor het gebeuren	Volhardendheid	Betrokkenheid	Volgzaamheid	Initiatie activiteiten	Initiatie begeleider	Affect
Chi-Square	1.616	4.543	2.071	1.170	1.130	4.713	6.929
df	3	3	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	.656	.208	.558	.760	.770	.194	.074

Tabel 48

Wilcoxon Signed-rankstoets per 'conditiepaar' bij sensitiviteit

	Sensitiviteit in de conditie nieuwe objecten	Sensitiviteit in de conditie voorkeur	Sensitiviteit in de conditie zonder object	Sensitiviteit in de conditie voorkeur	Sensitiviteit in de conditie zonder object	Sensitiviteit in de conditie zonder object
Z	-0.69	-0.9045	-3.0251***	-1.2545	-3.1323***	-2.7617***
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.49021	0.36571	0.00249	0.20965	0.00173	0.00575

*** $p < .008$.

Tabel 49

Wilcoxon Signed-rankstoets bij sensitiviteit: specifieke informatie

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Sensitiviteit in de conditie zonder object - Sensitiviteit in de conditie minste voorkeur	Negative Ranks	0	.00	.00
	Positive Ranks	11	6.00	66.00
	Ties	8		
	Total	19		
Sensitiviteit in de conditie zonder object - Sensitiviteit in de conditie nieuwe objecten	Negative Ranks	1	4.00	4.00
	Positive Ranks	13	7.77	101.00
	Ties	5		
	Total	19		
Sensitiviteit in de conditie zonder object - Sensitiviteit in de conditie voorkeur	Negative Ranks	0	.00	.00
	Positive Ranks	9	5.00	45.00
	Ties	9		
	Total	18		

Tabel 50

Beschrijvende gegevens van de subschaal sensitiviteit

Conditie	N	Std.						
		Mean	Median	Mode	Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	3.68	4.00	4.00	.946	3	2	5
Nieuwe objecten	19	3.53	4.00	4.00	.964	3	2	5
Voorkeur	18	3.83	4.00	4.00	.985	4	1	5
Zonder object	19	4.53	5.00	5.00	.697	2	3	5
Total	75	3.89	4.00	4.00	.967	4	1	5

Tabel 51

Wilcoxon Signed-rankstoets per 'conditiepaar' bij responsiviteit

	Responsiviteit nieuwe objecten	Responsiviteit voorkeur	Responsiviteit zonder object	Responsiviteit voorkeur	Responsiviteit zonder object	Responsiviteit zonder object
Z	-	-	-	-	-	-
Asymp. Sig. (2-tailed)	0	-0.7493	-2.9768***	-0.8321	-2.8887***	-2.5171**
	1	0.4537	0.00291	0.40538	0.00387	0.01183

** $p < .01$. *** $p < .008$.

Tabel 52

Wilcoxon Signed-rankstoets bij responsiviteit: specifieke informatie

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Responsiviteit zonder object - Responsiviteit minste voorkeur	Negative Ranks	2	7.50	15.00
	Positive Ranks	14	8.64	121.00
	Ties	3		
	Total	19		
Responsiviteit zonder object - Responsiviteit nieuwe objecten	Negative Ranks	0	.00	.00
	Positive Ranks	10	5.50	55.00
	Ties	9		
	Total	19		

Tabel 53

Beschrijvende gegevens van de subschaal responsiviteit

Conditie	N	Mean	Median	Mode	Std.	Range	Minimum	Maximum
					Deviation			
Minste voorkeur	19	3.37	3.00	3.00	.761	3	2	5
Nieuwe objecten	19	3.37	3.00	4.00	.831	3	2	5
Voorkeur	18	3.50	3.00	3.00	.786	3	2	5
Zonder object	19	4.11	4.00	4.00	.658	2	3	5
Total	75	3.59	4.00	4.00	.807	3	2	5

Tabel 54

Wilcoxon Signed-rankstoets per 'conditiepaar' bij plezier

	Plezier nieuwe objecten	Plezier voorkeur	Plezier zonder object	Plezier voorkeur	Plezier zonder object	Plezier zonder object
	-	-	-	-	-	-
	Plezier minste voorkeur	Plezier minste voorkeur	Plezier minste voorkeur	Plezier nieuwe objecten	Plezier nieuwe objecten	Plezier voorkeur
Z	-0.5774	-1.8974	-2.7617***	-1.1339	-2.2357*	-1.6036
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.5637	0.05778	0.00575	0.25684	0.02537	0.10881

a. Based on negative ranks. b. Wilcoxon Signed Ranks Test

* $p < .05$. *** $p < .008$.

Tabel 55

Wilcoxon Signed-rankstoets bij plezier: specifieke informatie

	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Plezier zonder object - Negative Ranks	0	.00	.00
Plezier minste voorkeur Positive Ranks	9	5.00	45.00
Ties	10		
Total	19		

Tabel 56

Beschrijvende gegevens van de subschaal plezier

Conditie	N	Mean	Median	Mode	Std.			
					Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	2.47	2.00	2.00	.612	2	2	4
Nieuwe objecten	19	2.58	2.00	2.00	.692	2	2	4
Voorkeur	18	2.78	3.00	3.00	.732	2	2	4
Zonder object	19	3.11	3.00	3.00	.737	2	2	4
Total	75	2.73	3.00	2.00	.723	2	2	4

Tabel 57

Wilcoxon Signed-rankstoets per 'conditiepaar' bij expressiviteit

	Expressiviteit nieuwe objecten	Expressiviteit voorkeur	Expressiviteit zonder object	Expressiviteit voorkeur	Expressiviteit zonder object	Expressiviteit zonder object
	-	-	-	-	-	-
	Expressiviteit minste voorkeur	Expressiviteit minste voorkeur	Expressiviteit minste voorkeur	Expressiviteit nieuwe objecten	Expressiviteit nieuwe objecten	Expressiviteit voorkeur
Z	-0.2653724	-0.5773503	-2.1781631*	0	-2.1379084*	-3.0508511***
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.7907226	0.5637029	0.0293939	1	0.0325242	0.0022819

* $p < .05$. *** $p < .008$.

Tabel 58

Wilcoxon Signed-rankstoets bij expressiviteit: specifieke informatie

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Expressiviteit zonder object - Expressiviteit voorkeur	Negative Ranks	0	.00	.00
	Positive Ranks	10	5.50	55.00
	Ties	8		
	Total	18		

Tabel 59

Beschrijvende gegevens van de subschaal expressiviteit

Conditie	N	Mean	Median	Mode	Std.			
					Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	3.21	3.00	4.00	.787	2	2	4
Nieuwe objecten	19	3.16	3.00	3.00	.834	3	2	5
Voorkeur	18	3.06	3.00	3.00	.639	2	2	4
Zonder object	19	3.74	4.00	4.00	.562	2	3	5
Total	75	3.29	3.00	3.00	.749	3	2	5

Tabel 60

Wilcoxon Signed-rankstoets per 'conditiepaar' bij warmte

	Warmte nieuwe objecten	Warmte voorkeur	Warmte zonder object	Warmte voorkeur	Warmte zonder object	Warmte zonder object
	-	-	-	-	-	-
	Warmte minste voorkeur	Warmte minste voorkeur	Warmte minste voorkeur	Warmte nieuwe objecten	Warmte nieuwe objecten	Warmte voorkeur
Z	-2.18282*	-1.26491	-3.12694***	-1.81073	-3.34546***	-2.88874***
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.029049	0.205903	0.001766	0.070182	0.000821	0.003868

* $p < .05$. *** $p < .008$.

Tabel 61

Wilcoxon Signed-rankstoets bij warmte: specifieke informatie

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Warmte zonder object -	Negative Ranks	0	.00	.00
Warmte minste	Positive Ranks	11	6.00	66.00
voorkeur	Ties	8		
	Total	19		
Warmte zonder object -	Negative Ranks	1	5.00	5.00
Warmte nieuwe	Positive Ranks	15	8.73	131.00
objecten	Ties	3		
	Total	19		
Warmte zonder object -	Negative Ranks	0	.00	.00
Warmte voorkeur	Positive Ranks	10	5.50	55.00
	Ties	8		
	Total	18		

Tabel 62

Beschrijvende gegevens van de subschaal warmte

Conditie	N	Mean	Median	Mode	Std.		Range	Minimum	Maximum
					Deviation				
Minste voorkeur	19	3.05	3.00	3.00	.705		2	2	4
Nieuwe objecten	19	2.58	3.00	2.00 ^a	.607		2	2	4
Voorkeur	18	2.89	3.00	2.00	.832		2	2	4
Zonder object	19	3.74	4.00	4.00	.733		3	2	5
Total	75	3.07	3.00	3.00	.827		3	2	5

^aEr bestaan meerdere 'modussen' (modes), de kleinste waarde is weergegeven.

Tabel 63

Wilcoxon Signed-rankstoets per 'conditiepaar' bij prestatiegerichtheid

	Prestatie nieuwe objecten	Prestatie voorkeur	Prestatie zonder object	Prestatie voorkeur	Prestatie zonder object	Prestatie zonder object
	-	-	-	-	-	-
	Prestatie minste voorkeur	Prestatie minste voorkeur	Prestatie minste voorkeur	Prestatie nieuwe objecten	Prestatie nieuwe objecten	Prestatie voorkeur
Z	-2.20181*	-1.13389	-2.308*	-2.64217***	-3.54246***	-1.61095
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.027679	0.256839	0.020999	0.008238	0.000396	0.10719

* $p < .05$. *** $p < .008$.

Tabel 64

Wilcoxon Signed-rankstoets bij prestatie: specifieke informatie

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Prestatie voorkeur -	Negative Ranks	13	7.04	91.50
Prestatie nieuwe objecten	Positive Ranks	1	13.50	13.50
	Ties	4		
	Total	18		
Prestatie zonder object -	Negative Ranks	15	8.00	120.00
Prestatie nieuwe objecten	Positive Ranks	0	.00	.00
	Ties	4		
	Total	19		

Tabel 65

Beschrijvende gegevens van de subschaal prestatie

Conditie	N	Mean	Median	Mode	Std.	Range	Minimum	Maximum
					Deviation			
Minste voorkeur	19	2.11	2.00	2.00	.737	3	1	4
Nieuwe objecten	19	2.63	3.00	3.00	.597	2	2	4
Voorkeur	18	1.94	2.00	2.00	.873	3	1	4
Zonder object	19	1.58	2.00	1.00 ^a	.607	2	1	3
Total	75	2.07	2.00	2.00	.794	3	1	4

^a Er bestaan meerdere 'modussen' (modes), de kleinste waarde is weergegeven.

Tabel 66

Wilcoxon Signed-rankstoets per 'conditiepaar' bij verbaal loven

	Verbaal loven nieuwe objecten	Verbaal loven voorkeur	Verbaal loven zonder object	Verbaal loven voorkeur	Verbaal loven nieuwe objecten	Verbaal loven zonder object	Verbaal loven voorkeur
Z	-	-	-	-	-	-	-
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.008238	0.020999	0.134585	0.00054	0.002354	0.285049	

* $p < .05$. *** $p < .008$.

Tabel 67

Wilcoxon Signed-rankstoets bij verbaal loven: specifieke informatie

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Verbaal loven nieuwe objecten - Verbaal loven minste voorkeur	Negative Ranks	1	13.50	13.50
	Positive Ranks	13	7.04	91.50
	Ties	5		
	Total	19		
Verbaal loven voorkeur - Verbaal loven nieuwe objecten	Negative Ranks	16	9.16	146.50
	Positive Ranks	1	6.50	6.50
	Ties	1		
	Total	18		
Verbaal loven zonder object - Verbaal loven nieuwe objecten	Negative Ranks	12	7.33	88.00
	Positive Ranks	1	3.00	3.00
	Ties	6		
	Total	19		

Tabel 68

Beschrijvende gegevens van de subschaal verbaal loven

Conditie	N	Mean	Median	Mode	Std.			
					Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	2.00	2.00	1.00 ^a	1.000	3	1	4
Nieuwe objecten	19	2.63	2.00	2.00	.955	4	1	5
Voorkeur	18	1.39	1.00	1.00	.778	3	1	4
Zonder object	19	1.58	1.00	1.00	.692	2	1	3
Total	75	1.91	2.00	1.00	.975	4	1	5

^aEr bestaan meerdere 'modussen' (modes), de kleinste waarde is weergegeven.

Tabel 69

Wilcoxon Signed-rankstoets per 'conditiepaar' bij directiviteit

	Directiviteit nieuwe objecten	Directiviteit voorkeur	Directiviteit zonder object	Directiviteit voorkeur	Directiviteit zonder object	Directiviteit zonder object
	-	-	-	-	-	-
	Directiviteit minste voorkeur	Directiviteit minste voorkeur	Directiviteit minste voorkeur	Directiviteit nieuwe objecten	Directiviteit nieuwe objecten	Directiviteit voorkeur
Z	-2.65188***	-0.37796	-1.41421	-2.20866*	-3.25884***	-1.38675
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.008004	0.705457	0.157299	0.027198	0.001119	0.165518

* $p < .05$. *** $p < .008$.

Tabel 70

Wilcoxon Signed-rankstoets bij directiviteit: specifieke informatie

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Directiviteit nieuwe objecten - Directiviteit minste voorkeur	Negative Ranks	1	4.50	4.50
	Positive Ranks	10	6.15	61.50
	Ties	8		
	Total	19		
Directiviteit zonder object - Directiviteit nieuwe objecten	Negative Ranks	14	8.07	113.00
	Positive Ranks	1	7.00	7.00
	Ties	4		
	Total	19		

Tabel 71

Beschrijvende gegevens van de subschaal directiviteit

Conditie	N	Mean	Median	Mode	Std. Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	3.11	3.00	3.00	.658	2	2	4
Nieuwe objecten	19	3.74	4.00	4.00	.562	2	3	5
Voorkeur	18	3.11	3.00	3.00 ^a	.900	3	1	4
Zonder object	19	2.89	3.00	3.00	.809	3	1	4
Total	75	3.21	3.00	3.00	.793	4	1	5

^aEr bestaan meerdere 'modussen' (modes), de kleinste waarde is weergegeven.

Tabel 72

Beschrijvende gegevens van de subschaal effectiviteit

Conditie	N	Std.						
		Mean	Median	Mode	Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	2.89	3.00	3.00	.737	2	2	4
Nieuwe objecten	19	2.79	3.00	3.00	.713	3	1	4
Voorkeur	18	2.78	3.00	3.00	.808	3	1	4
Zonder object	19	3.16	3.00	3.00	.765	3	2	5
Total	75	2.91	3.00	3.00	.756	4	1	5

Tabel 73

Beschrijvende gegevens van de subschaal aanvaarding

Conditie	N	Std.						
		Mean	Median	Mode	Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	2.95	3.00	3.00	.621	2	2	4
Nieuwe objecten	19	3.26	3.00	3.00	.653	2	2	4
Voorkeur	18	3.17	3.00	3.00	.514	2	2	4
Zonder object	19	3.42	3.00	3.00	.769	3	2	5
Total	75	3.20	3.00	3.00	.658	3	2	5

Tabel 74

Beschrijvende gegevens van de subschaal inventiviteit

Conditie	N	Mean	Median	Mode	Std.			
					Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	2.84	3.00	3.00	.501	2	2	4
Nieuwe objecten	19	2.74	3.00	2.00 ^a	.733	2	2	4
Voorkeur	18	2.83	3.00	3.00	.618	2	2	4
Zonder object	19	3.26	3.00	3.00 ^a	.733	2	2	4
Total	75	2.92	3.00	3.00	.673	2	2	4

^aEr bestaan meerdere 'modussen' (modes), de kleinste waarde is weergegeven.

Tabel 75

Beschrijvende gegevens van de subschaal tempo

Conditie	N	Mean	Median	Mode	Std.			
					Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	3.16	3.00	3.00	.602	2	2	4
Nieuwe objecten	19	3.42	3.00	3.00 ^a	.607	2	2	4
Voorkeur	18	2.83	3.00	3.00	.707	2	2	4
Zonder object	19	3.32	3.00	3.00	.671	2	2	4
Total	75	3.19	3.00	3.00	.672	2	2	4

^aEr bestaan meerdere 'modussen' (modes), de kleinste waarde is weergegeven.

Tabel 76

Beschrijvende gegevens van de subschaal aandacht voor het gebeuren

Conditie	N	Mean	Median	Mode	Std.			
					Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	3.16	3.00	4.00	1.015	4	1	5
Nieuwe objecten	19	3.58	4.00	4.00	.838	3	2	5
Voorkeur	18	3.28	4.00	4.00	1.127	4	1	5
Zonder object	19	3.47	3.00	3.00	.964	3	2	5
Total	75	3.37	4.00	4.00	.983	4	1	5

Tabel 77

Beschrijvende gegevens van de subschaal volhardendheid

Conditie	N	Mea		Mode	Std.			
		n	Median		Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	2.32	2.00	2.00	1.003	3	1	4
Nieuwe objecten	19	2.95	3.00	3.00	.848	3	1	4
Voorkeur	18	2.56	2.00	2.00 ^a	1.199	3	1	4
Zonder object	19	2.47	3.00	3.00	.772	3	1	4
Total	75	2.57	3.00	2.00	.975	3	1	4

^aEr bestaan meerdere 'modussen' (modes), de kleinste waarde is weergegeven.

Tabel 78

Beschrijvende gegevens van de subschaal betrokkenheid

Conditie	N	Mean	Median	Mode	Std.			
					Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	2.53	3.00	3.00	.905	3	1	4
Nieuwe objecten	19	2.89	3.00	3.00	.875	3	1	4
Voorkeur	18	2.89	3.00	4.00	1.231	4	1	5
Zonder object	19	2.95	3.00	2.00 ^a	.911	3	2	5
Total	75	2.81	3.00	3.00	.982	4	1	5

^aEr bestaan meerdere 'modussen' (modes), de kleinste waarde is weergegeven.

Tabel 79

Beschrijvende gegevens van de subschaal volgzzaamheid

Conditie	N	Mean	Median	Mode	Std.			
					Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	3.00	3.00	4.00	.943	3	1	4
Nieuwe objecten	19	3.26	4.00	4.00	1.046	4	1	5
Voorkeur	18	3.17	3.00	3.00 ^a	.786	2	2	4
Zonder object	19	3.32	3.00	3.00	.820	3	2	5
Total	75	3.19	3.00	4.00	.896	4	1	5

^aEr bestaan meerdere 'modussen' (modes), de kleinste waarde is weergegeven.

Tabel 80

Beschrijvende gegevens van de subschaal initiatie activiteiten

Conditiecijfer	N	Mean	Median	Mode	Std.			
					Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	1.74	1.00	1.00	.991	3	1	4
Nieuwe objecten	19	1.95	1.00	1.00	1.224	4	1	5
Voorkeur	18	1.89	2.00	1.00	.832	2	1	3
Zonder object	19	1.63	1.00	1.00	.831	3	1	4
Total	75	1.80	1.00	1.00	.973	4	1	5

Tabel 81

Beschrijvende gegevens van de subschaal initiatie begeleider

Conditiecijfer	N	Mean	Median	Mode	Std.			
					Deviation	Range	Minimum	Maximum
Minste voorkeur	19	2.53	3.00	3.00	.697	3	1	4
Nieuwe objecten	19	2.47	2.00	2.00	.513	1	2	3
Voorkeur	18	2.28	2.00	2.00	.575	2	1	3
Zonder object	19	2.84	3.00	3.00	.958	4	1	5
Total	75	2.53	2.00	2.00	.723	4	1	5

Tabel 82

Beschrijvende gegevens van de subschaal affect

Conditiecijfer	N	Mean	Median	Mode	Std.	Range	Minimum	Maximum
					Deviation			
Minste voorkeur	19	2.84	3.00	3.00	.501	2	2	4
Nieuwe objecten	19	3.16	3.00	3.00	.688	2	2	4
Voorkeur	18	3.17	3.00	3.00	.786	3	2	5
Zonder object	19	3.37	3.00	3.00	.496	1	3	4
Total	75	3.13	3.00	3.00	.644	3	2	5

Tabel 83

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt tussen de MBRS en CBRS in de conditie minste voorkeur

	Sensitiviteit	Responsiviteit	Effectiviteit	Aanvaarding	Plezier	Expressiviteit	Inventiviteit	Warmte	Prestatie	Verbaal loven	Directiviteit	Tempo
Aandacht voor het gebeuren r_s	0.161	0.249	0.770**	0.112	0.071	-0.266	0.186	-0.075	-0.358	-0.012	-0.258	-0.062
Volhardendheid r_s	0.402	0.306	0.572*	-0.016	0.087	0.004	0.144	0.056	-0.197	0.105	-0.346	0.211
Betrokkenheid r_s	0.107	0.280	0.759**	-0.177	0.025	-0.054	0.099	-0.084	-0.232	-0.007	-0.281	-0.013
Volgzaamheid r_s	-0.344	0.044	0.489*	-0.109	0.080	-0.227	-0.011	-0.131	-0.292	0.205	-0.109	-0.248
Initiatie activiteiten r_s	0.248	0.423	0.584**	0.320	0.264	-0.086	0.171	-0.018	-0.267	0.012	-0.083	0.036
Initiatie begeleider r_s	0.190	0.077	0.597**	-0.296	0.090	-0.025	-0.015	-0.145	-0.066	0.029	-0.081	-0.148
Affect r_s	0.039	0.257	0.549*	-0.038	0.342	0.189	0.113	0.024	0.038	-0.152	-0.112	-0.126

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 84

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt tussen de MBRS en CBRS in de conditie nieuwe objecten

	Sensitiviteit	Responsiviteit	Effectiviteit	Aanvaarding	Plezier	Expressiviteit	Inventiviteit	Warmte	Prestatie	Verbaal loven	Directiviteit	Tempo
Aandacht voor het gebeuren r_s	0.674**	0.603**	0.760**	0.686**	0.521*	0.535*	0.455	0.309	0.160	0.479*	0.104	0.048
Volhardendheid r_s	0.360	0.439	0.635**	0.363	0.200	0.296	0.062	0.029	0.077	0.200	0.110	-0.143
Betrokkenheid r_s	0.354	0.381	0.563*	0.279	0.195	0.302	0.304	0.020	0.196	0.206	-0.021	-0.020
Volgzaamheid r_s	0.401	0.359	0.604**	0.468*	0.246	0.390	0.321	0.128	0.057	0.230	0.256	-0.045
Initiatie activiteiten r_s	0.618**	0.434	0.635**	0.141	0.395	0.341	0.056	-0.029	0.326	0.273	-0.082	0.281
Initiatie begeleider r_s	-0.151	-0.051	-0.078	-0.064	-0.311	-0.237	0.084	-0.087	-0.294	-0.186	0.102	-0.303
Affect r_s	0.335	0.485*	0.502*	0.433	0.122	0.537*	0.402	0.306	0.396	0.319	-0.063	-0.033

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 85

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt tussen de MBRS en CBRS in de conditie voorkeur

	Sensitiviteit	Responsiviteit	Effectiviteit	Aanvaarding	Plezier	Expressiviteit	Inventiviteit	Warmte	Prestatie	Verbaal loven	Directiviteit	Tempo
Aandacht voor het gebeuren r_s	0.306	0.432	0.854**	0.111	0.111	0.037	0.352	-0.475*	0.375	0.169	0.285	-0.013
Volhardendheid r_s	0.283	0.423	0.605**	-0.139	-0.084	-0.179	0.139	-0.449	0.106	0.037	0.216	-0.152
Betrokkenheid r_s	0.140	0.314	0.796**	0.043	0.079	-0.024	0.365	-0.389	0.441	0.173	0.259	0.000
Volgzaamheid r_s	0.282	0.407	0.806**	0.119	0.266	0.072	0.447	-0.422	0.455	0.398	0.233	-0.033
Initiatie activiteiten r_s	0.387	0.496*	0.650**	0.441	0.169	0.233	0.507*	-0.247	0.624**	0.533*	0.213	0.351
Initiatie begeleider r_s	0.055	0.000	0.465	-0.546*	-0.313	0.077	-0.001	-0.350	0.082	0.098	0.174	-0.325
Affect r_s	0.175	0.312	0.699**	0.107	0.120	0.421	0.328	-0.068	0.402	0.451	0.054	0.075

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 86

Spearman's rho correlatiecoëfficiënt tussen de MBRS en CBRS in de conditie zonder object

	Sensitiviteit	Responsiviteit	Effectiviteit	Aanvaarding	Plezier	Expressiviteit	Inventiviteit	Warmte	Prestatie	Verbaal loven	Directiviteit	Tempo
Aandacht voor het gebeuren r_s	0.357	0.304	0.573**	0.136	0.299	0.220	0.026	0.066	0.417	0.086	0.124	0.196
Volhardendheid r_s	0.531*	0.542*	0.697**	0.052	0.399	0.241	0.105	0.074	0.198	-0.158	-0.138	0.285
Betrokkenheid r_s	0.377	0.312	0.671**	0.276	0.305	0.280	0.040	0.093	0.376	0.021	0.151	0.240
Volgzaamheid r_s	0.130	0.225	0.541*	0.199	0.193	0.182	0.177	0.164	0.148	0.130	-0.145	0.060
Initiatie activiteiten r_s	0.121	0.139	0.733**	0.253	0.223	0.008	0.078	0.232	0.074	0.229	-0.110	0.134
Initiatie begeleider r_s	0.177	-0.072	0.393	0.174	0.437	0.434	-0.472*	0.061	0.271	-0.109	0.429	-0.339
Affect r_s	0.175	0.382	0.570*	0.404	0.172	0.141	0.195	0.257	-0.067	0.067	-0.076	0.286

* $p < .05$. ** $p < .01$.